

„SERKENJ FEL, AKI ALUSZOL!”

A MAGYAR EVANGÉLIKUS ÉBREDÉS
KIEMELKEDŐ EGYÉNISÉGEI A 20. SZÁZADBAN

„SERKENJ FEL, AKI ALUSZOL!”

A MAGYAR EVANGÉLIKUS ÉBREDÉS
KIEMELKEDŐ EGYÉNISÉGEI
A 20. SZÁZADBAN

ELŐADÁSOK
AZ EVANGÉLIKUS BELMISSZIÓI
BARÁTI EGYESÜLET ALKALMAIN
2008 ŐSZÉN ÉS 2009 TAVASZÁN

SZERKESZTŐ:
FABINY TIBOR

HERMENEUTIKAI KUTATÓKÖZPONT
EVANGÉLIKUS BELMISSZIÓI BARÁTI EGYESÜLET

2010

A kötetben szereplő fotókért köszönettel tartozunk
az Evangélikus Országos Múzeumnak
és az Evangélikus Országos Levéltárnak.

Olvasószerkesztő: Marjai Éva

©Evangélikus Belmissziói Baráti Egyesület

©Hermeneutikai Kutatóközpont

Minden jog fenntartva.

ISBN 978-963-06-9712-5

AJÁNLÁS

Az apostolok cselekedeteiről szóló könyv, az első egyház-, misszió- és ébredéstörténet nem ér véget a 28. fejezettel. A Lélek immár két évezrede írja tovább. Ki tudja, hányadik fejezet mindaz, amiről ez a most könyvformában is megjelent előadássorozat bizonyosságot tesz...

A kötet már bibliai címmel is – „*Serkenj fel, aki aluszol!*” (Ef 5,14) – ébreszteni akar. Rádöbbszentesíti arra, hogy Urunk a 20. században is csodásan működött olyan apostolain keresztül, akiknek – részben – mi is kortársai lehettünk. Ők soha nem tekintették magukat „kiemelkedő egyéniségeknek”, csupán az első apostolokhoz hasonlóan vallották: „...nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk...” (ApCsel 4,20).

Ebben az esztendőben ünnepeljük az 1910-ben, Edinburgh-ben tartott első világmissziói konferencia centenáriumát. A skót városban *John Mott*, amerikai metodista lelkész meghirdette sürgető programját: „*A világ evangelizációja még ebben a nemzedékben!*”

Sajnos a 20. század nemcsak a világ evangelizációjáról szólt, hanem rettenetes világégésekről, embertelen és istentelen hatalmak tombolásáról, de összeomlásáról is. De mind e közben, Isten hűségesen munkálkodott az övéin keresztül. S mindez nem csupán fakuló emlék, nem múlt idő. Ő ma is ébreszt, életre hív. A misszió-, az ébredéstörténet napjainkban is folytatódik, mert a feltámadott Krisztus missziói parancsához fűzött ígérete ma is érvényes: „*Íme, én veletek vagyok minden napon, a világ végezetéig.*” (Mt 28,20)

Áldott emlékezetű nagyapám, Gáncs Aladár (1891–1935), a hazai evangélikus ébredés egyik úttörője, aki immár hetvenöt éve előre ment, így vallott a megtérésről: „*Megtérés az, aminek folytatása van.*” Igaz lehet ez az ébredésre nézve is: ébredés az, aminek folytatása van!

Ma is azok áldott magvetéséből élünk, akiknek hűséges szolgálataért ezzel a kötettel is hálát adunk az egyház Urának. Tapasztalhatjuk a Jézus által idézett közmondás igazságát: „...*más a vető és már az arató.*” (Jn 4,37)

Adja az ébredés Ura, hogy folytatása legyen az ő odaszánt életüknek!
Adja a misszió Ura, hogy közöttünk, általunk és bennünk is tovább í-
ródjon a magyar evangélikus ébredés története – a 21. században is!

Gáncs Péter püspök

ELŐSZÓ

Örömmel és hálával nyújtjuk át az Olvasónak az Evangélikus Belmissziói Baráti Egyesület 2008/2009-es munkaévében tartott előadásainak szerkesztett változatát. A sorozat címe: „*Serkenj fel, aki aluszol! A magyar evangélikus ébredés kiemelkedő egyéniségei a 20. században*” volt. A bibliai idézet (Ef 5,14, Károli) egyúttal utalás Gáncs Aladárnak, a magyar evangélikus ébredés teológusának 1939-ben kiadott posztumusz kötetére, amelyet Scholz László szerkesztett, és a Magyarhoni Evangélikus Misszióegyesület kiadásában jelent meg.

Egyesületünk először csak egy féléves sorozatra gondolt, s eredetileg csak négy előadás hangzott volna el, mindegyik 2008 őszén. A sorozat azonban nem várt népszerűségnek örvendett. Egyre többen jöttek el, s előadóhelységünk is szűknek bizonyult, többször is át kellett mennünk a Józsefvárosi templom tágabb terébe. Elhatároztuk tehát, hogy a hat tavaszi alkalmat is ennek a témának szenteljük. Az eredetileg tervezett négy portré helyett összesen tizenháromról hallhattunk előadásokat.

Öröm volt viszontlátni nemcsak az evangelizáció egykori munkásainak – néha az egyháztól talán a szekularizáció következtében elidegenedett – leszármazottait, hanem olyan egykori aktív gyülekezeti tagjainkat is, akik szervezeten kívül kiszakadtak egyházunkból és egy-egy szabadegyházi közösségben találtak új lelki otthonra. A sorozat tehát integratív szerepet töltött be, s egy-egy boldog pillanatban átélhettük, amit így énekelünk: „Bár szétzakadva él az egyház, Jézusban mégis egy lehet” (ÉÉ 268).

Nem nosztalgiából vállalkoztunk a huszadik századi hazai ébredéstörténet kimagasló egyéniségeinek élettörténeteinek felidézésére, hiszen tudjuk: Istennek csak gyermekei vannak, unokái nincsenek. Az élő hit ma is Isten kegyelmi ajándéka, s a hit szép harcát ma is meg kell harcolnia mindnyájunknak. Hitharcainkhoz azonban erőt és segítséget adhat elődeink máig is élő és kisugárzó hite.

Nem törekedtünk az egyes előadások formai szempontok szerinti egységesítésére, mindegyik magán viseli az előadó személyiségének sajátos jegyeit.

Az Olvasó többször is találkozik majd Gáncs Aladár e mondatával:
„a megtérés az, aminek van folytatása”.

Bízunk abban, hogy e szerény kiadvány is eléri célját, s az olvasók szívében lesz folytatása!

A kötetet Édesapám, id. Fabiny Tibor (1924–2007) egyháztörténész emlékének ajánlom. Fiatal kora óta tervezte, hogy megírja a magyar evangélikus egyház ébredésének történetét. Kiadványunk végén közöljük e témában 1952-ben írt szemináriumi dolgozatát.

Budapest, 2010. július 12.

Fabiny Tibor
a sorozat szervezője

Lelkészkonferencia Fóton 1953-ban

Gáncs Aladár

1891–1935

EGY KRISZTUSÉRT ELLOBBANT ÉLETLÁNG – EMLÉKEZÉS MESTERI GÁNC S ALADÁR ÉLETÉRE

Győri Tamás

Személyesen ugyan nem ismerhettem Gáncs Aladárt, családi elbeszéléseken, majd írásain keresztül mégis találkozhattam vele. Ezek a találkozások jelentős hatással voltak és vannak rám. Ebben azonban – ha Gáncs Aladárról van szó – nincs semmi rendkívüli. Akik valaha is a közelébe kerültek, mind megerősíthetik, hogy ennek az életében halk szavú és szerény, alacsony embernek mai napig nagy hatása van.

Gáncs Aladár számomra megkerülhetetlen volt. Arca egészen korai gyermekkoromtól fogva ismerős előttem arról a képről, melyet azért készítettek, hogy síremlékére gyűjtsenek vele. Ezen a képen Luther-kabátban áll, portréja alatt igevers: „Az Úrnál lenni mindennél jobb.” (Fil 1,23). Abban a családban, ahol felnőttem, nagyon sok mindenben felfedezhettem életének nyomait, ezért nehezen tudnám őt érzelmektől teljesen mentesen, tudományos szárazsággal megközelíteni. Ahhoz, hogy ezt megtehessem, távolabb kellene tőle állnom. Nem is erre szeretnék vállalkozni, hanem sokkal inkább arra, hogy életének felelevenítésével emlékeztessék rá. Tapasztalatból tudom, hogy ő ezen keresztül is arra fog mutatni, A-kiért nem sajnálta földi életének negyvennégy rövid esztendejét feláldozni.

Nehezen találhatnánk találóbb mottót szolgálatának összefoglalására, mint azt az igeverset, mely gyászejelentésén is állt:

„De én ezekkel nem gondolok, sőt még az én életem sem drága, csakhogy elvégezhessem futásomat és azt a szolgálatot, amelyet az Úr Jézustól azért kaptam, hogy bizonyosságot tegyek Isten kegyelmének evangéliumáról.” (ApCsel 20,24)

1991-ben, születésének centenáriumán egy vékony emlékkötet¹ jelent meg róla, s bár nevét a ma élők közül kevesen ismerik, a hosszú évtize-

¹ [Id.]FABINY Tibor (szerk.): *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1991.

dek távlatából is érdemes feleleveníteni alakját, hogy megérthessünk valamit abból, amiért az ő szíve lángolt, aminek ő a szolgálatában állt.

GYÖKEREK ÉS CSÍRÁK

Gáncs Aladár 1891. január 12-én született Székesfehérváron. Felmenői között mindkét ágon több lelkész is volt.² Apja, Gáncs Jenő, a helyi gyülekezet lelkésze volt harminckilenc éven át, kinek még családi címeréből is az olvasható ki,

„...hogyan az ősök nemességüket nem a dúló csaták mezején, hanem a közművelődés előmozdításának áldásos munkájával szerezték meg, mert a kettéosztott paizs négy mezejének kettejében ellentétesen egy-egy szál piros virág, kettejében pedig két lábon álló s a karmát a virág után nyújtó oroszlán a művelődés előmozdítására való törekvést, s paizs tetején ágaskodó és a virágot karmai közt tartó oroszlán pedig a törekvés terén elért sikert világosan mutatja, és erre vall a család »mesteri« előneve is”.

Anyja, Tatay Vilma, szintén papi családból származott, Tatay Sámuel³ leánya. Aladár a hét gyermek közül a negyedik volt. Nagy szeretetben éltek együtt, s a szülőktől komoly nevelést kaptak.

A fehérvári elemi iskola elvégzése után a ciszterciek gimnáziumába járt és ott is érettségizett 1910-ben. Középiskolai tanulmányai után a pozsonyi teológia hallgatója lett. Leginkább a filozófia és a vallástörténet érdekelte, de behatóan foglalkozott az ókori nyelvekkel. Írónak, tudósnek, filozófusnak készült. Pozsonyi diákévei alatt írta kereken ezer oldalas naplóját, mely bepillantást enged életébe, de lelki, filozófiai fejlődésébe is. Kortársai szerint az Akadémia büszkesége volt, latinul, görögül és héberül senki sem tudott úgy, mint ő. Egyik társa így írt róla: *„Komoly, elmélyedő ifjú volt, aki gyerekes mókáinkon jószágosan, elnézően mosolygott, de nem kért részt belőlük.”* (Szántó 1936) Annak ellenére, hogy nem volt az ifjúság vezére, komoly hatást gyakorolt diáktársaira. Egykori teológustársa, Szántó Róbert így emlékezik rá:

„Gáncs Aladár oda vitt bennünket, ahova akart. Ki tudott bennünket húzni még az ágyunkból is reggeli könyörgésre s az esti szórakozásunk-

² Ő maga Mária Terézia uralkodása óta már a hatodik lelkésznemzedéket képviselte.

³ Tatay Sámuel Bakonytamási lelkésze volt, 1868–1893-ig esperes.

ból is elmentünk vele egy-egy előadásra. Maga köré gyűjtött bennünket és úgy vitt az európai hírű igehirdető, Schmidt pozsonyi lelkész hallgatására. Ott ültünk vele a karzaton és utána falkában követtük és megbeszéltük, mi volt a beszéd szépsége, értéke, mélysége. Gáncs Aladár tanított meg bennünket ígét hallgatni és értékelni.” (Gáncs 1991:57)

Tudósnak indult és eleinte úgy gondolta, a gyakorlati lelkészkedés idegen lesz neki. Teológusok, filozófusok, költők világában, a könyvek között érezte otthon magát. Nem tudhatjuk pontosan, mikor és milyen úton szólította nevén az Isten, amikor azonban elhagyta a teológiát, Gáncs Aladár kezében nem Schopenhauert és nem Nietzsche-t találjuk, hanem Isten Igéjét, melynek alapos ismerője és fáradhatatlan hirdetője lett. Scholz László írta róla, hogy „...nem megy át hirtelen pálforduláson; csendesen vonja mind közelebb magához a Feltámadott.” (Gáncs 1939:210) Ez bizonyára így is lehetett, nagy életfordulása nem köthető csupán egy eseményhez. Túróczy Zoltánhoz 1917 novemberében írott levelében a következőképpen vall:

„Búcsúzódban köszönsz. Pedig az Istenhez vezetésben mindig magam felett éreztelek, s én bizonyára többet nyertem azzal, hogy közelemben voltál, mint amennyit Te veszítettél volna, ha más tájára kerülsz. Egészen csodálatosnak érzem, ahogy a fonalaidd erre szövődtek, s még most is úgy érzem, hogy nem köszöntem meg eléggé Neked, hogy azon az őszi délutánon, ott a Diakonisszák benyílójában élénk toppantál... Bizonyos, hogy Isten küldött... Fogadd hát kedves ajándékul beiktatásod ünnepére azt az üzenetemet, azt a hitvallásomat, hogy nincs a mi pályánknál szebb a világon, hogy az Ő igája gyönyörűsége...”

Bizonyára sokakon keresztül ragadta meg Isten, de elhívása mindenképpen felülről jött. Unokaöccse, Tatay Sándor, egyik írásában a következőképpen számol be egy Bakonytamásiban történt érdekes lelki élményéről:

„Volt egy unokabátyám: Gáncs Aladár, aki később a drámai erejű megterés világhírű szöszölője lett a teológusok között. Véle történt ez.

Egy szünni nem akaró fáradságos nyári napnak lett vége. Az állatok már mind hazatértek. Láncaik csörgése is elült az istállóban, az emberek is jórészt ágyba tértek. Tejeskannák sem zörögtek lányok kezében az utcán, az anyjuk is régen kiáltott már, ha kísérőjük nehezen távozott a kiskapuból. Csak egy sor legény ült a hídon. Olyanok, akiket még nem

vittek el a háborúba, és olyanok, akik valamilyen okból már visszatértek. Ott volt a híd mellett Keservesék boltja. Nekik nem volt kocsmájuk, de pálinkát azért árultak a boltban, míg az nyitva volt. Zárás után is kiadták a féldecis üvegeket az udvari ablakon. A nap bármilyen nehezen is, de jól elült már. Elmerültek mind a nyugati felhőfoszlányok. Csupán Erdélyiek térre néző tűzfala őrizte valamennyire a nappal emlékét, mint petyekes tuskó éjszakán át az erdőn. Mindig ez a tűzfal hunyt ki utolsónak.

Aladár ekkor érkezett ecetesüveggel Keservesék udvarába. Megverte az ablakot. A boltos megtöltötte az üveget és nem mondta egy szóval sem, hogy miért küldik oda este, akik nappal Langékhoz hordják a pézűket. Ekkor volt a legnagyobb csend. A kutyák még nem vették hatalmukba a falut. Unokabátyám határozott léptekkel távozott az udvarból és átment a hídon. Hogy miért ment át, mikor az útja ellenkező irányba vezetett, arra maga sem tudott választ adni később. De átment és a kereszt felé tartott. A feszület tövéből akkor lángok csaptak fel és Aladár szózatot hallott.

Akik a hídon ültek kezükben pálinkásüveggel, nem látták a fényt, nem hallották a szózatot. Sőt biztosan emlékeztek, hogy nem égett gyertya sem a feszületet körülfogó kiskertben, ahol pedig a katolikus hívek gyakran gyújtottak gyertyát, de nem dologidőben. Kiáltást sem hallottak, ahhoz még korán volt, hogy valahol a bakter kiáltott volna. Aladár azonban látott és hallott. Kettőt-hármat lépett hátra – ezt a legények is állították, és az ecetesüveget elejtette. Visszaérkezvén üres kézzel egyáltalán nem titkolta a véle megesett csodát, sőt boldogságtól fényes ábrázattal mesélte. És az ő döbbenetes ébredése híressé vált. Meghatározta egész pályáját.” (Tatay 1973:32–33)

1930-ban egy konferenciai előadásban a megtérésről szólva személyes lelki útjába is beavat:

„Az első időkben az állt előttem: Megtérsni annyi, mint Istennek adni át az életünket. Azután ezt láttam: Megtérsni annyi, mint a magam bűnössége alatt összetörni s a keresztfán felkinált kegyelmet elfogadni. Azután láttam, hogy egyesek milyen világosan látnak mindent, s mégsem indul meg bennük határozott lelki élet, viszont mások alig értettek meg valamit, de mégis megindult náluk valami, ami eddig nem volt. Ekkor azt mondtam: Megtérés az, aminek folytatása van. Ma már látom, hogy a megtérés fogalmi meghatározása egyike a legnehezebb dolgoknak. Ha mégis mondanom kellene valamit, akkor azt mondanám, hogy a megté-

rés főkritériuma, hogy az Istennek alányúlása legyen nyilvánvalóvá az életünkben. Hogy elsősorban melyik ponton és hogy milyen egymásutánban, az megrendelhetetlen”. (Gáncs 1939:67)

„Ha az Úrtól várjuk megtérítettésünk ügyét, vajjon nem lesz-e sokkal jobb, buzgóbb s gyorsabb kezekben, mintha tőle elszokva azt várjuk: mikor érkezik meg az emberi dopping és szenzáció. Magam részéről mondhatom, eléggé körül voltam véve sürgető és asszisztálásra kész emberekkel, de az Úr jelentősebben egyikhez sem kötötte megtérésem processzusát. Tudom, hogy még előbbre jutottam volna, ha tisztábban figyeltem volna Ő reá, s hagytam volna nagyobb tudatossággal hatni egyedül Őt.” (Gáncs 1939:71)

GYÜLEKEZETI ÉS EGYESÜLETI ELKÖTELEZŐDÉS

1915. október 23-án avatták lelkésszé Budavárban, a Bécsikapu téri templomban. Ekkoriban kezdődött Túróczy Zoltánnal való levelezésük, melyből sok lényeges személyes adalék és egyháztörténeti részlet is kivehető. Szentelését követően egy évig Komáromban volt segédlelkész, majd 1916. szeptember 3-án iktatták be Székesfehérváron apja örökébe. Ekkor elmondott beköszöntő beszéde különnyomatban is megjelent. A háborús nehéz évek, majd a Tanácsköztársaság ideje tovább erősítették benne a hitet, amelyet már korábban megfogalmazott magában: teljes, nagy megújulásra lenne szükség. Nem elégitette ki a papi munka akkori felfogása. Leszállt a szószék magaslatából, személyes kapcsolatot keresett híveivel, utánanyúlt mindenkinek, aki csak elérhető volt. Életének erről az időszakáról egészen pontos képet kaphatunk 1918–1919. évi szolgálati naplójának segítségével. Igazi pásztora volt gyülekezetének. 1919-ben meg is jelent egy ígehirdetésekből álló füzete, amelynek bevételét a Béke-templom építésére szánta. (Gáncs 1922) Nagy örömmel vette az Evangéliumi Keresztyén Munkások Szövetségének indulását, ahol előadóként is részt vett. 1920-ban szervezte meg az első teológus- és lelkészkonferenciát Ostffyasszonyfán a megújulást kereső, egyházi ébredést váró lelkészeknek és teológusoknak. Ez az első konferencia tekinthető a magyarországi evangélikus egyházi ébredés „nyitányának”. Gáncs Aladár később több hasonló programot is szervezett, s ennek a gyűjtögető, toborzó munkának fáradhatatlan mesterévé vált. Bekapcsolódott a Bethánia Egyesület munkájába, előadásokat tartott összejöveteleiken. Az egyesületekkel való viszonyáról szólva meg kell értenünk,

hogy Gáncs Aladár nem ezekben látta az egyházi élet jövőjét. Inkább a megújulás eszközének tekintette őket, mert nem a népegyházzal magával, hanem a népegyházi gyakorlat ürességével volt gondja. Ahogy Túróczynak írja 1918-ban: „*az a vigasztalásom, hogy a népegyház éktelenségeitől megszabadulhatunk, s hogy az extenzivitást megnyerjük az intenzivitáson*”. De már egészen korán széles látással a „nagy magyar lelki ébredésért” imádkozott testvéreivel:

„...*a legkülönbözőbb evangéliumi körök egységes indításra s a másokkal való imaközösség tudatában elkezdtek imádkozni 1921 tavaszán külön ébredési imaórákon egy nagy magyar lelki ébredésért*”. (Gáncs 1939:55)

Szívesen forgatott pietista teológiai műveket. Barátságot kötött mások mellett Prohászka Ottokárral is.

Ekkoriban találta meg társát is, di Gleria Rózát, akit 1922. július 26-án jegyzett el, és akivel október 10-én esküdtek egymásnak örök hűséget Budavárban. Eljegyzésükkor azt szerette volna, ha kártyájukra a következő ígét írták volna: „*Eljegyezzlek téged magamnak örökre, és pedig igazsággal és ítélettel, kegyelemmel és irgalommal jegyezzlek el. Bizony hittel jegyezzlek el téged magamnak, és megismered az Urat.*” (Hós 2,18–19) Menyasszonya azonban leintette, mondván: „*ez az Úr szövetségéről szól, amelyet velünk köt, ne hozzuk le a mi földi viszonyunkhoz*”. Akkor még nem is sejtették, hogy Isten milyen helyzetben hozza majd újra elő ezt az igeverset! Végül Rózsika gyűrűjébe azt vésette: „*Hű, aki elhívott*”, a sajátjába pedig ezt: „*Az Úrtól lett ez*”.

„*Nem a magatokéi vagytok...*” (1Kor 6,19) – bíztatták gyakran egymást ezzel az igével. Nemhiába, hiszen egész életük arról tesz bizonyosságot, hogy a fontossági sorrendben az első mindig az Úr volt. Ezzel a hittel fogadták a nehézségeket, mint az Úr vesszejét, és ezzel a hittel merték egészségüket sem kímélve munkálni az Isten ügyét. Négy gyermekük született: Mária, Aladár, Kálmán – aki alig négy hónapos korában szívbetegsége miatt elhunyt – és Magdolna.

Később egyre több szál vezette őket Pestre. A Bethánia Egyesületből kivált egy csoport, és külön munkába kezdett a piliscsabai Béthelben. 1924. december 8-án itt alakult meg a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület, mely Gáncs Aladárt hívta meg lelkésznek. Ő sokáig idegenkedett attól, hogy elhagyja korábbi gyülekezetét, ahol szerették őket, és marasztalták is. Vívódásáról így írt Túróczynak:

„Március 29.e óta mind hatalmasabban jelentkeztek bennem s Rózsikában is az erők, amelyek szinte akaratom nélkül Béthel felé vitték a szívünket. Lassacskán mind világosabbá vált, hogy az Úrtól kell várnunk, hogy Ő megoldja a nagy problémákat s megadja a felhatalmazást, hogy mehessünk arra, amerre a szívünk visz”.

Végül 1925. szeptember 25-én elbúcsúztak Fehérvártól, és Isten indítására családjával a bizonytalanságba, Piliscsabára költözött. 1925–1929 között a Fébé lelkészeként és titkáráként dolgozott. 1925-ben elindította és szerkesztette a Fébé kis mozgalmi lapját, a *Fénysugárt*. Az ébredésért való munkálkodásban jelentősek az ebben megindított sorozatai: „Levelek a Biblia mellől”, „Keresztyén életrajzok”, „A Biblia könyvei”. Figyelme most is az egész egyház ébredése felé fordult, és megindította 1926-ban a Béthelben a nyári teológus–lelkészkonferenciákat. Ő volt az egész szervezés lelke, ő hívogatott embereket, de alázatosan, mindig a háttérben maradt. Rengeteget olvasott, tanult, dolgozott. 1927-ben valószínűleg ő szerkesztette a Fébé diakonissza anyaház *Énekeljetek az Istennek!* címet viselő énekgyűjteményét. Ebben két éneke is megjelent: „Úr Jézus, óh Te légy velem” (családi kéziratban: „Én Uram Jézus, légy velem”) és „Ki eljött érted, Vár téged Ő” (családi kéziratban: „Ki eljött érted, fogadd el őt”). Nem sokkal később azután nagy keserűségére 1929-ben – Pauer Irma halála után – kénytelen volt megválni a Fébé Egyesülettől is.

Vallástanári évek

1930-ban vallástanári állást vállalt Budapesten. A Fébével való kapcsolata csak fokozatosan szakadt meg, 1930-ban még titkára volt, és csak 1933-ban lépett ki véglegesen. Új korszak kezdődött életében. Tanári zsebkönyve tanúskodik róla, hogy napi 4–6 hittanórát is tartott.

„Egészen sajátos tanítási módszere volt. Mindent testi mozgásokkal is mutatott, vagy növendékeivel utánoztatta a bibliai cselekményt. Lerajzolta a történeteket. Ezért aztán növendékei nagy figyelemmel hallgatták. Hozzájuk szelíd, engedékeny volt, mint általában a felnőtt emberekhez is. [...] Témétésén óriási diáksereg vett részt.”(Csia 1936:3–4)

A tanítványaival való személyes kapcsolat kialakítására tudatosan törekedett. Székesfehérvári szolgálata idején rendszeresen sétált diákjaival a

„velük való közelebbi érintkezés céljából” (Gáncs 1991:39). Maga is tanult, művelődött: olvasta a legújabb teológia munkákat, és nyomukban nagy változáson ment át.

1931-től az Evangélikus Misszióegyesület jegyzője, majd 1932-től titkára lett. 1931-ben azután többekkel együtt megszerkesztette a Baráti Mozgalom alapokmányát⁴ és ezzel egy olyan szerveződést indított el, mely

„...imádkozó és szolgáló munkaközösségbe hívja mindazokat, akik szívükön hordják evangélikus egyházunk és magyar népünk lelki ébredését. Kiemelkedő helyet foglal el a tartalmi célkitűzés is: akik Isten kegyelmét a golgotai kereszten megtapasztalták és erről bizonytságot is tesznek.” (Ferenczy 1991:32)

A konferenciák is tovább folytatódtak, de most már szélesebb körben: Sárszentlőrinc (1932), Kadarkút (1933), Apostag (1934), Budakeszi (1935) (Gáncs 1939:211). A Misszióegyesület közgyűléseit is konferenciákká bővítette ki, és ezt összekötötte egy-egy vidéki gyülekezet ébresztésének vágyával. Ilyen alkalmak voltak Szarvason, Nyíregyházán, Celldömölkön és Mezőberényben. Megszervezte a Missziói Gyermekszövetséget is, rendszeresen írt a kicsinyeknek a *Kis Harangszó* újságba. 1931-től a külmisziót is elvállalta, szerkesztette a *Missziói Lapokat*, előkészítette a Kínában szolgáló Kunst Irén misszionáriusnő és Chistananda indiai lelkész, majd Kühne és Meiner misszionáriusok magyarországi látogatását. Mindenre volt ideje: személyes beszélgetésekre, óriási levelezésre, előadásokra, cikkek írására, kórházlátogatásra, imádkozásra és buzgó fogházmisszióra. A Markó-utcai börtönben külön fogházmissziói imaórát kezdett el és igyekezett egyengetni a szabaduló rabok elhelyezését és megsegítését is.

„Gáncs Aladár áll mindenütt a háttérben. Szerényen, alázatosan, nem feltűnően, de nagy lelki erővel és körültekintően szolgál és rendez. Mindig úgy, hogy Krisztus keresztje ragyogjon.” (Danhauser 1991:37)
„Csendesén minden panasz nélkül, sokat dolgozott. Semmivel sem gondolok, még az életem sem drága nekem: ez nem frázis volt az ajkán, hanem megpecsételt valóság. Az iskolák tantermeiben, a Misszió-egyesület titkári helyén, az iratterjesztői asztal mellett kórházak betegágyai mel-

⁴ Ez az alapokmány később a 2002-ben megalakult Evangélikus Belmissziói Baráti Egyesület (EBBE) számára is mintául szolgált.

lett és fogházak celláiban mindenütt szívet-lelket és a munka legjavát adta.”(Danhauser 1935)

Mindeközben pedig rengeteget és hűségesen imádkozott. Egészen az utolsó napjaiig fáradhatatlanul szolgált. Életének utolsó idejéről vitéz Csia Lajos így számolt be:

„Hogy az utolsó hónapokban micsoda munkateher nehezedett erre a beteg szívű, fáradt testű emberre, arról jó némi fogalmat szereznünk. Egyszerre 6-7 iskolában tanított, s ennyi iskola lépcsőit járta. Heti 24 órája volt. Egyházi lapok munkatársa volt s azokat sok cikkel látta el. Szerkesztette s jóformán egyedül írta a Missziói Lapokat. Missziói titkár volt s végezte úgy a külmiszió, mint a Baráti Körtől indított belmiszió szervező munkáját. Ő végezte a misziói iratterjesztést, nála volt annak raktára, ő könyvelt, levelezett ennek ügyében is. Fogházmisziót végzett és két kórház lelki gondozását látta el. Sokféle hívták meg vidékre is előadások tartására s betegágyáról is 4-5 adventi előadást kellett lemondania. Mindezekhez járult hűséges életének utolsó nagyobb munkája: Kunst Irén életrajzának megírása, melyet néha éjszakánként végzett.” (Ferenczy 1991:29)

HAZAFELÉ

„Csoda-e, hogy ekkora terhet nem bírt el sokáig? Talán ha többen hordozák a nem egy embernek való terhet, nem roskad még össze? Ki tudja? Egy bizonyos, a mártírok vérében erő volt és erő van most is.” (Rimár 1937:93)

Már korábban kiderült róla, hogy szívbeteg, ám ő mit sem törődve ezzel, fáradhatatlanul dolgozott, mígnem egy decemberi napon rosszul lett. Hitvесе bámulatos pontossággal örököltette meg utolsó napjait.⁵ Szívet szorongató olvasmány ez, de egyben hitmélvítő bizonyágtétel is. Nem véletlenül szól az apostoli tanítás: *„Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik az Isten ígését hirdették nektek. Figyeljeteк életük végére, és kövesseтек hitüket.”* (Zsid 13,7)

1935. december 2-án még előadást tartott, 4-én befejezte a Kunst Irén-émlékkönyvet. A kéziratot elvitte a nyomdába, és ott rosszul lett. Azonban amint egy kicsit jobban érezte magát, tovább dolgozott. December 5-én – mivel már írni nem tudott – feleségének diktálta utolsó

⁵ Ez az írás – melyet a családi archívum őriz – a halála után közvetlenül keletkezett.

munkáját: két kis elmélkedést a *Harangszó* számára, amelyet egy betegeknek szóló imakönyvbe írt. December 8-án, vasárnap vitték be a Bethesda kórházba, ahol állapota válságosra fordult. Fájdalmai miatt morfium-injekciókat is kapott. Szenvedése innentől már csupán pár napig tartott, igaz, ez az idő szeretteinek végtelenül hosszúnak tűnt. Megható, megrázó, elgondolkoztató és egyben felemelő végigolvasni élete utolsó tíz napjának történetét özvegyének tolmácsolásában. Állapota sokszor reménykedésre adott okot, máskor pedig már válságossá vált. Nagy-nagy hitpróba volt ez a szüntelen váltakozás az őt szeretőknek. Hiába tiltották el a látogatókat, szüntelenül jött vagy telefonált valaki. Az őt ápoló testvér azt mondta: „*Kilenc éve vagyok a pályán, de még ilyen beteggel nem találkoztam.*”⁶ Hitvесе is kénytelen volt belenyugodni az Úr akaratába, és elengedni társát. Talán nem kegyeletsértés, ha naplójába lapozva idézzük vívódásáról tanúskodó imádságát:

„Amit én cselekszem, te azt most nem érted, de ezután majd megérted. Jn 13,7 Uram! Nem tudom, miért tetted, de érzem, hogy bármilyen nehéz is megtennem, hálát kell adnom most is, áldanom kell a te bölcs végzésedet most is. Ezt tette az én Kedvesem is utolsó óráiban, amikor már látta a bekövetkezendőket, de nem úgy, mint én, hanem, ahogy Te, Uram, előtte már feltárhattad. Milyen elragadtatással tört elő belőle az imádat: »Isten nagyon kegyelmes... Minden jól van...« S hogy akarta volna velünk, akik ott álltunk körülötte, szintén megértetni ezt, s várta, hogy mi is úgy lássuk, amikor így szólt: »Ugye mindenki látja, milyen kegyelmes az Isten?... « Legyen hála Neked, Uram, hogy ilyen boldogan ment ő át hozzád, legyen hála, hogy elmondattad vele ezeket a szavakat, és így még könnyebb hinnem és várnom azt, hogy egyszer majd én is teljesen megértem, miért kellett oly' korán elmennie közülünk. Legyen hála Neked, hogy már eddig is áldásomra fordítottad ezt a nagy keserűséget, s hála a biztatásért, hogy nem tart soká az út, közel a viszontlátás.”

Földi életének utolsó hajnalán ezt mondta: „*Több imádságot, több imádságot!*” December 11-én délután kettő óra után néhány perccel dobbant utoljára a szíve. Isten nem hagyta szóltanul halálát, hanem elküldte üzenetét az özvegynek a bibliaolvasó útmutató aznapi igeversein keresztül: „*Eljegyezlek téged magamnak örökre...*” – szólt a vigasztalás Hóseás

⁶ Az ápolónő feljegyzése, amit di Gleria Róának adott.

próféta könyvéből. Ugyanaz az ige szólt, melyet Gáncs Aladár eredetileg az eljegyzési kártyára választott.

December 13-án temették el ötven lelkész és nagy gyülekezet részvételével a Kerepesi úti temetőben. Túróczy Zoltán, legrégibb jó barátja hirdette koporsója felett az igét: „Mindezekon kívül van az én naponkénti zaklattatásom, az összes gyülekezetek gondja. Ki beteg, hogy én is beteg ne volnék, ki botránkoznék meg, hogy én is ne égnék?” (2Kor 11,28–29) Prédikációja megrázó erejű volt, különösen is az, ahogy bűnbánatra hívta a jelenlévőket:

„A Gáncs Aladár fájo szívéért még egyszer kemény számadása lesz Isten előtt embereknek. Nekünk, akik talán épp azért, mert szolgálatkész volt, egyre több és több terhet és szolgálatot raktunk rá. Nekünk, akik munkájában sokszor oly igen magára hagytuk, s engedtük egyedül roskadozni az összes gyülekezetek gondja alatt, míg mi a szemlélődés kényelmes páholyából, vagy a kritika lövészárkából néztük és bírálgattuk, miként ég el ez a drága élet. Nekünk, akik bűneinkkel annyi csalódást okoztunk neki a magyar evangélikus egyház ébredéséről álmodott szép álmai közben.” (Gáncs 1991:50)

Sokakat rázott meg hirtelen halála. Bizonyítja ezt sok-sok levél, gyásztávirat és levelezőlap, amelyben megemlékeztek róla. Sorra jelentek meg az evangélikus és más újságokban is a rá emlékező cikkek. Hadd idézzünk most ezek közül:

„Gyenge egészségem miatt nem tudtam meglátogatni betegágyán, nem tudtam részt venni temetésén, még ezeket a sorokat sem tudtam idejében megírni. Mikor egészségi állapotom már megengedte, elmentem, hogy megsimogassam a kis árvák fejét s nem annyira szavakban, mint inkább visszafojthatatlan könnyeimen át kifejezésre juttassam az egyedül maradt hitves előtt meleg testvéri részvétemet. Együtt imádkoztunk azután az özvegyek és árvák Atyjához, az Egyház, a misszió Urához: szárítsa föl könnyeinket, emelje föl tekintetünket a sűrű, bús homályból, a hegyekre, az Ő fénylő orcájára, ahonnan egyedül várhatunk segítséget. Hetek teltek el ezóta a látogatás óta, de meg kell vallanom, könnyeim újra meg újra előtörnek, könnyfátyolos szemmel ülök itt, íróasztalom mellett, közel hozzá, hogy zokogásban törjek ki.” (Molnár 1936)

Túróczy Zoltán egy levelében így írt halálával kapcsolatban: „Életemnek eddig legnagyobb megpróbáltatása volt az Aladár halála s legne-

hezebb szolgálata az ő temetése”. Halálakor éppen külföldön tartózkodó Scholz László a következőt jegyzi be naplójába:

„Most értesültem Gáncs Aladár haláláról. Igen megrendített. Messze távol megsirattam hulló könnyeimmel. Most látom csak, milyen kevesen vannak olyanok, kiket lélekben úgy szerettem, mint őt. A szíve ölte meg, az a szív, amit teljesen szétosztogatott köztünk s ezzel tulajdonképpen az Istennek adta oda. Fiatalon halt meg. Mindössze 44 éves volt, telve álmokkal, tervekkel, munkavállalással, -kedvvel és -végzéssel! Apró gyermekeket hagy itt és fiatal feleséget. Borzalmas az emberi szív számára. De az én hitem nem rendül meg. Ez az ember elvégezte azt, amit az Isten rábízott. S mivel sokat bízott rá, ezért volt neki minden mindig oly nagyon sürgős! Utoljára, emlékszem, a Deák-téri falépcsőkön találkoztunk, elutazásom előtt néhány nappal (1935. október vége felé). Kilépek az ajtón. Ő vánszorog fel lassan-lassan. Mi az – kérdem – ilyen lassan? Mosolygó bólintás volt a felelet. Én úgy képezem el, hogy ezzel a mosollyal aludt is el örökre.” (Scholz 1955:1)

Sokfelé megemlékeztek róla, és egy esztendő sem telt bele, a Misszióegyesület szép fekete márvány sírkövet állított fel sírjánál, rajta a felirattal: „Az Úrnál lenni mindennél jobb!” (Fil 1,23)

Hagyaték

Scholz László szerint az ébredés ügyét lelki fejlődésének megfelelően két szakaszban szolgálta: Az első időszakban a hangsúly az ébredésen van. Az egyesület mozgalmak tagjaként azért küzdött, hogy az emberek felébredjenek, megtérjenek. Ekkoriban olvasott különféle pietista műveket, tanulmányozta a nagy ébresztők életét. Ezek közül kiemelten foglalkozott a württembergi Hofacker Lajossal. Teológiájának középpontjában az egyéni üdvösség és az üdvbizonyosság állt. Azonban hamarosan meglátta, hogy nem elég a közösségeket építeni, hanem az egész egyháznak van szüksége megújulásra. Innentől számítható Gáncs Aladár második korszaka. Ekkor került előtérbe nála Luther, Barth, Köberle és az újreformatori teológia. (Gáncs 1939:213) Külön érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Karl Barth munkásságáról 1930-ban egy nagyhatású tanulmányt írt. Az írás Karl Barth-hoz is eljutott és így reagált rá: „Elmondhatja Gáncs lelkész úrnak, hogy előadását annak idején elol-

vastam és tanulmányát nagyon megfelelőnek tartottam”. (Benczúr 1991:22)

Gáncs Aladár a magyar evangélikus egyház ébredésének előfutára volt. Scholz László a posztumusz kötetben három téma köré csoportosította Gáncs Aladár fennmaradt írásait, ez alapján megfigyelhető valóban páratlan tehetségű és sokszínű egyénisége. (Gáncs 1939:209–216)

„*Ébredés teológusa*”: tudósnak indult, s ez meg is látszik teológiájának tiszta és helyes tanításában, olvasottságában. Az ébredés története nagyon alapos munkáról tanúskodik és újdonságokkal is szolgál, például a Luther és az ébredés című részben ezt olvashatjuk:

„*Sokan elsietett dolognak találják Luther idejében ébredésről beszélni. Úgy tudják, hogy az ébredés csak a XVIII. Században Wesley és Whitefield tömegevangelizálásával kezdődik. Ezek rendesen az ébredésnek csak bizonyos szenzációs formájára gondolnak, s vele sokat ártanak, mert elterelik a figyelmet az ébredés csendesebb, de ép oly nélkülözhetetlen megnyilvánulásairól. Örülünk, hogy szűnőben van az ébredésnek ez a szűkebb felfogása. Ma már nemcsak az egész egyháztörténet, hanem az Ó- és Újszövetség területén is megfigyelés tárgyává teszik az ébredés sokoldalú csodáját. (...) Luther ébredése nem volt rendkívüli. Nem volt kis dolog, de ő is alig beszélt az esemény rendkívüli vonásairól. Nem is volt arra szükség. A lényegyet sohasem az élményeink színes lámpionjában látta, hanem abban, amit Isten tett. Nem ismerünk a Biblián kívül az ébredés után sóvárgók számára célravezetőbb utat, mint a Luther életében kibontakozó ébredés beható megismerését.*” (Gáncs 1939:31–33)

„*Ébresztő igehirdető*”: igehirdetéseinek középpontjában mindig a Kereszt állt, s mindig nagybetűvel írta ezt a szót. Bár kistermetű, halk szavú ember volt és kissé énekelve prédikált, mindig a Megfeszített Krisztust találjuk mondanivalója fókuszában. 1929-ben Danhauser László lelkésszé avatása után egy bibliai jelzöt kapott tőle. Ennek egyik oldalára Gáncs Aladár az 1Kor 1,18-at írta: „*A keresztről való beszéd boldonság ugyan azoknak, akik elvesznek, de nekünk, akik megtartatunk, Isten ereje.*”. A másik oldalon szálkás betűivel ez állt: „*Barátaim, minden szóért kár a szószéken, ami nem a KERESZTRŐL szól. (Hofacker után szabadon)*”. (Danhauser 1991:36).

„*Éber testvér*”: maga is tudta, hogy a legszabadabban leveleiben tud evangelizálni. Nemcsak tudományosan képzett teológus volt ő, nem-

csak ébresztő igehirdető: pásztoroló testvér, segítő kéz, érző szív, kegyes keresztyén ember.

„Nem nézte kegyes göggel a tudományt, de nem is élvezte önmaga azt, mindig felváltotta a segítség kispénzére. Hűségesen, s kicsorduló szívvel levelezett; mindig rövid volt a papirosa.” (Gáncs 1939:215)

Nem csupán szavakkal és hiteles életével prédikált, hanem az evangélium hirdetéséhez minden eszközt megragadott. Kezében minden az ébredés, a misszió eszközévé lett. Ezt igazolja számos újságcikk, levél, de érdemes megemlíteni, hogy a szolgálatában bátran használt fel akár modern technikai eszközt is. Ha kellett bélyeget és sztaniolpapírt gyűjtött a gyermekekkel, máskor pedig legmagasabb tudományos igénnyel megírt előadásokat hallhattak tőle. Sokakat segített Krisztushoz, köztük olyanokat is, akik később maguk is az ébredés munkásai lettek.⁷ Nem lehetett határok közé szorítani ébresztő szolgálatát:

„...vallástanítói testületünkben sokszor nehezményezi az elnökség, hogy sokat misszionál, konferenciákat rendez, sokakhoz szól, mindenkit hívogat Krisztushoz” (Danhauser 1991:36) „Nagyon jól ismerte az embereket. Hibáikat és értékeiket. Tudta, hogy kinek-kinek a szívében hol van az a pont ahol az ige meleg sugara kibontakoztathatja az élet gyümölcsseit. Az embereket általában a bízó optimizmus derülátó melegével ítélte meg... – Pár perces találkozás alkalmait – amelyek legtöbbünk életében jelentőség nélkül futnak el – Gáncs Aladár úgy tudta megragadni, hogy egész életére, sőt az örökkévalóságra szóló áldott indítások forrásaivá váljanak... Pillanatok alatt tudott fáradt lelkeknek adni valamit, ami felfrissítette őket, fénybe vonta fáradt tekintetüket. – Úrvacsoraosztás volt Piliscsabán. Egy diakónus nem vehetett részt azon az elodázhatatlan tennivalói miatt. Amint kijöttünk az Úrvacsora után a BÉTHEL szép kertjébe, a mi drága barátunk megpillantotta a munkaruhás, fáradt tekintetű diakónust, sietve hozzá ment, melegen megölelte mondván: »Ezt a testvéri ölelést onnét hoztam«...” (Gáncs 1991:58)

⁷ Példaként megemlíthetjük Danhauser Lászlót (Danhauser, 1991:34), de akár Sréter Ferencet is.

„Az igaznak emlékezete áldott” (Péld 10,7)

Gáncs Aladár alakját az egyház mai megújulásáért munkálkodva érdemes emlékeztünkben tartanunk. Gondolatai, hittapasztalatai ma is aktuálisak, különösen azok számára, akik újból az ébredésért küzdenek. „*Senkik kerestetnek*” – írta egykor (Gáncs 1939:206), s erre az ő élete volt példa. Mindig alázatosan a háttérben tudott maradni, ismerősei szerint az előadásokon is mindig az utolsó sorokban húzódott meg valahol. Szerényen, csendesen, imádkozó szívvel hatalmas munkát végzett, sokszor mások helyett is zúgolódás nélkül dolgozott. Magát senkivé tette, hiszen tudta, hogy Krisztusban övé már minden, s Isten így tette őt valakivé. Danhauser László megemlíti, hogy halála után munkakörét öten vállalták, de mégsem tudták úgy ellátni, ahogyan ő tette előtte. (Gáncs 1991:59–60) A különböző beszámolók mind megerősítik, hogy Túróczy Zoltán hiteles képet rajzolt róla sírjánál:

„Ő volt a mai magyar evangélikus lelkésznevezeték legegyetemesebb lelkipásztora. Nem külső tényezők tették azzá. Kenyérkereső hivatala az emberi tekintélymentesen könnyűnek találtatott volna. A termete igénytelen volt, az egyénisége visszahúzódó, háttérben maradni szerető. Mégis az ország papja volt. Ezzé tette a felelősségérzete, mely nem birt bezárkózni a saját portájának kerítésén belül, hanem szívére helyezte az összes gyülekezetek gondját. Kis falusi gyülekezetek és nagyvárosi tömegtemplomok, szegény bérsgyerekek és főúri paloták lakói, börtönök kitesztettjei és betegek szenvedői beszélhetnek arról, hogy mindenki papja volt. Felelősségérzete nem tudott megállni még az országhatár sorompóinál sem. Az összes magyar gyülekezetek gondja mellett rajta volt az indiai árvák, a kínai vak lányok, az ovambó népek gondja. Olyan magaslatból nézte a világot, hogy az egész világ belefért a látóhatárába. Ezért lett a világ papja. Mindenki, aki most itt van, egy paránya ennek a világnak, az ő világának, s fájó szívvel érzi: az én papom volt. Itt vagyunk mi is, magyar evangélikus lelkipásztorok. Többen, mint ahányan itt meg lehet olvasni. S bizonyosságot teszünk reszkető ajakkal: árvaságunkban, pásztortalanságunkban nekünk is lelkipásztorunk volt.” (Gáncs 1991:49)

Hivatkozott irodalom:

BENCZUR László: Gáncs Aladár Barth Károlyról. In: *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Szerk. Fabiny Tibor. Budapest 1991, Evangélikus Sajtóosztály.

CSIA Lajos (vitéz): Gáncs Aladár. In: *Négyévfolyamú Bárány Wesselényi Miklós Fő felső kereskedelmi iskola ötvenegyedik évfolyma az 1935–36. iskolai évről*. Szerk. Bankó Lajos. Budapest 1936.

DANHAUSER László: Gáncs Aladár. *Evangélikus Családi lap*, XI. évf. (1935. december 20.) 30. sz.

DANHAUSER László: Kicsoda volt nekem Gáncs Aladár? In: *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Szerk. Fabiny Tibor. Budapest, 1991, Evangélikus Sajtóosztály.

FERENCZY Zoltán: *Gáncs Aladár olvasmányaim tükrében*. In: *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Szerk. Fabiny Tibor. Budapest, 1991, Evangélikus Sajtóosztály.

GÁNC S Aladár (ifj.): *Lapozgatás Apám írásaiban*. In: *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Szerk. Fabiny Tibor. Budapest, 1991, Evangélikus Sajtóosztály.

GÁNC S Aladár: *Krisztus-üzenések. Igehirdetés 1919 augusztusából*. H. n. 1922. november, Keresztény Szövetség.

GÁNC S Aladár: *Szerk. Scholz László. Budapest, 1939, Magyarhoni Evangélikus Misszióegyesület.*

MOLNÁR Gyula: Gáncs Aladár, az alázatos és hű szolgája. *Missziói Lapok*, XXIII. Évf. (1936. február) 2. sz.

RIMÁR Jenő: Gáncs Aladár. *Képes Luther-Naptár az 1937. közönséges évre*, XXV. Évf. (1937.) 91–93. o.

SCHOLZ László: *Egy adventi lélek*. Előadás a zuglói gyülekezet adventi szeretetvendégségén, 1955.

SZÁNTÓ Róbert: Gáncs Aladár emlékezete. *Missziói Lapok*, XXIII. Évf. (1936. január) 1.szám.

TATAY Sándor: Vállamon egy varjú. *Új írás*, XIII. évfolyam. 1973. március). 29–38.

VEÖRÖS Imre: *Ébredés és teológia*. In: *Akinek a szíve lángolt Krisztusért*. Szerk.: Fabiny Tibor. Budapest, 1991, Evangélikus Sajtóosztály.

DI GLERIA Róza naplója, egyéb családi feljegyzések, levelezések, nyomtatásban meg nem jelent előadások.

További irodalom

Evangélikus Családi Lap. XI. évfolyam, 30. szám. 1935. december 20.
Evangélikus Népiskola. XLV. Évfolyam, 3. szám. 1939. március.
Fejér Megyei Napló. XLII. Évfolyam, 285. szám. 1935. december 13.
GAUDI László: Serkenj föl, aki aluszol. *Evangélikus Élet*, VII. évf. 8. szám, 1939. február 25. 10–11.
GÁNC S Aladár: *Kunst Irén élete és munkája. Krisztus első magyar női követe Kínában*, Budapest, 1935, Ev. Ref. Külmisziói Bizottság.
GÁNC S Péter: *Gáncs Aladár (1891-1935) élete és munkássága*. Egyháztörténeti szemináriumi dolgozat, é. N.
Harangszó. XXVI. Évfolyam, 51. szám. 1935. december 15.
Harangszó. XXX. Évfolyam, 8. szám. 1939. február 19.
Ifjú Évek. XIV. évfolyam, 5. szám. 1936. január.
Kis Harangszó. I. évfolyam, 5. szám. 1934. február 25.
Kis Harangszó. II. évfolyam, 23. szám. 1935. december 22.
Magyarország. LXI. Évfolyam. 1934. június 5.
Missziói Lapok. XXIII. Évfolyam, 12. szám. 1936. december.
Mustármag. XXXIII. Évfolyam, 1. szám. 1936. január.
Székesfehérvári Friss Újság. XXXVII. Évfolyam, 284. szám. 1935. december 14.
<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/251.html>

Túróczy Zoltán

1893–1971

TÚRÓCZY ZOLTÁN ÉLETE ÉS SZOLGÁLATA

Fabiny Tibor⁸

I. AZ ÉLETPÁLYA

1893. október 23-án született a Borsod megyei Arnóton Túróczy Pál⁹ lelkipásztor és felesége, Czékus Erzsébet¹⁰ gyermekeként.

Első püspöki székhelyében így vallott ősei örökségéről:

„Dédapám, Bauhofer György¹¹ budai lelkész pietizmusa, nagyapám, Czékus István vasenergiája, és édesapám, a volt ózdi esperes-lelkész olt-hatatlan vágya a misszió és a szétszórt hívek összegyűjtése iránt: mindez a magam munkájából sem hiányozhat.”¹²

Az ózdi elemi iskola, majd a rozsnyói evangélikus főgimnázium után a pozsonyi Teológiai Akadémián végezte tanulmányait. Ezekről az 1911 és 1914 közötti évekről viszonylag kevés adat áll rendelkezésünkre. Az egyik saját későbbi vallomása:

„Én rajongásig szeretem az evangélikus egyházamat. És mégis azt kell mondanom, hogy amivé lelkileg lettem, azzá nem az egyházam által lettem. Pedig olyan családban nevelkedtem fel, mely emberemlékezet óta mindig papi generációkat adott. Pedig olyan iskolába jártam, mely az egyház emlőjén tartott bennünket. Pedig olyan teológiát végeztem, melyből áldott,

⁸ Az előadás első része (I.) édesapám írásának rövidített kivonata, így az itt következő tanulmány végső soron közös alkotásunk: Lásd: id. Fabiny Tibor „Túróczy Zoltán életútja”, in: Cserhádi Péter, Fabiny Tamás, id. Fabiny Tibor, ifj. Fabiny Tibor, Ittész András, Mirák Katalain, Tekus Ottó, Tekusné Paveszka Ida (szerk.) *Isten embere. Túróczy Zoltán evangélikus püspök (1893–1971)*, Budapest, MEVISZ, 2002, 13–77.old.

⁹ Túróczy Pál (1852–1924) arnóti, majd ózdi lelkész, a Hegyaljai Esperesség főesperese. Szülei: Túróczy András és Schubert Júlia.

¹⁰ Czékus Erzsébet (1863–1915). Szülei: Czékus István (1818–1890) tiszakerületi püspök és Bauhofer Vilma.

¹¹ Bauhofer György (1806–1864), somorjai, majd budavári lelkész, esperes, egyháztörténész, egyetemes levéltáros.

¹² Evangélikus Országos Levéltár (Ezentúl: EOL) Tiszai Evangélikus Egyházkerület (Ezentúl: TEEK) Levéltár (Ezentúl: Lt.) III. 17. doboz

nagy emberek kerültek ki – és én mégis betöltöttem a huszadik évemet, de még nem olvastam a bibliát. Emlékszem jól, hogy huszonegy éves teológus koromban nem tudtam sehogy sem megérteni, hogy mi a megtérés és mi a keresztyén tapasztalat. És ha akkor a Diákszövetség¹³ felekezeti közti egyesületének képviselője meg nem találja az utat a pozsonyi teológiához és ott egy tejszerű arcú gyerekekhez, és el nem csalogatja azt konferenciákra, honnan elszökik, meg megint visszatér, s ha azután falusi csendes magányomban rám nem talál a Bethánia¹⁴, s evangelizáló lendületével magával nem sodor, akkor aligha leszek az, ami vagyok. Nem könnyű ezt nekem elmondani, de el kell mondanom, ha igaz akarok lenni.”¹⁵ (MKDESZ, Bethánia)

A pozsonyi teológus ekkor kötött egy életre szóló barátságot Gáncs Aladárval, a magyar evangélikus lelki ébredés egyik legjelentősebb alakjával. Ő 1910-ben érettségizett a budapesti cisztercita gimnáziumban. Pozsonyban négy éven át együtt tanultak, együtt laktak az internátus épületében, sőt a budavári templomban utóbb együtt állhattak az oltár előtt ordinációjuk alkalmával.

1917 novemberében Gáncs Aladár már székesfehérvári lelkész volt, Túróczyt pedig Arnóton iktatták be első parókusi tisztebe. Két évvel később Gáncs Aladár ezt írta Túróczy Zoltán barátjának:

*„Az Istenhez vezetésben mindig magam felett éreztelek... Úgy érzem, hogy nem köszöntem meg eléggé Neked, hogy azon az őszi délutánon ott, a pozsonyi Diakonisszaház benyílójában élénk toppantál. Bizonyos, hogy Isten küldött. Fogadd hát kedves ajándékul azt az üzenetemet, azt a hitvallásmat, hogy nincs a mi pályánknál szebb a világon, hogy az ő igája gyönyörűségese...”*¹⁶

E sorokból kitűnik, hogy a teológiai hallgató Túróczy Zoltánt pozsonyi éve alatt jelentős lelki hatások érthették. Egy jezsuita szerzetestől is so-

¹³ A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ) 1907-ben indult evangéliumi ifjúsági mozgalom, amely különösen John R. Mott (1865–1955) amerikai laikus metodista misszionárius, az ökumenikus mozgalom későbbi vezető személyiségének 1909. évi magyarországi útja után kapott lendületet.

¹⁴ A C. E. (Christian Endeavour) Bethánia mozgalom magyar ága, a református alapítású Lorántffy Zsuzsanna Egyletből 1903-ban kivált egyesület.

¹⁵ Túróczy Zoltán. *Íme! Győr*, 1933, 206–207. old. Előadás az egyetemes imahét felekezeti közti összejövetelén, 1933. január 3.

¹⁶ Levél a család tulajdonában.

kat tanult a prédikáció szemléletessé tételében. Még jelentősebb lehetett azonban egyik tanárának, Schmidt Károly Jenő pozsonyi lelkésznek a befolyása. Azt is joggal feltételezhetjük, hogy a Teológiai Akadémián 1910 óta tanító Podmaniczky Pál¹⁷ karizmatikus személyisége és kegyessége szintén mély benyomást gyakorolhatott rá.

1915. október 22-én szentelte lelkésszé Scholtz Gusztáv¹⁸ bánya-kerületi püspök a budavári templomban. Két kápláni év következett ezután: Komárom, illetve közben három hónapig Ózd, majd ismét Komárom lett működési területe. Ezalatt állandó levelezésben állt barátjával, Gáncs Aladárral.

1917-től édesapja utódjaként Arnóton szolgált. A gyülekezeti munka mellett ebben az időben kapcsolódott be nagy lendülettel a mozgalmi keresztyénségbe is. Alig volt esztendő, amelynek során – többnyire Gáncs Aladárral közösen – ne szerveztek volna helyi vagy országos találkozót. Gáncs, aki akkor ugyancsak édesapja örökébe lépett Székesfehérvárott, az első indítást erre még komáromi református káplántársától, Szabó Imrétől¹⁹ kapta. Gáncs lelkesen írta Arnótra, hogy a Diákszövetséggel sok kapcsolata van, annak zászlóvivője Szabó Imre és Pongrácz József²⁰ tanár. Élményéről így számolt be:

*„Szabó Imre volt nálam... Mintha a bölcsek kövét találtam volna meg vele, úgy megvilágosodott előttem minden, mikor kimondta először, hogy mi a lelkünkért vagyunk a világon. Olyat éreztem rajta, mintha ezt még senki se mondta volna nekem.”*²¹

E gyakori levélváltás során született meg egy külön evangélikus diákszövetség gondolata, amelybe bevonnának lelkészeket, hitoktatókat, teológusokat.

¹⁷ Báro Podmaniczky Pál (1885–1949) felsőszeli lelkész, eperjesi, majd soproni teológiai tanár.

¹⁸ Scholtz Gusztáv (1842–1925) budavári lelkész, eperjesi, majd soproni teológiai tanár, 1906–1918 között a bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

¹⁹ Szabó Imre (1891–1955) fásori református lelkész.

²⁰ dr. Pongrácz József (1885–1963) református teológiai tanár, a pápai református könyvtár igazgatója.

²¹ Levél a család tulajdonában.

Az első eredmények közé tartozott a keresztyén egyetemisták számára 1918-ban Lillafüreden rendezett konferencia. Az egyik résztvevő, Schulek Tibor²² később így emlékezett:

*„A diáktáborban egy fiatal evangélikus lelkész minden reggel, mielőtt a többiek felkeltek volna, a közeli faluba ment tejért. Ez a szűkös élelmi ellátás idején történt. A lelkész Túróczy Zoltán volt...”*²³

A proletárdiktatúra bukása után az egyházi élet viszonylag gyorsan visszazökkent a régi kerékvágásba.

Már 1920 augusztusában megrendezték az első evangelizációs konferenciát Ostffyasszonyfán. Hasonló együttlétre került sor 1921 májusában Székesfehérvárott, ahol Túróczy Zoltán tartott evangelizációt. A résztvevők között ott voltak a protestáns lelki ébredés olyan jelentős alakjai, mint a református Victor János,²⁴ Szabó Imre, Czeglédy Sándor,²⁵ Vargha Gyuláné,²⁶ valamint az evangélikus Molnár Gyula²⁷ és Pauer Irma.²⁸ Külön bibliakurzusok voltak a leányoknak, fiúknak, a nőknek és a férfiaknak, középpontban a megtérés és az újjászületés kérdéseivel.

Az egyiptomi misszióból 1914-ben hazatért Pauer Irma – mint a Bethánia Szövetség titkára – ekkortájt kezdte meg az első diakonissza közösség szervezését. Ennek során 1921 novemberében Túróczy Zoltán Nagy István református lelkésszel, a debreceni szövetség titkárával huszonkét diakonissza testvért avatott fel.²⁹

1923 nyarán nyugalomba vonult Túróczy Zoltán édesapja, Túróczy Pál ózdi főesperes. A gyülekezet közgyűlése egyhangúlag pályázatot benyújtására hívta fel Túróczy Zoltánt. A meghívás nemcsak a fiúnak szólt, hanem már a fiatalon országos hírével lelkipásztornak is.

²² Schulek Tibor (1904–1989) tábori lelkész, majd komáromi lelkész, esperes, egyháztörténész, himnológus.

²³ Schulek Tibor: „A magyar evangélikus ébredés kezdeteiről”. In: *Diakonia*, X. évf. (1988) 2. sz. 9. old.

²⁴ Victor János (1888–1954), református lelkész, teológiai tanár

²⁵ Czeglédy Sándor (1883–1944), református lelkész, teológiai tanár

²⁶ Vargha Gyuláné Szász Polyxena (1863–1947), a református belmisszió szervezője, költőnő.

²⁷ dr. Molnár Gyula (1881–1965) táblabíró.

²⁸ Pauer Irma (1879–1929) a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület első főnökösszonya.

²⁹ Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület, Pomikula Irén diakonissza kézirat, 1963.

1923 novemberében került sor az ózdi beiktatásra. Geduly Henrik³⁰ püspök levélben küldte áldását. Túróczy válaszlevele híven tükrözi lelkületét:

*„Minden áldásnak kétféle hatása van: egy egyenes, arra, akit áldanak és egy visszaható, arra, aki áld. Kérjük az Istent, hogy Méltóságod is érezhesse főpásztori áldásának visszaható erejét...”*³¹

Szolgálati naplója feljegyzi, hogy gyakori levelezést folytatott az Evangélikus Misszióegyesülettel.³²

1927-től 1939-ig Túróczy Zoltán Győrben végzett lelkészi szolgálatot. Az anyagülekezetben és a szórványokban egyaránt odafigyelt minden fontos munkaágra. A rendszeres igehirdetői, bibliaköri, gyermek- és ifjúsági munka mellett evangelizációkat és évenkénti imaheteket szervezett. Szolgálatára idejében Öttevényen templom, Börcsön pedig árvaház épült, míg Győrött gyülekezeti szegénypénztárat alapítottak. A Szeretetház bővítésével nyugdíjas nők befogadására Gusztáv Adolf Ott-hon létesült.

Belmissziói Egyesületet hoztak létre, amely többek között rendszeresen ruhát és ingyen ebédet osztott. Igazgatója lett a diakonissza anyaháznak, amelynek munkája – Huber Etelka³³ főnöknő irányításával – akkoriban vált országsszerte mind ismertebbé. Ennek köszönhetően egyre nagyobb igény jelentkezett a gyülekezetekben is a diakonisszák lelki és szociális szolgálata iránt.

Az egyetemes egyháznál az ifjúsági belmissziói, a teológiai, a lelkészképesítő, a liturgiai, a sajtó- és irodalomügyi, valamint a finnugor diaszpóra bizottságok tagjaként működött. Hivatalosan ő képviselte a magyar egyetemes egyházat az 1936-os tallini finnugor kulturális kongresszuson, ahol előadást tartott egyházunk szórványhelyzetéről.

Külmissziói tevékenységéhez köthető a Győrből induló Kunos Jenő³⁴ misszionárius kiküldése Kínába. Bekapcsolódott Nelson János

³⁰ Geduly Henrik (1866–1937) nyíregyházi lelkész, a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

³¹ EOL, Tiszai Egyházkerület Iratai, 1925.

³² Magyarhoni Ágostai Hitvallású Evangélikus Misszióegyesület

³³ Huber Etelka (1887-1948) győri diakonissza főnöknő

³⁴ Kunos Jenő (1914–1994) lelkész, kínai misszionárius. Vö. Keveházi László: *Kit küldjek el?* Budapest, 2001.

Christananda³⁵ indiai misszionárius magyarországi körútjának, illetve számos finn és észt egyházi vezető hazai látogatásának szervezésébe.

Túróczy Zoltánnak a gyülekezeti és a közegyházi munka mellett egyik prioritása továbbra is a hazai országos misszió maradt.

A győri belmissziói bizottság elnökeként a harmincas években mindent elkövetett a bel- és külmisszió ügyének támogatása érdekében. Az addigi vízkereszt-i istentiszteletek mellett külön külmissziói ünnepélyeket, sőt konferenciákat rendezett.

Ebbe bevonta az 1931 szeptemberében megalakult „*Evangélikusok Ima- és Szolgálat Mozgalmának Baráti Körét*”, későbbi nevén a Baráti Mozgalmat.³⁶ Ennek vezetésében a megalakuláskor két világi, dr. Molnár Gyula és dr. Kneffel József,³⁷ valamint négy lelkész, Gáncs Aladár, Németh Károly,³⁸ Rimár Jenő³⁹ és ő maga vett részt. A mozgalom olyan egyháztagok szövetsége volt,

„...akik az Isten igéjében kijelentett s a golgotai kereszten megragadott evangélium alapján állva ima- és munkaközösségre lépnek evangélikus anyaszentegyházunk lelki ébredésének szolgálatára”.

Időközben Németh Károly lébényi esperes vállalta az Evangélikus Misszióegyesület elnöki tisztségét, Túróczy pedig a *Missziói Lapok* kiadását.

A misszió ügyének képviselőjét – és egyben saját lelki gazdagodását – szolgálták finnországi útjai is. Első ízben a magyar küldöttség tagjaként vett részt a negyedik finnugor kongresszuson Helsinkiben, amely tartózkodás végül is két hónapos körúttá bővült. A *Harangszó* hasábjain 1931 júniusától kezdve sorozatban számolt be élményeiről. Augusztusban Viipuriban 8000 fős ünnepi felébredt közösség előtt az akkor finnországi ösztöndíjas Zászkaliczky Pállal⁴⁰ együtt tolmácsolták a magyarországi felébredtek üdvözlését.

³⁵ Sadhu John Nelson Christananda indiai vándorprédikátor. 1930-ban és 1938-ban járt Magyarországon.

³⁶ Az Evangélikusok Ima- és Szolgálat Mozgalmának Baráti Köre 1931-ben alakult. Alapító okiratát 1931. szeptember 30-án Gáncs Aladár fogalmazta meg.

³⁷ Dr. Kneffel József járásbíró, Sopron.

³⁸ Németh Károly (1881–1969) lébényi lelkész, esperes, püspökhelyettes.

³⁹ Rimár Jenő (1884–1953) budapest–angyalföldi evangélikus lelkész.

⁴⁰ Zászkaliczky Pál (1905–1962) lelkész, főesperes, püspökhelyettes.

Második finnországi tartózkodása 1935 márciusától fél évig tartott. Kaarlo Rinnénél⁴¹ lakott Helsinkiben. Prédikációi és beszédei megjelentek a finn egyházi lapokban. Útjáról tájékoztatást adott az Evangélikus Misszió-egyesület 1936. szeptemberi ülésén, a *Harangszó* hasábjain pedig folyamatosan beszámolókat közölt a „Csendországban”, az „Ezer ének országában” és a „Fényországban” végzett szolgálatairól.

A felébredtek között elhangzott több száz igehirdetése és széles körű ismeretsége hosszú évtizedekre hatóan előmozdította a két testvér-nép szoros kapcsolatát, különösen a finn és magyar teológusok ösztöndíjas cseréjének a lehetőségét.

Északi útja másik állomásaként az észtországi Tallinban júniusban a finnugor kultúrkongresszuson az egyház hivatalos küldöttként vett részt, mint a lelkészegyesület főtitkára. Ekkor vetette fel egy finn–magyar lelkészcsere tervének a gondolatát. Javaslatát elküldte Raffay püspöknek is.⁴²

Finnországi útjai után itthon Túróczy Zoltán vezetésével szervezték meg 1937-ben az első finnugor lelkésztalálkozót. A hetvenhat finn és huszonhét észti résztvevő között olyan fiatalok is voltak, akik később irányt mutató emberekké váltak. A tolmácsolás szolgálatát rajta kívül Zászkaliczky Pál, Sztelhó Gábor,⁴³ Garam Lajos és a soproni ösztöndíjas Martti Voipio⁴⁴ látták el. A nagy sikerű találkozó elismeréseként Túróczy Zoltánt 1938 februárjában a Finn Fehér Rózsa Rend lovagkeresztjével, júniusban pedig az Észti Vörös Kereszt Rend tisztikeresztjével tüntették ki.

Eközben változatlan energiával folytatta győri gyülekezeti munkáját is, melyet jól tükröz az 1938-as lelkészi jelentése:

„Sorozatosan magyaráztuk az újbátori központi bibliaórákon a Római levelet, Nádorvárosban Jónás könyvét és a Jelenések könyvét, a Szere-tetházban Márk evangéliumát, János 1. levelét, Ruth és Jób könyvét.”

1939 februárjában nagy többséggel nyíregyházi igazgatólelkésszé, majd ezt követően a Tiszai Egyházkerület püspökévé választották meg Túróczy Zoltánt. 1939. május 16-án iktatták be püspöki tisztébe.

⁴¹ Kaarlo Rinne (1901–1985) Helsinkii missziói lelkésze.

⁴² Győri Enagélikus Levéltár (Ezentúl:GyEL) TZ 22. doboz.

⁴³ Sztelhó Gábor (1909–1979) hatvani, majd nagytarcsai evangélikus lelkész, a II. világháború idején gyermekek mentését végezte.

⁴⁴ Martti Voipio (1916–2000) finn evangélikus lelkész.

A nagy nyíregyházi gyülekezet átvétele és az első bécsi döntés⁴⁵ következtében megnagyobbodott Tiszai Egyházkerület bizonyára új kihívást jelentett számára. Bár gyermekora, majd arnóti és ózdi szolgálata a Hegyaljai Egyházmegye révén e kerülethez kapcsolódott, a szabolcsi és nyírségi tírják lakosság mind szociológiai, mind kegyességi szempontból merőben eltért Győr és a Rábaköz más tradíciójú evangélikusságától.

Az egyházközség élete rövid idő alatt átalakult. A püspök munkatársaival – Rözse Istvánnal,⁴⁶ Joób Olivérrel,⁴⁷ Balczó Andrással,⁴⁸ Solymár Jánossal⁴⁹ – kialakította a belmisszió széleskörű, változatos formáit. A hagyományos, nőegyleti, leányegyesületi, társadalmi találkozók női és férfi bibliakörökké alakultak.

A Luther Márton Körben azokkal a fiatalokkal foglalkoztak, akiket már nem értek el az iskolai hittanórák. A nagy létszámú gyülekezet tekintélyes része a városszéli bokortanyák népe volt: ott a lelkészeken kívül a tanítók is új munkamódszereket vezettek be, így például a mindennapi bibliaolvasást és a közös imádkozást. Valóságos lelki ébredés kezdődött.

A Felvidék egy részének hazatérése révén az egyházkerület súlya, de ezzel együtt feladatköre is megnövekedett. Túróczy Zoltán már beiktatása évében *canonica visitatit* tartott a visszacsatolt területeken is, Ungvár, Munkács és Újklenóc gyülekezeteiben.

Jelentős esemény volt 1940 nyarán a Tiszai Egyházkerület pedagógus–evangelizációja. Százötven hivatásos nevelő és számos lelkész töltötte meg reggelente a miskolci belvárosi templomot, majd a Tanítóképző nagytermét. Bibliakörök, előadások, zenei programok váltották egymást, a püspök pedig naponta három igehirdetést tartott. Ugyancsak jelentős volt a következő évben az az igehirdetési sorozat, amelyet Túróczy a miskolci templom felújítása alkalmával mondott el.

Az országos egyházi és társadalmi kérdésekben is több ízben fel szólaló, megoldást kereső püspök működése egyre inkább a figyelem és érdeklődés középpontjába került. Számos helyi és országos lap kért tőle nyilatkozatot. Így került sor a *Harangszóban* sorozatosan megjelent

⁴⁵ 1938. november 2-án Németország és Olaszország döntőbírósa 11 927 km² területet ítélte Csehszlovákiából Magyarországnak.

⁴⁶ Rözse (Hulvej) István (1899–1964) kiskőrösi, majd nyíregyházi lelkész.

⁴⁷ Joób Olivér (1910–1969) nyíregyházi, utóbb ostffyasszonyfai lelkész.

⁴⁸ Balczó András (1907–1962) nyíregyházi lelkész.

⁴⁹ Solymár János (1909–1974) bokodi, nyíregyházi, majd csömöri lelkész.

finnországi beszámolóit mellett az *Evangélikus Élet*, a *Pesti Hírlap*, a *Nyírvidék*, a *Tiszántúl*, a *Szabolcsi Hírlap* és a *Magyar Értesítő* hasábjain közzétett nyilatkozataira.

Pártpolitikában soha nem vett részt, ettől lelkeszeit is eltiltotta, de jobboldali politikai meggyőződését nem rejtette véka alá. Ezzel olykor egyes csoportok, irányzatok és személyek kritikáját vagy ellenszenvét is kiváltotta, aminek később a népbíróági perében lett következménye.

A második bécsi döntés⁵⁰ következtében hazánkhoz csatolt Észak-Erdély kis lélekszámú evangélikussága is az egyházkerület tagja lett. Az Erdélyben addig kevésbé ismert Túróczy Zoltán 1941-ben Reményik Sándor⁵¹ temetésén elmondott igehirdetésével vált egyszerre közismertté.⁵²

A hazánkban általános együttérzést kiváltó finn–oroszc háború a püspököt különösen is mélyen érintette. Úgy nyilatkozott a finn nép iránti lelkesedéséről, hogy számára annak vallási, nemzeti és demokratikus be rendezkedése az az ideál, amelyet szolgálni akar saját hazájában.⁵³ 1942-ben hivatalos egyházi küldötként vett részt Helsinkiben a finn biblia megjelenésének háromszáz éves évfordulóján. Hazatérve, püspöki jelentésében beszámolt a finn nép oroszok elleni hősi harcáról, amely mély benyomást tett rá.

A negyvenes évek elején az egyházi vezetőség számára a zsidókérdés jelentette az egyik legnagyobb problémát. A zsidó lakosság a német megszállás után egyre nagyobb számban igyekezett a keresztény egyházakba való áttérés révén életmentőnek remélt megoldást találni. A kérdés a püspöki konferenciákon ismételten napirenden volt. Túróczy teológiai megfontolások alapján, a missziói parancs értelmében ellenezte a zsidóság felkészítés nélkül való tömeges betérését. Saját egyházkerületében tizenkét havi előkészítést írt elő, hasonlóan a református egyház gyakorlatához. Püspöktársai viszont csak hat havi próbaidőt rendeltek el.⁵⁴ A zsidókérdésről alkotott nézeteit a történelem nem igazolta.

⁵⁰ 1940. augusztus 30-án Erdély északi része (43 000 km²) került vissza Magyarországhoz, a déli Romániáé maradt. Visszacsatolták Nagyváradot, Kolozsvárt és a Székelyföld egy részét.

⁵¹ Reményik Sándor, költő (1890–1941).

⁵² EOL EE Irattár 991/1940. 99. doboz.

⁵³ GyEL TZ 5. doboz, 1745/JH/1944.

⁵⁴ Dokumentumgyűjtemény, in: Cserháti Péter és mások, szerk. *Isten embere. Túróczy Zoltán evangélikus püspök*, Budapest MEVISZ, 2001, I. kötet. (Ezentúl: DGY) 28, 30, 33.

A Vörös Hadsereg közeledésének hírére a lelkészi kar egy része menekülésre gondolt. Túróczy püspök határozott hangon maradásra szólította fel lelkésztársait.⁵⁵ A szovjet csapatok átlépték a magyar határt, és 1944 októberében elérték Nyíregyházát. A nagy evangélikus templomba mintegy ezer hadifoglyot zsúfoltak be. Ezek gondozásából és a temetetlen holttestek és lótetemek elszállításából a püspök is kivette részét.

A Népbíróság hamarosan megkezdte működését. Először a nyíregyházi iskolák jobboldali pedagógusait, majd a város evangélikus püspökét vették célba.

A nyíregyházi rendőrség 1945. május 22-én őrizetbe vette, majd a népjegészség előzetes letartóztatásba helyezte Túróczy püspököt a háború alatt elmondott nyilatkozatai miatt.

A rendőrségi és ügyészségi kihallgatások már május 30-án megkezdődtek.⁵⁶ A népjegészség vezető ügyésze június 3-án kelt vádiratában⁵⁷ számos püspöki jelentésre és előadásra hivatkozott. A vádirat birtokában Túróczy június 13-án „Megjegyzések a vádirathoz” címmel részletes feljegyzést írt és juttatott el a népbírósághoz.⁵⁸

A június 25-i főtárgyaláson⁵⁹ az elnök engedélyével Túróczy összefüggően kifejtette többek között, hogy nem tekinti politikai tevékenységnek azt a magatartást, ha valaki a közélet jelenségeivel foglalkozik, és azokat mint lelkész az egyház és a lélek szemével nézi, s erről szükség esetén tájékoztatást nyújt. Nem politika szerinte az, ha ez a tájékoztatás nem megy túl a helyes erkölcsi, valláserkölcsi magatartásra való biztatáson.

A népbíróság ítélete a püspököt háborús bűntett miatt tízévi fegyház-büntetésre, politikai jogainak ugyanilyen időtartamú felfüggesztésére, valamint állásvesztésre ítélte.⁶⁰ Az ügyész súlyosbításért, a védőügyvéd enyhítésért fellebbezett.⁶¹

A hazai evangélikusságot megdöbbentő ítéletet követően báró Radvánszky Albert⁶² egyetemes felügyelő tanácskozássra hívta össze a

⁵⁵ GyEL. TZ 5. doboz, 1744/III/1944.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Báró Radvánszky Albert (1880–1963) koronaőr, 1923–1948 között egyetemes egyházi és iskolai felügyelő.

három felekezet képviselőit a megteendő lépések ügyében. A megjelenetek elhatározták, hogy memorandumban tárják a kormány elé az eddig követett népbírószági gyakorlat veszedelmét, kifejtik az egyházak elvi álláspontját, megvilágítva az ilyen ügyek elbírálásánál alkalmazásra javasolt szempontokat.

A Memorandumot⁶³ dr. Ravasz László⁶⁴ református és D. Kapi Béla evangélikus püspök, valamint dr. Endrédy Vendel⁶⁵ cisztercita főapát írták alá, és július 2-án együtt nyújtották át Dálnoki Miklós Béla ideiglenes miniszterelnöknek, dr. Zsedényi Bélának, a Nemzetgyűlés elnökének és gróf Teleki Géza kultuszminiszternek. Július 6-án az egyház vezetősége, július 8-án a Tiszai Egyházkerület, majd a nyíregyházi és a győri gyülekezet – több ezer aláíróval – szállt síkra a püspök szabadon bocsátása érdekében.⁶⁶

Az egyház vezetői ezalatt tovább folytatták erőfeszítéseiket Túróczy perének törlése érdekében.

A sok utánjárás egyelőre csak azt eredményezte, hogy Túróczyt a fellebbviteli tárgyalásra a Markó utcába, majd betegségére való tekintettel a börtönből egy budapesti klinikára szállították. Itt közölték vele, hogy szó lehet szabadon bocsátásáról, ha püspöki tisztségéről lemond. Túróczy megkérdezte püspöktársait, hogy miként cselekedjen. A püspöki konferencia egyhangúlag arra az álláspontra helyezkedett, hogy *„lemondása nem látszik az egyház érdekében állónak, a végső döntést neki magának kell önmagában kialakítania.”*⁶⁷

A püspöki konferencia 1946. január 23-i ülésén osztatlan örömmel fogadta a hírt, hogy az igazságügyi miniszter napirendre tűzte a Túróczy-ügy újrafelvételét, illetve a bizonyítás kiegészítését. Rá egy hónapra, február 25-én a Népbírószágok Országos Tanácsa elrendelte Túróczy Zoltán püspök szabadlábba helyezését.⁶⁸

A nyíregyházi börtön kapuja 1946. március 1-jén nyílt meg előtte. Szemtanúk vallották, hogy amikor híre ment, hogy a püspök a börtöncellájából kiszabadul, a börtön előtt hatalmas tömeg sereglött össze.

⁶³ DGY 64

⁶⁴ Ravasz László (1882–1975) református lelkész, teológiai tanár, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke.

⁶⁵ Endrédy (Hadarits) Kálmán Vendel (1895–1981).

⁶⁶ GyEL TZ 5. doboz

⁶⁷ DGY 86

⁶⁸ DGY 95

Első útja a templomba vezetett, melyet zsúfolásig megtöltött a hívek serege. A püspök némán az oltár elé ment, s annak számolyán térdelve imádkozott. Egyetlen-egy szó nem hangzott el. Azután megkondultak a harangok, először az evangélikus templom harangja, aztán harang csendült fel a református templom tornyából, aztán sorba minden katolikus templomból. Harangzúgás töltötte be Nyíregyháza városát és mindegyik kongás imádság és hálaadás volt. Az utcák pedig megteltek ujjongó tömeggel. „Kiszabadult a püspök! Kiszabadult a püspök!”⁶⁹

A bűnvádi eljárás megszüntetésére azonban még több mint két évet kellett várni, addig a püspök csak a gyülekezeten belül végezhetett szolgálatot.

Túróczy 1946. január 16-án az egyházvezetőség kérésére átvette a Tiszai Egyházkerület belső igazgatását, de püspöki tisztének további sorsa újabb tárgyalásokat igényelt.

A Dunáninneni Egyházkerület élére a gyülekezetek Szabó Józsefet választották meg. A beiktatásra 1948. március 18-án, Balassagyarmaton került sor, amelyen az állam részéről Mihályfi Ernő,⁷⁰ a köztársasági elnöki hivatal vezetője vett részt. Az ő utasítására az ünnepségen Túróczy csak magánszemélyként vehetett részt, vele való szolidaritásból Ordass Lajos hasonló módon jelent meg. A beiktatás után Mihályfi durva hangú előadást tartott az „*egyházban megbújó reakcióról*”, követelve az „*örségváltást a felügyelői karban*”. Lényegében ezzel indult meg az egyház elleni nyílt támadás.⁷¹

Két nappal később Veöreös Imre,⁷² a MELE⁷³ alelnöke, beadvánnyal fordult az egyetemes felügyelőhöz, amelyben felróta az egyház vezetőségének, hogy nem vette elég komolyan a lelkeszi közvéleményben megnyilatkozó reformkívánságokat.

Kapi Béla már április 22-én lemondott az egyházegyetem lelkeszelelnöki tisztről. A szolgálati idő szerint illetékes, de püspöki jogában

⁶⁹ Kapi Béla: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület 50 éves története*. Kézirat a család tulajdonában.

⁷⁰ Mihályfi (Mihalovics) Ernő (1898–1972) újságíró, lapszerkesztő, politikus, 1952–1972 között evangélikus egyetemes felügyelő

⁷¹ Ordass Lajos, *Önéletrajzi Írások*, Bern, Európai Protestáns Szabadegyetem, 1985. (Ezentúl: OÖ/I.) 244–246.

⁷² Veöreös Imre (1914–1999)

⁷³ EOL MELE Lt.14/1948.6. cs.

még korlátozott Túróczy Zoltán helyett Ordass Lajos vállalta a megbízást.⁷⁴

1948 tavaszán megkezdődtek a hivatalos megbeszélések az egyház és az állam képviselői között a „*két fél viszonyának rendezéséről*”.

1948. április 19-én Ordass és Szabó püspökök, majd május 20-án Túróczy és Szabó püspökök tárgyaltak Rákosi Mátyás⁷⁵ miniszterelnök-helyetttel. Mihályfi Ernő és Reök Iván Ordass merevnek mondott magatartása miatt egyre inkább Túróczy Zoltán személyében látták az állam számára megfelelő tárgyalópartnert, ismételten szóba került a püspök rendezetlen amnesztia ügye is. Az állandó nyomás következtében egyre több ponton nyilvánult meg Túróczy és Szabó, valamint Ordass nézetkülönbsége az egyházi iskolák kérdésében („Ordass-vonal” – „Túróczy-vonal”).

1948. június 14-én – két nappal az iskolák államosítása előtt – érkezett meg az egyetemes egyházhoz a hír, hogy Túróczy Zoltán amnesztiában részesült.⁷⁶ Az ugyanezen a napon tartott rendkívüli egyetemes közgyűlésen Túróczy Zoltánt bízták meg az egyetemes egyház lelkészelnöki tisztségével.

Ordass Lajos és egyes világi vezetők személye továbbra is akadályt jelentett az állam által kívánt egyezmény megkötésének útjában. Ezért koncepciós eljárás keretében augusztus 24-én a gazdasági rendőrség letartóztatta Radvánszky Albert egyetemes felügyelőt és Vargha Sándor egyetemes főtitkárt. Szeptember 8-án őrizetbe vették, majd a bíróság kétévi fegyházbüntetésre ítélte Ordass Lajost is.

Kapi Béla püspök 1948. október elsején vonult végleg nyugalomba. Ezt követően Túróczy Zoltánt a győri egyházközség ismét lelkipásztorává, majd a Dunántúli Egyházkerület gyülekezeti püspöküknek választották.

A másodízben is megválasztott püspök 1948 végén Győrött nehéz körülmények között vette át új hivatalát. A baloldali politikai erők – előre kitervelt stratégiával – megbuktatták Dinnyés Lajos kormányát. Az evangélikus egyházban a fiatal egyetemi lelkész, Dezséry László⁷⁷ a „haladó erők” támogatásával októberben 31 oldalas iratot jelentetett meg „*Nyílt Levél az*

⁷⁴ OÖ I. 266. o.

⁷⁵ Rákosi Mátyás (Rosenfeld Mór) (1892–1971) kommunista pártfőtitkár, a Minisztertanács elnöke.

⁷⁶ OÖ/I. 309.

⁷⁷ Dezséry László (1914–1977) egyetemi, majd óbudai lelkész, 1950–1956 között a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke.

evangélikus egyház ügyében” címmel. Ebben a reformot sürgető lelkészek törekvéseinek átfogó programját adta. A füzetet minden lelkészi hivatalnak megküldte.

Az állam sürgette az egyezmény megkötését. Túróczy a tárgyalások során sikerrel törekedett arra, hogy a tervezetben minél több ponton tudjon az egyház javára kedvező módosításokat kieszközölni. Az egyezmény tervezetét október 13-án bemutatta a püspöki értekezletnek.

Az állammal folyó állandó tárgyalások miatt Túróczynak egyre gyakrabban kellett Budapestre utaznia. Szélesebb körben is szükségessé vált az egyházi közvélemény tájékoztatása. A *Lelkipásztor* novemberi száma ismertette az Egyezmény tervezetének szövegét, az *Evangélikus Élet* december 4-én pedig kivonatossan közölte Túróczynak a lelkészegyesületben tartott beszédét „Megegyezés az állam és az egyház között” címmel.⁷⁸

„Arra a kérdésre, hogy az egyház megegyezhet-e az állammal, általánosságban mindenki csak igennel felelhet, hiszen Róma 13,1 kivételt nem ismerő kizárólagossággal állapítja meg az államhatalom Istentől való rendeltetését, s ugyancsak minden kivételt kizáró módon állapítja meg minden lélekre vonatkozólag az engedelmesség kötelezettségét. A kérdés ott válik nehezzé, ahol ugyancsak az ige parancsára Cselekedetek 5,29 szerint Istennek kell inkább engedni, hogynem az embereknek.

Ez az ige világosan mutatja, hogy Róma 13,1 általános fogalmazása nem menti fel a keresztyéniséget az államhatalom bírálattól, s nem követel minden államhatalommal szemben gondolkodás nélküli engedelmességet, bírálat nélküli szófogadást, hanem egyenesen örök kérdésévé teszi a keresztyén állampolgárnak azt a kérdést, hogy az államhatalomnak való engedelmeskedéssel nem kerül-e ellentétbe az Istennek való engedelmeskedés kötelezettségével.”⁷⁹

Voltak ugyanakkor beszédének olyan utalásai is, amelyeket az akkor börtönben tartózkodó Ordass püspök később magára vonatkoztatott, és ezért neki mély fájdalmat okoztak.⁸⁰

⁷⁸ *Evangélikus Élet*, 1948. december 4.

⁷⁹ Ez a gondolat markánsan megfogalmazódik a Keken Andrásnak írt levelében is.

⁸⁰ „Értelmetlen hősies pózolóással, Isten kifejezett parancsa nélkül nem szabad kockára tennünk a gyülekezeteknek és egyházi tisztviselőknek a létét s az igehirdetésnek meglévő szabadságát.” OÖ/I. 356–357.

December 8-án összeült a zsinat, amelynek egyetlen tárgya az egyház és az állam közötti Egyezmény volt. Túróczy Zoltán és dr. Mády Zoltán⁸¹ személyében megválasztották a zsinati elnökséget, majd felolvasták Tildy Zoltán köztársasági elnök zsinatot engedélyező leiratát. A pontonként megvitatott szöveget a zsinat némi módosítással megszavazta és felhatalmazta a két elnököt, hogy a zsinat képviselőjében az Egyezményt aláírja.

Az Egyezmény aláírására a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban december 14-én került sor. A dokumentumot állami részről Ortutay Gyula miniszter, egyházi részről Túróczy Zoltán és Mády Zoltán látták el kézjegyükkel.

A megállapodás részletesen szabályozta az egyházi élet állami kerekeit, lehetővé téve az ifjúsági és diakonissza munka végzését, biztosítva a kötelező iskolai hitoktatást, konferenciák és evangelizációk megrendezését is. Állami részről azonban kezdettől fogva hiányzott a szándék az Egyezmény betartására, az ezt tükröző negatív jelenségek miatt Túróczy azonnal az illetékes szervekhez fordult.⁸²

1948. december 16-án a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület Győrött rendkívüli közgyűlésen ünnepélyesen beiktatta megválasztott püspökét, Túróczy Zoltánt.

Nem sokkal győri püspöki beiktatása után, az Egyezmény aláírását követő hetek egyik legsúlyosabb terhe nehezedett Túróczy Zoltánra, amikor 1949. január 8-án Scholz László MELE elnökkel együtt felkereste Ordass püspököt a szegedi Csillag börtönben. A látogatás során tolmácsolta az államhatalom ajánlatát: ha lemond püspöki tisztéről, szabadon bocsátják.⁸³

Ordass Lajosnak az volt a meggyőződése, hogy állami nyomásra nem léphet egy püspök vissza. Túróczy viszont úgy látta, hogy ha az állam egy püspöktől megvonja a bizalmát, akkor nem tudja betölteni azt a tiszteket, amelyre a gyülekezetek megválasztották.⁸⁴

Az a négy év, amelyben Túróczy Zoltán a Dunántúli Egyházkerület élén küzdött egyházáért, a püspök fokozódó mellőzöttsége ellenére számos

⁸¹ Mády (Hilscher) Zoltán (1898–1977) nyelvész, szociológus, c. egyetemi docens, egyházkerületi, majd h. egyetemes egyházi és iskolai felügyelő

⁸² DGY 218, 223

⁸³ OÖ/I, 358–360.

⁸⁴ Tekus i. h.55.

jó gyümölcsöt termett. A hírhedt „ötvenes évek” elnyomása ellenére a lelkészek a Dunántúlon korábban szerkesztett *Belmissziói Munkaprogram* szellemében szolgáltak, elevenek voltak a fői és gyenesdiási konferenciák, éber maradt a missziói felelősség. 1949-ben még élénk volt az evangelizáció, s vele együtt a lelki ébredés. A püspök így írt erről az *Új Harangszó* hasábjain:

„Felsorolom az ébredésnek egy pár nyilvánvaló jelét. Itt vannak a gyülekezeti evangelizációk. Valamikor elképzelhetetlennek gondolták, hogy gyülekezeteinkben egy héten keresztül az emberek jóformán minden mást félretegyenek, csak a legszükségesebb és elhalaszthatatlan kötelességeiket végezzék el, különben pedig reggeltől estig az Isten igéjével foglalkozzanak. Ma az a helyzet, hogy a gyülekezeti evangelizációk alatt soha nem látott, a nagy ünnepek tömegeit is megszégyenítő tömegek sorakoznak fel Isten igéje köré.”⁸⁵

1950. április 1-jén az egyház külön fegyelmi bírósága – a Kende György és Keken András lelkészek letartóztatása utáni kényszerhelyzetben – megfosztotta Ordass Lajost püspöki tisztétől. A több szempontból is szabálytalan eljárás során a tizenkét bírósági tag közül négy szavazott igennel, és nyolcan – köztük Túróczy Zoltán – tartózkodtak.⁸⁶

Így 1950 nyarán Dezséry László óbudai lelkész került a bányai egyházkerület püspöki székébe, akit rangidősként Túróczy Zoltán ikatott be hivatalába.⁸⁷ Az új egyetemes felügyelő 1949 tavaszától dr. Reök Iván, a bányai egyházkerület felügyelője pedig 1950 elejétől Darvas József⁸⁸ lett. A következő időszakot e csoporttal való küzdelme határozta meg.

Egyházpolitikai harcai nem törték meg kerülete lelki életének eleveenségét. A fokozódó bizalom jeleként sorra kérték fel többnapos evangelizációk tartására.

Az egyre inkább nemkívánatos püspök félreállítására az 1952. februárra összehívott zsinat adott ellenfeleinek lehetőséget. Horváth János magához kérte Túróczy püspököt, és közölte vele, hogy a kormány megbízha-

⁸⁵ Túróczy Zoltán: Egyházunkban ébredés van. *Új Harangszó*, V. évf. 17. sz., ápr. 24.

⁸⁶ DGY 265

⁸⁷ DGY 273

⁸⁸ Darvas (Dumitras) József (1912–1973) író, politikus, miniszter, 1952–1956, majd 1958–1972 között egyházkerületi felügyelő.

tatlannak tartja, működését a demokráciára károsnak ítéli. Tudtára adta, hogy fél esztendőre el kell tűnnie, tartózkodási helyét egyedül felesége és ő tudhatja, Győrött többé nem lehet lelkész sem.⁸⁹

Ugyanez a sors várt Szabó József püspökre is, azzal a különbséggel, hogy ő nem vesztette el balassagyarmati lelkészi állását. Túróczy másnap, február 10-én a Dunántúli Egyházkerületnek, valamint az Evangélikus Egyház elnökségének írásban bejelentette lemondását és kérte nyugdíjazását.⁹⁰

Elmozdításáról utóbb ő maga így számolt be:

„1952 februárjában a jelenlegi püspökök állami segítséggel puccs-szerűen eltávolítottak az egyházi szolgálatból. Ugyanakkor félévi bujdosásra kényszerítettem s lakóhelyemről is ki akartak telepíteni. Az ellenem felhozott vádak közül akkor csak kettőt közölt velem az ÁEH. Ezek: személyemben megbízhatatlan vagyok, a működésem a demokráciára káros. Fájt mind a két vád, mert igazságtalannak tartottam, s külön fájt az, hogy az ennek az alapjául szolgáló megtévesztő információk eredete nem kétséges, mégis tudomásul kellett vennem, hogy az állam nem bízik többé bennem, s ennek levontam a konzekvenciáját. Ezért álltam félre. Volt aztán egy harmadik vád is, de azt akkor velem nem közölték. Ez: angol-amerikai zsoldban álló összeesküvő vagyok. Hozzáadték, hogy tulajdonképpen egy új Mindszenty-ügyet kellett volna az államnak csinálnia, de hát tekintettel voltak az evangélikus egyház érdemeire, s inkább szemet hunytak. Ha ezt tudtam volna, azonnal visszavontam volna lemondásomat, s kértem volna a bírói eljárás megindítását”.⁹¹

A zsinat május 20-i döntése az eddigi területi beosztást megváltoztatta, s a korábbi négy helyén két új – északi és déli – egyházkerületet hozott létre, kimondva a bányai és a tiszai püspök – ezzel Dezséry és Vető – tisztségének jogfolytonosságát.

Saját félreállításáról így nyilatkozott:

„Világosan látom, hogy nem csak a pap szolgál Istennek, s ezért nem szabad a szolgálatokban válogatnom, a papi szolgálathoz bálványként ragaszkodnom. Nem érzem tehát magam félreállított embernek. A szolgálat Ura más szolgálatra osztott be. Az imádkozás főpapi szolgálata

⁸⁹ EOL EE 120/1952.

⁹⁰ EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület, (Ezentúl: DtEEK) 60. doboz, 354/1952.

⁹¹ „Emlékezet okáért” 1956.GyEL TZ 6. doboz.

mellett a kertben, gyermek-pesztonka sorban, a gyülekezeti könyvtár rendezésében, könyveim és íróasztalom mellett is Neki szolgállok, s ez kegyelem. Többet dolgozom, mint eddig bármikor."⁹²

Az 1956 nyarán végbement politikai erjedés nem maradt hatás nélkül az egyházi életben sem. Fóton, Gyenesdiáson és Balatonszárszón a lelkész-konferenciák számos résztvevője ütött meg kritikai hangot az egyház-kormányzattal szemben. A politikai enyhülés jele volt az is, hogy az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága először tarthatta tanácskozását egy szocialista ország területén. A Galyatetőn üléselőző szűkebb körű nyugati vezetőség Ordass Lajos püspök erkölcsi rehabilitációja érdekében felkereste az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét, Horváth Jánost. A tárgyaláson részt vett Vető és Dezséry püspök is. A Központi Bizottság záróülésén négy pontban fogalmazták meg az Ordass püspök ügyében indítandó egyházi rehabilitációs eljárásra vonatkozó igényüket.

A Lutheránus Világszövetség vezetőségét is magába foglaló Világtanácsnak ez a jelentős ülészaka biztatást és bátorítást adott az evangélikusság lelkészi és világi tagjainak, hogy szavukat felemeljék az egyház megújulása érdekében. A Győr megyei Nagybaráton⁹³ az evangelizáció elkötelezett munkásainak közössége, majd Fóton és Balatonszárszón⁹⁴ a lelkész továbbképző konferenciák számos résztvevője követelte a törvényesség helyreállítását és a szabad véleménynyilvánítás jogát. A többszörös megmozdulás sikerrel járt, ennek hatására rövidesen, 1956. október 5-én a Legfelsőbb Bíróság büncselekmény hiányában felmentette Ordass püspököt az 1948-as ítélet alól. Egyházi rehabilitációjára október 8-án került sor.

Ettől kezdve több oldalról merült fel az igény, hogy a már éveken át kényszerű visszavonultságban élő Túróczy Zoltán ismét szabadon szolgálhasson.

A forradalom kitörésének napján, október huszonharmadika kora délutánján Vető Lajos és az ÁEH főosztályvezetője, Veres Pál, felkeresték Túróczy Zoltánt győri lakásán. A tárgyalás során Veres Pál az ÁEH

⁹² Uo. Győr, 1952. július 28. Vö.: *Lelkipásztor*, 75. évf. (2000) július–augusztus, 284. old.

⁹³ Ma Győrújbarát.

⁹⁴ Ordass Lajos, *Önéletrajzi Írások. Folytatás*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1987. (Ezentúl:OÖ/II), 541–548.

nevében kijelentette, hogy a püspök 1952-es lemondását törvénytelen beavatkozásnak tekinti.⁹⁵

Az északi egyházkerület püspöki széke Vető Lajos november 1-jei lemondásával megürült. November 3-án „szükségértekezlet” ült össze a Déli Egyházkerület Puskin utcai székházában Ordass Lajos elnökletével. Ezen Botta István⁹⁶ kelenföldi lelkész javasolta, hogy az északi egyházkerület vezetését közbizalomból, ideiglenesen Túróczy Zoltán vegye át. Miután Túróczy jogi aggályait a résztvevők sokoldalúan megvitatták, ő elfogadta az ideiglenes intézkedés szükséges voltát, de ragaszkodott a törvényes eljárás lefolytatásához.⁹⁷ Az egyház lelkészi elnöke, Ordass Lajos ekkor levélben felkérte őt a tisztség ideiglenes ellátására. Túróczy aznapi válaszelevelében kijelentette, hogy az Északi Egyházkerület püspöki szolgálatát ideiglenesen, mint kényszerű szükségmegoldást elvállalja, és mindent megtesz azért, hogy ezt az ideiglenes állapotot mielőbb felválthassa a helyzet törvényes rendezése.⁹⁸

A püspök november 15-én Budapesten megkezdte új – immár harmadik – egyházkormányzói szolgálatát. Megbízott püspöki működésének idején – beiktatásáig – nem fogadott el tiszteletdíjat sem az egyházkerülettől, sem az államtól, hanem saját költségén látta el ezt a feladatot. Később sem igényelt budapesti lakást, hanem inkább vállalta az Üllői úti irodában való szállás kényelmetlenségeit.⁹⁹

Az Egyetemes Presbitérium 1956. december 11-én tartott ülésén Joób Olivér javasolta, hogy mondjon a gyűlés köszönetet a november 3-i értekezleten tett intézkedésekért, különösen is D. Ordass Lajos és Túróczy Zoltán püspököknek, akik oly válságos, nehéz helyzetben vállalva minden kockázatot, az egyház vezetését átvették.¹⁰⁰

Az Északi Egyházkerület presbitériuma másnap, december 12-én tudomásul vette az országos presbitérium határozatát, Túróczyt mint nyugalmazott dunántúli püspököt egyházkerülete megbízott püspöki tisztében megerősítette és további szolgálatra felkérte.

⁹⁵ OÖ/II. 602–603.

⁹⁶ Botta István (1917–1999) lelkész, egyháztörténész, hitoktató. A kelenföldi gyülekezetből „közegyházi érdekből” Tordásra helyezte át az egyházvezetés, Az Ordass Lajos Baráti Kör egyik alapító tagja.

⁹⁷ EOL Egyetemes Egyház (Ezentúl: EE) 945/1956.

⁹⁸ EOL EE 407/1956.

⁹⁹ EOL EE Lt. 100–4/1958.

¹⁰⁰ OÖ/II 599.

Túróczy Zoltán püspök és dr. Mády Zoltán egyházkerületi felügyelő ünnepélyes beiktatására február 6-án került sor a budavári evangélikus templomban. Egyházunk életében egyedülálló eset, hogy háromszor válasszanak valakit püspökké. A viszonylagos szabadság reménységével újult erőre kaptak Túróczy püspök irányításával és szolgálatával a gyenediási és a főti lelkészevangelizációk. A *Lelkipásztor* szerkesztésével az egyetemes főtitkárrá választott Veöreös Imre kecskeméti lelkészt bízták meg.

Az egyház és az állam közötti viszony újabb tisztázása érdekében november 12-én tárgyalások kezdődtek. Erre több állami és egyházi személyt rendeltek be az Egyházügyi Hivatalba, köztük az állam bizalmát is élvező lelkészeket is.¹⁰¹

A november 25-26-án tartott, egyre feszültebbé váló tanácskozáson Túróczy Zoltán is részt vett. Ordass Lajos feljegyzése szerint „az ellenzék szinte a vádlottak padjára ültette” a két püspököt és társaikat, az ÁEH emberei pedig a döntőbíró szerepét igyekeztek betölteni. Kölcsönös bizalmatlanság jellemezte az utolsó ülésüket. A művelődési miniszterhelyettes még aznap levélben értesítette Mihályfi Ernő egyetemes felügyelőt, hogy az állam legfőbb felügyeleti joga alapján miniszteri biztost rendel ki az evangélikus egyházhoz, a tárgyalásokon már korábban is részt vett Grnák Károly ÁEH főelőadó személyében. Megállapította a miniszterhelyettes, hogy mindkét egyházkerület közigazgatásában és kormányzásában „súlyos törvénytelenéseket és mulasztásokat” talált.¹⁰²

Az ezt követő napon, 1957. november 27-én, az egyház Üllői úti székházában az északi egyházkerületi közgyűlés határozatával bevezetett „nyílt napon” sok lelkész gyűlt össze. Túróczy felkérésére Ordass Lajos ismertette az elmúlt napok eseményeit. Kérte, hogy tartózkodjanak a szimpátia nyilatkozatoktól, és ne indítsanak szervezett ellenállást.¹⁰³

Grnák Károly november 29-én megjelent az Üllői úton. A két püspök jelenlétében kijelentette, hogy átveszi az egyház feletti ellenőrzést. A külföldi levelezéseket visszamenőleg meg fogja vizsgálni, leveleket csak az ő jelenlétében szabad felbontani. Választ sem küldhetnek ellenjegyzése nélkül. Telefonon is csak az ő jelenlétében beszélhetnek külföldiekkel.

¹⁰¹ OÖ/II 706–734.

¹⁰² EOL EE 917/1957.

¹⁰³ OÖ/II 735. és EOL EEK 8. doboz 790–13/1957.

Gyűlést is csak az ő engedélyével hirdethetnek meg. A püspökök bejelentték teljes passzivitásukat.

1957. december 4-én Mihályfi Ernő magához kérte Túróczy Zoltánt. Tudatta vele, hogy az Elnöki Tanács nem fogadta el Vető Lajos 1956. november 1-jei lemondását, és így nem ismeri el Túróczy püspökségét. Saját feljegyzése szerint ekkor ő a következőket mondta:

„A Népköztársaság Elnöki Tanácsának határozatát nem tekintem személyi sérelemnek. Kezdetől fogva csak átmenetileg vállaltam a püspöki szolgálatot. Annál fokozottabban hangsúlyozom azonban, hogy ezt az intézkedést súlyos egyházi sérelemnek tekintem. Erőszakos beavatkozás ez az egyház önkormányzatába. Épp ezért, bármilyen tisztelettel meghajlok is a törvény előtt, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy én magamat továbbra is az Északi Egyházkerületnek az állam előzetes jóváhagyásával az egyház törvényei szerint szabadon megválasztott s az állam asszisztenciájával beiktatott püspökének tekintem. A törvényerejű rendelet hatalmával szembe nem helyezkedem, ellene nem lázítok, s jogfenntartással ma elhagyom a püspöki hivatalt. Tudom, hogy ez gyakorlatilag az állam részére nem sokat jelent, én azonban tartozom egyházunk törvényeinek és önmagamnak ezzel az állásfoglalással.”¹⁰⁴

Túróczy Zoltán még aznap eltávozott az egyházkerület püspöki hivatalából, és hazautazott Győrbe.

Túróczy félreállításának hírére a nemzetközi egyházi vezetők is hangot adtak aggodalmuknak. Amikor a győri otthonába visszavonult püspök kézhez vette Veöreös Imre gépelt kéziratát az egyházi helyzet teológiai problémáiról, április 14-én hosszabb megjegyzést fűzött az íráshoz. A kéziratban maradt válasz kitért az egyházfoglalom, az egyház és a szocialista állam viszonya, az autonómia, a politika kérdésköreire. Végül a személyi kérdések kapcsán ezt jegyezte fel:

„Van eset, amikor félreállni az egyház ügyének elárulása. Van azonban olyan eset is, amikor félre nem állni jelenti az egyház ügyének elárulását. Értjük ezt arra az esetre, amikor olyant kell vállalni vagy végrehajtani, ami az egyház legsajátosabb érdekét sérti. Amikor az egyházi helyzet teológiai

¹⁰⁴ OÖ/II 745.

*problémáinak megoldását keressük, nem felejthetjük el, hogy teológiában és gyakorlatban egyaránt a kereszt teológusai vagyunk.”*¹⁰⁵

Az állami szervek a hatvanas évek elején tovább folytatták az egyházi élet visszaszorítását, sokan a belügyi szervek megfigyelése alá kerültek és olykor súlyos retorzióban is részesültek.

Nem volt kivétel ez alól a harmadszor is elmozdításra ítélt Túróczy Zoltán püspök sem. Győri lakásában, családjá körében csendes visszavonultságban élt. Alkalmanként szolgálatot is vállalhatott. A belügyi szervek beépített embereiken keresztül eközben is figyelték. Finn barátaival továbbra is tartotta levélben a kapcsolatot.

Ebből az időből fennmaradt az utókor számára egy személyes vallomása:

„A nyugdíjaztatás olyan átültetés, amely senkinél sem megy zökkenő nélkül. Mindenki megsínyli, és vannak, akik bele is pusztulnak. Isten engem úgy segített át a nehézségeken, hogy meghagyott a papi szolgálatban, tehát a régi életememben. Egyházkerületem ugyan nincs, gyülekezet sem tartozik hozzám, igehirdetői kisegítő szolgálatot is csak egy hónapban egyszer végzek. Isten azonban megmutatta nekem, hogy van papi szolgálat ornátus és gyülekezet nélkül is. A papi szolgálatban ugyanis két fő feladat van: képviselni Istent az emberek előtt, és képviselni az embereket Isten előtt. Az előbbi az igehirdetés, az utóbbi a közbenjáró imádság. Az aktív időkben a két feladat között a hangsúly eltolódik az igehirdetésre, pedig a közbenjáró imádság nélkül az igehirdetés is félszárnyú madár. Nyugdíjas korában azután rájön az ember, hogy a közbenjáró imádság milyen fontos papi, sőt »főpapi« szolgálat.

Eddig is tudtam én mindezt. De be kellett következnie a félreállítatásomnak, hogy felragyogjon előttem az imádságos szolgálat dicsősége és méltósága. Azóta minden nap végiglátogatom lélekben a régi Tiszakerületi és Dunántúli Egyházkerület gyülekezeteit és papjait, barátaimat és szolgatársaimat, még ellenségeimet is, s odaviszem őket és ügyeiket Isten elé. Az a meggyőződésem, hogy ma jobb pásztor vagyok az egyháznak, mint azelőtt a hangos hajszában. Isten kiemelt a sorkatonák közül, áthelyezett az imádságos hátvédhez, hogy a mostani időben legyen aki szót

¹⁰⁵ GyEL TZ 6. doboz.

*emel Isten trónja előtt az egyház népéért. Nem degradálás ez, hanem elöléptetés, nem megalázás, hanem felmagasztalás.*¹⁰⁶

Túróczy Zoltán az elnémitás éveiben 1957 és 1971 között minden vasárnapra készített igehirdetést. Rendszerezte továbbá a győri gyülekezet könyvtárát, ahol cédulakatalógust készített. Összeállított még egy egyháztörténeti évforduló-naptárt is az év minden napjára istentiszteleti felolvasás céljából.

Ám szervezete egyre erőtlenebbé vált. A csendes visszavonultság utolsó éveiről kevés feljegyzés maradt fenn. Családja és a püspököt hűségesen ápoló Mikler Erzsébet több diakonissza nővérrel együtt sokat imádkozott érte. Tőlük tudjuk, hogy 1971-ben már alig mondott néhány szót, csak ami feltétlenül szükséges. Nyártól kezdve már egyáltalán nem beszélt, csak tekintetével és kézmozdulatával közölte, ha valamire szüksége volt. Mikler Erzsébet egy éven át esténként hangosan olvasta neki az ígét. Az imádságokra csak fejbólintással reagált, és kézsorítással fejezte ki köszönetét.

Egy késő nyári estén váratlanul megszólalt. Hangosan kezdett imádkozni. Ápolója mindjárt leült az íróasztalhoz, és gyorsírással jegyezte fel szavait:

„Uram, ahol Te vagy, ott fényesség és világosság van, s Te ebbe a fénybe és világosságba viszed el a tiéidet. Kérlek, vigy el engem is ebbe a fényességbe, ahol most Te vagy, s nemcsak engem, hanem mindnyájunkat. Hadd láthassuk a te ragyogásodat, és a fényben hadd dicsérhessünk Téged! Köszönöm, hogy megteszed azért, mert Te kegyelmes vagy.

Ámen.”

Többé már nem szólalt meg.

II. TÚRÓCZY ZOLTÁN IGEHIRDETÉSEI¹⁰⁷

Isten igéjének hirdetése mindenek előtt szóbeli tevékenység. Az ige természete kívánja ezt meg. Hitünk alapja, hogy Isten beszél hozzánk,

¹⁰⁶ GyEL TZ 6. doboz.

¹⁰⁷ Az eredeti változat in: Cserháti Péter, Fabiny Tamás, id. Fabiny Tibor, ifj. Fabiny Tibor, Ittész András, Mirák Katalain, Tekus Ottó, Tekusné Paveszka Ida (szerk.) *Isten embere. Túróczy Zoltán evangélikus püspök (1893-1971)*, Budapest, MEVISZ, 2002, II. kötet, 627-634.

megszólít bennünket. Az örömhír hatékony terjesztése érdekében azonban Isten Szentlelke az apostolokat arra készítette, hogy foglalják írásba is az evangéliumot. Az írásbeliség, ami jelek segítségével rögzíti a ki-mondott szót, ezért csak átmeneti állapot. Az írott ige nem marad nyug-ton a papíron, nem hagyja magát könyvbe zárni, hanem azt kívánja, hogy ismét beszéddé váljék, hirdettessék. A szónak (igének) az írásbeli-ség átmenetisége után ismét szóvá (igévé) kell alakulnia, ami megszólít bennünket, Isten elé állít, és döntésre készítet.

Isten Túróczy Zoltán szolgálata során is gondoskodott arról, hogy az elhangzott szó nagy része írásban is megmaradjon számunkra. Isten felhasználta erre a célra a Túróczy püspök körül szolgáló diakonisszákat, akik a középkori kódexmásolók alázatával legtöbb igehirdetését gyorsírással lejegyezték, legépelték, majd azokat magával a püspökkel jóváhagyatták.

Volt olyan időszak, amikor az igehirdetés után Túróczy maga dik-tálta gépbe az éppen elhangzott beszédeket. Így már életében is sok trak-tátus, füzet, majd prédikációs kötet formájában is útjára indulhatott az ige. Túróczy Zoltán első győri lelkészi szolgálata idején két könyvben is megjelentek igehirdetései: 1933-ban az *Íme*, 1937-ben pedig az „...és hívják nevét csodálatosnak”. Túróczy Zoltán akkor is hirdette az igét, a-mikor ettől eltiltották, és szószerkekre nem léphetett. Ilyenkor is minden vásár-nap elkészítette írásban az egyház által kijelölt igeszakaszról szóló pré-dikációját. Halála után majdnem két évtizeddel, a rendszerváltozás évében a hűséges szolgatárs és rokon, Kovács Géza nyugdíjas lelkész *Posztillás könyv* címen sajtó alá rendezte a püspöknek az 1952-es félreállítása évében a magyar perikóparend evangéliumi sorozata alapján nagyrészt csak megírt, s egy-két alkalommal el is mondott igehirdetéseit.

Az általam ideálisnak tartott teológia és igehirdetés: „klasszikus”. A klasszikus igehirdetés nem a „romantikusan” tetszetős, divatos eszmék szolgálatának rendeli alá Isten igéjét, hanem az emberi gondolko-dást igazítja Isten igéjéhez. Tartását az adja, hogy van benne valami ál-landó. Több igehirdetési típus, kegyességi irányzat is lehet klasszikus.

Evangélikus egyházunkban azt tartom klasszikusnak, ami biblikus, tehát igeszerű; lutheri, tehát reformátori; és nyitott a jelenre, tehát aktuális. Túróczy Zoltán igehirdetései minden szempontból megfelelnek az itt adott definíciónak, tehát biblikusak, lutheriek és nyitottak a jelenre.

– A megszólító–biblikus jelleg

Túróczy Zoltán igehirdetési mindenek előtt *megszólító jellegű biblikus* igehirdetések. Túróczy sohasem téveszti el a hallgatóságot, azt hogy ki-nek beszél: nagyvárosi gyülekezetnek, egyszerű, természetes gondolkodású parasztembereknek, idősebbeknek vagy gyerekeknek. A megszólító jelleg abban is kifejezésre jut, hogy Túróczy mindig egyes szám, illetve többes szám második személyben, vagyis tegezve szól a gyülekezethez. Mára igehallgatói fülünk talán jobban hozzászokott a „tudják, kedves testvérek” jellegű, nagykorúságunkat tiszteletben tartó megszólításhoz, ám Túróczynál mégsem tűnik bizalmaskodónak, ez a nyílt és direkt – kétségtelenül evangelizációs jellegű – tegezés. Az igehirdető azonnal megteremti a bizalmas kapcsolatot a hallgatósággal, legyen szó a gyermekeknek mondott, a „Tyúkanyó beszédéről” szóló prédikációról (1959. augusztus 2.), a börcsi parasztembereknek a Luther-rózsa jelentését kibontó reformációi igehirdetésről (1958. október 31.), a Szeretetház öreg lakóinak hirdetett, „a mennyországban nincs temető”, „öregotthon sincs” jellegű vigasztalásról (1962. május 5.).

Az igehirdető és a hallgatóság között tehát azonnal megteremtődik a bensőséges kapcsolat, és ez mindenképpen komoly élettapasztalatra, jó emberismeretre vall.

Ugyanakkor Túróczy sohasem felejt el, hogy ő Isten igéjének szolgálója. Nem cseveg az emberekkel, hanem Isten küldötteként szól. Többnyire előírt igehelyek alapján prédikál, és mindig a textus az igehirdetés fókusza. De nem egyszerűen a „mai megfeleltetést” keresi a textus számára, hanem Isten igéjével bátran bevilágít az igehallgató emberek lelkébe. Tudatosan, vagy tudattalanul is a reformáció igemagyarázati elvét követi: a Szentírás önmagát magyarázza. Az egyik bibliai igevers fényt ad a másiknak, az egyik bibliai történet a másik bibliai történet révén válik érthetővé. Túróczy benne él a Bibliában és alapvetően „biblikusan gondolkodik”.

Túróczy igemagyarázata sokat köszönhet a protestantizmus hagyományában különösen is elterjedt, az egyes verseket egymás után kibontó *expozitorikus homiletikai* hagyománynak.

2. Az ige leleplező, ítéletet mondó jellegének kendőzetlensége

Bármennyire is bensőséges viszonyt teremtett Túróczy az igehallgatókkal, bármennyire is megízleltette velük a Szentírás gondolati és nyelvi

gazdagságát, egy percig sem hagyott kétséget afelől, hogy Isten igéje leleplezi a bűnös embert, ítéletet mond róla, és ezért Isten elé állítja őt.

1939. június 12-én vasárnapján búcsúzott a Tiszai Egyházkerület püspökének megválasztott Túróczy a kedves győri gyülekezetétől, s személyes hangon arról prédikált, hogy Isten mindennek előtt őt vádolja, őt ítéli meg bűnei miatt: a pásztort, aki nem látogatott eleget, aki elmulasztott minden eléje kerülő lelket megnyerni Urának. Csak Isten kegyelmében bízunk, hogy az utolsó ítélet napján őt is befedezi majd a Bárány vére. (1939. március 25.).

A modern bibliamagyarázókat megszegyenítő szakértelemmel és érzékkel fejtegette Jézus példázatait. Úgy is mondhatnám: meglepetően modern hermeneutikai észrevételeket tesz, amikor 1940. szeptemberében az Evangélikus Teológiai Otthon meghívására Jézus példabeszédeiről tart sorozatot. Módszer tekintetében a „sorozatoknak” Túróczynál is rendkívül jó pedagógiai hatása volt! A sorozatban először a meg nem értés okairól beszélt. Mintha Bonhoeffer *Követés*-ét olvasnánk! Túróczy rámutat, hogy:

„Isten igéjét nem lehet következmények nélkül hallgatni. [...] Ha engedetlen vagyok, akkor nem adatik meg a megértés, hanem az is elvételik tőlem, amim van. Így lesz a példázat rejtett és világos beszéd egyszerre. Lehet áldás és ítélet egyszerre.” A búza és a konkoly példázata kapcsán az Ellenségről beszél: *„Én soha nem olvashatom egyedül Istennek az igéjét, mindig ott van mellettem a gonosz. Azt kell mondanom, hogy nincs buzgóbb hallgatója Isten igéjének, mint a gonosz. Ott van mindenkor mellettünk. Nincs nála szorgalmasabb templomlátogató. [...] A Bibliát senki sem ismeri jobban, mint a gonosz. Idézni tud Isten igéjéből.”* (1940. szeptembere).

Megdöbbenő erővel hirdette az ítéletet Éli tragikus történetével 1940-ben. Rámutatott, hogy hamis a soha haragudni nem tudó Istenről alkotott kép. Ha Isten ítélete van rajtunk, akkor nincs kijelentés, nincs látomás. Ez olyan időkben történik, amikor megvénhedt, alvó korok, mint Éli korának egyháza, lepaktálnak a világgal. Isten ilyenkor harsonaszóval ébreszti az ő népét. Kétféle ítéletről beszélt. Az első ítélet kegyelmi aktus, mert az figyelmeztetés Éli fiainak gonoszsága miatt. A második ítélet az elégtételt szolgáltatató bírósági aktus, de ez az ítélet sohasem jön az első, figyelmeztető ítélet nélkül.

„Éli is kapott ilyen kettős ítéletet, ez a második és utolsó, amelyik itt most végig fog rajra dübörögni, mint az ítéletnek cséplő szekere, azért dübörög rajta végig, mert nem volt füle az első, a közbeszóló ítélet meghallgatására.” (1940. október 20.)

Az ítélet szerepét Túróczy máskor Pál (1Kor 1,21–31) félelmetes vitatkozó készségével szemléltette. Rámutatott, hogy

„Az értelmi kifogások kulisszái között a bűn szerelme lappang, s ezért meggyőzőhetetlenek. A hit érvei meggyőzőek és megerősítők a hívő számára, de leperegnek hatás nélkül a hitetlenekről.” (1958. február, Ötvened vasárnap)

Jézusnak a királyi menyegzőről szóló példázatában a menyegzői ruhába nem öltözött vendég ítélete azt illusztrálja, hogy nemcsak a közönyösök, a mohók, a kereskedők, a hatalmasok, de az öngizak, a vallásosak is csalódnak, amikor Isten felfedi önmagát, azaz istenségét, s összetöri a vallásosak öngazságát, és megmutatja, hogy Ő nem az, akinek a vallásos ember képzelte. (1959. június 7.)

Túróczy egyik utolsó ígehirdetése a „holt hitről”, a Jelenések könyvének szárdíszí gyülekezetéről szólt, „kinek az a neved, hogy élsz, de halott vagy” (Jel 3,1–6).

„Az a gyülekezet, amellyel a világ meg van elégedve, az szalonképessé válik. Ha pedig szalonképes lett, a világ kedveli a gyülekezetet, akkor ott baj van. A gyülekezetben megízeltlenül a só – amint az Úr Jézus mondja. [...] Ahol kialszik az Ige vezető fénye, ott botorkálva lesz a keresztyén élet. A megszentelődés harcát nem harcolja végig... Ez az Ige azt üzeni a nagy nyomorúságba jutott gyülekezeteknek és az egész keresztyénségnek: Rettenj meg a magad állapotán, de ne ess kétségbe, mert Krisztusnak van még reménysege hozzád!” (1968. szeptember 8.)

3. Drámai megjelenítés, bűnbánatra, megtérésre való felszólítás

A bekövetkező ítéletet a vihar képe szemlélteti legjobban. Megrendítő Túróczynak egy 1936-os Jónásról szóló ígehirdetése. Ha ítélet van, akkor Isten vihart támaszt. Az ember bűne miatt támasztja Isten a vihart, ő támasztja a földrengést. Mily döbbenetes: Istennek az egész teremtet világot mozgósítani kell ahhoz, hogy összetörjön az emberi szív. (1936. július 5.)

Több mint két évtizeddel később a Nádorvárosban Jn 6,16–21 alapján a tengert lecsendesítő Jézusról, a „vihar evangéliumáról” prédikált. Mint írta:

„A viharnek nemcsak rémhíre, hanem örömhíre is van. Azért is tartozik hozzá életünkhöz a vihar, mert Jézus sokszor nem tud másképp hozzánk jönni, csak hullámok taraján.”

Jónást a tenger viharában, Saul a nagy fényesség viharában, a filippi börtönőrt pedig a földrengés viharában kereste meg az Úr. A vihar választ el tőlünk, de az Úr állít minket is.

„Ma is sok ember él viharban. Lehet, hogy te is abban élsz. Vajon megkeményíti-e szívedet a vihar, és elfelé sodor téged a vihar urától, Jézustól, vagy pedig megpuhítja kemény szívedet, és odafordít egészen őfelé?” (1958. január 19.)

„Csak bűnösöknek!” címmel megrendítően prédikált a farizeus házában látogatást tévő Jézusról és az ott haját és lábait könnyekkel öntöző, majd drága kenettel megkenő bűnös asszonyról. A minket mint hallgatóságot is megtérésre készítő gondolatmenet így alakul: 1. A bűnös asszony megtérése bűnbánattal kezdődik. 2. Megtérése a szabadulás elszánt akarással folytatódik. 3. Megtérése a kegyelem hitben való megmaradásával éri el tetőpontját. 4. Megtérése a hálával válik tartóssá.

„Hála érődik ki a szegény bűnös asszony magatartásából. A hála azonban csak akkor segít rajtunk az új életben, ha tartós a hála. Megtérni könnyebb, mint megmaradni a megtérés keskeny útján. Sokkal könnyebb megtérni, mint újjászületetten élni. Csak a hálás tud megmaradni. A hála ereje mindig a bűn nagyságától függ.” (1961. június 18.)

4. Vigasztalás, a Szentlélek és egyházépítés

Nem jó az az igehirdető, aki az igével csak ítéletet hirdet, majd hallgatóságát megtéréshez vezeti, s ezzel befejezettnek véli szolgálatát. Megtérni sokkal könnyebb, mint a hitben megállni és megmaradni. Két évtizede hallottam valakitől, hogy a negyvenes évek végi ébredési és evangelizációs mozgalmak a külső, politikai nyomáson túl azért is futhattak zátonyra, mert hibáztak, amikor nem végeztek a lelkekben utógondozást. A megtértek ezért az ideológiai nyomás és az állandó szekularizáció követ-

keztében vagy visszaestek, vagy képmutatóvá váltak. Egy jó igehirdető sohasem elégedhet meg a megtértek számával mint munkája látványos gyümölcsével, hanem ekkor kezdődik szolgálatának második, nehezebb fele: a lelkek és az egyház építése. Krisztus értünk hozott áldozatát az elküldött Vigasztaló, a Szentlélek teszi számunkra bensőségesse azáltal, hogy megérint bennünket és egyházát elkezd építeni bennünk és általunk. A Szentlélek teremt közösséget – koinoniát – és egységet. Lássuk, hogy miképpen képviselte ezt Túróczy Zoltán a fennmaradt igehirdetéseiben!

1931 pünkösdjének örömnepén Túróczy az Ef 4,30 alapján azt fejtette ki, hogy miért szomorítható meg a Szentlélek.

„A Szentléleknek van pünkösdi szomorúsága. Szeretnélek meghívni látogatóba a Szentlélek otthonába, ahol nem ünneplik őt, ahol nincs színpad-i teatralitás.”

Először is a Szentlélek – mondta Túróczy – azért szomorítható meg, mert telhetetlen, kielégíthetetlen, a Szentlélek missziói lélek, neki mindenki kell, a Szentlélek téged kíván. Azért szomorítható meg, mert szeret, mert tudja, hogy csak akkor lehetünk boldogok, ha az övéi leszünk. És végül a Szentlélek azért szomorítható meg, mert gyengéd és hű.

„Az Isten Lelke anyai gyöngédséggel van tele”. „A Szentlélek oly gyöngéd, hogy még Jézus is védőügyvédjévé szegődik.” (1931. május 24.)

Ha figyelmesen olvassuk Túróczy Zoltán igehirdetéseit, akkor bizony hamar eloszlik az a gyanúnk, hogy az evangelizátor igehirdetéseiben egy individuális pietista megtérésszményt hirdetett volna, aminek nincs közösségi vonatkozása és kihatása. Ennek éppen az ellenkezője igaz. Túróczy egyszer az ApCsel 16 alapján arról prédikált, hogy a börtönőr a földrengés következtében megtér, s Páltól azt kérdezi: „Mit kell cselekednem, hogy üdvözüljek?” Pál válasza: „Higgy az Úr Jézus Krisztusban és üdvözülsz mind te, mind a te háza népe!” Túróczy egy sajátos közösségtanulmányt bont ki ebből az igeszakaszból. Rámutat, hogy már Ezékielnél is felbukkan a közösség felelősségének gondolata: felelős vagyok testvéremért, mert ha nem figyelmeztetem őt, az ő vétéért rajtam kéri számon az Úr. Ám, ha figyelmeztetem, és ő tovább is vétkezik, akkor megmentetem a lelkemet. Míg Ezékielnél megvan annak lehetősége, hogy az egyik ember elvész, a testvére pedig megmenekül, Pál (és Lukács) – mutat rá Túróczy:

„...teljes sorsközösségbe csatolja össze a háznépet. Mintha teljesen ki volna zárva az a lehetőség, hogy valaki tudjon üdvözülni háza népe nélkül. [...] Ennek az igének világossága szerint senki magában nem üdvözülhet. És ha a családja nem menti meg a lelkét, ő sem tudja megmenteni a magát. És ha ő megmenti lelkét, családja is üdvözül.” (1937. július 4.)

A Szentlélek hitet, közösséget és egyházat teremt. Túróczy azt is jól tudta, hogy nincs szeplőtelen egyház, mert az *corpus mixta*, kevert test.

„Nincs tiszta búza, nincs tiszta keresztyén egyház sem. [...] A szektás törekvések abból indulnak ki, hogy nem tudnak ebbe belenyugodni. Előbb-utóbb meg kell nekik is látniuk, mert Isten nagyon gorombán adja tudtukra, hogy nincs tiszta búza, nincs tiszta keresztyén egyház.” (1940 szeptembere)

Túróczy Zoltán több alkalommal beszélt a keresztyének egységéről. Élete alkonyán, 1961 egyetemes imahetén is ezt tette. Igehirdetését azzal kezdte, hogy Jézus fájdalmat érez a keresztyének egységének hiánya miatt. Rámutatott, hogy az igazi keresztyén egység nem szervezeti egység, vagyis nem az aklok, hanem a nyáj egysége, az igazi keresztyén egység nem típusazonosság, de még nem is tanazonosság, hiszen rész szerint van bennünk az igazság; a teljes igazság nem a mienk. Az igazi keresztyén egység valóban szeretetközösség.

„Jézus Krisztus azt akarja, hogy az övéi tudják az igazságot és egymást szeretni. [...] Ha valaki ebben az egyben, az üdvöntő kérdésben nem ért velünk egyet, akkor sem a vitatkozás feladatunk, hanem a bizonyágtétel arról, hogy én úgy látom a kérdést, nekem kicsoda Jézus Krisztus, a többi rá kell bízni a Szentlélek Úristenre, ő fog majd vitába szállni a másikkal.” (1961. január 22.)

5. A kereszti teológusa – Luther követője

Eddig azt láttuk, hogy Túróczy Zoltán a klasszikus – és nem a mai – értelemben vett „karizmatikus” igehirdető volt. Karizmát kapott ahhoz, hogy a teljes Szentírással a kezében szólítsa meg az ige hallgatóit, ahhoz, hogy az ige leleplező erejével ítéletet hirdessen, hogy a hallgatóságot drámai erővel megtérésre indítsa, s végezetül karizmája volt ahhoz, hogy a Szentlélek segítségével vigasztaljon, és egyházat építsen. Sokan azt hangsúlyozzák, hogy Túróczy elsősorban nagyszerű, személyes hangon és

hitelesen szóló evangelizátor és nagy tekintélyű, bölcs, bár olykor vitatható egyházkormányzó volt. Túróczy értékelésében egy szempont nem domborodik eléggé ki, nevezetesen az, hogy ő, az evangelizátor, igazi lutheri teológus is volt. Luther sokszor fogalmazott dialektikus antitézisekben: „*A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek. A keresztyén ember készséges szolgája mindennek, és alá van vetve mindenkinek.*” (A keresztyén ember szabadságáról). Túróczy is hasonló módon ír: „*Aki hisz, annak minden javára válik, és semmi sem árt; Aki nem hisz annak minden árt, semmi sem használ*” (A bűnbánat szentségéről). Túróczynál is megfigyelhetjük ezt az érvelési formát. Egy alkalommal egyszerre két textus alapján prédikál: Róm 1,28–33 szerint az ember „rettenetes”; Gal 5,22 alapján „csodálatos” lény. Isten nélkül minden szörnyűsége képes vagyok; Istennel viszont minden jóra képes leszek. (1930. január 5.)

Túróczy nemcsak a formában képviselte a lutheri teológiát, hanem a tartalomban is, méghozzá a legjobbat: a lutheri *theologia crucist*, azaz a kereszt teológiáját.

A rejtőzködő Istenről például a kananita asszony szívós hitének példáján keresztül prédikált. A kananita asszony többszöri csalódást is kibír, nincs sértett önérzete. Isten minket is összetör, s vajon mi tudunk-e önérzeteskedés nélkül az irgalmas Istenhez folyamodni? „*A kegyelmes Isten tehát az ítélő Isten háta mögött áll. Csak rajta keresztül látható.*” (1935. március 17.)

2Móz 33,18–23 alapján, Luther nevének említése nélkül, teljesen lutheri módon tanít arról, hogy mi Istent közvetlenül nem láthatjuk, hanem csak úgy, mint Mózes. Mi is csak a hátát pillanthatjuk meg, miután elsuhant előttünk. Jézus tanítványai is csak a velük történt események után értették meg, hogy Isten cselekedett életükben. De nem szabad szomorkodnunk, hogy Istennek a hátát látjuk. Ellenkezőleg! Örömhír számunkra az, hogy Isten előttünk jár. Ezért „*Boldogság az Isten háta mögött lenni.*” (1937. augusztus 28.)

Más alkalommal mily lutheri módon tudott Túróczy beszélni lát-szatra oly száraz témáról, mint az evangéliumok nemzetségtáblázata! Nem nagyon hiszem, hogy Túróczy hozzáférhetett Luther Genézis-kommentárjának Támarról szóló fejezetéhez. Ezért annál inkább szembeszökő, hogy teológiailag Luther és Túróczy ugyanazt mondják, Luther Támár kapcsán, Túróczy pedig a nemzetségtáblázat felől: nagyszerű vigasztalás és evangélium az, hogy Isten olyan bűnösöket is fel tud használni nagy céljának végrehaj-

tásában, mint Támár, Ráháb vagy Uriás felesége, akik ösökként mind szerepelnek Jézus nemzetségtáblázatában. (1958. december 22.)

Lutherhez hasonlóan tudott Túróczy is a zsoltárok alapján mély hittel a keresztről prédikálni. Fiatalon a 22. zsoltárról a mai hermeneutikai irányzatokat megszégyenítő világossággal mondta el, hogy ez a zsoltár egyszerre Dávidé, Istené és Krisztusé. Dávid lelkében a hit borzalmas harca folyik, s amíg ezt írja belekerül az ihletettség állapotába. Öntudatlanul is Isten akaratának tolmácsolója lesz.

„Mig Dávid írja, Isten látja Fiát, amint ott függ a kereszten, és a legborzalmasabb kínok között felsikolt nagypéntek sötétségében”. (1931. szeptember 11.)

Az elcsüggedésről és a bizalomról a 43. zsoltár 5. verse alapján tartott rádiós prédikációjában írja, hogy

„Istenben csak az az ember tud bízni, aki találkozott a goltgotai kereszttel, ahol nem egy királyi gesztussal engedtetik el az ember bűne, és töröltetik el a bűnnek következménye, hanem ahol az Isten kézzelfogható áldozatot hozott azért, hogy a megrettent lelkiismeretű embernek legyen békessége és bizonyossága afelől, hogy megbocsátottak néki az ő bűnei. [...] A bizalom csak a kereszttel szemben álló ember szívében tud megszületni.” (1944. június 25.)

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy négy évtized igehirdetéseit áttekintve hatalmas örökséget vehetünk birtokba.

Isten kivételes tehetségű szolgája volt Túróczy Zoltán, aki nagy ajándék volt a magyar evangélikusságnak még életében, de halála után három évtizeddel történő újrafelfedezése is áldás lehet a mának és a holnapnak is. Az ő életében is voltak magasságok és mélységek; igehirdetésesei legtöbbször a Szentlélek erejével szárnyaltak, még akkor is, ha volt olyan rövid nehéz időszak, amikor az ő mondanivalója is megsoványodott.

Idős korára a hitharc és élettapasztalat teljesen letisztult benne, az egyházkormányzói terhektől immár szabadon, apostoli alázattal hirdette Isten igéjét amikor és ahogyan éppen lehetett. Igehirdetéseinek hatása alól ma sem térhetünk ki: az evangélium élő hangjával megszólít, felráz, és Isten elé állít mindannyiunkat. Megtérésre készítet, a Szentlélek erejével Krisztus egyházába, a szentek közösségébe plántál bennünket.

III. TÚRÓCZY PÜSPÖKI SZÉKFOGLALÓI¹⁰⁸

1. Tiszántúli Egyházkerületi Egyházkerület, 1939. május 16.

1939 tavaszán a Tiszántúli Egyházkerület élére, a korán elhunyt Domján Elek utódjának választották meg Túróczy Zoltán győri lelkészt.

Túróczy Zoltán a retorikailag is elegánsan felépített beszédét¹⁰⁹ – „*Hogyne lennék megrendülve!*” ismétli többször egymás után – a *püspöki tisztség* teológiai jelentésének értelmezésével kezdte. E tisztségről szólt biblikus és egyházjogi értelemben. Mind a Biblia, mind az egyházi törvények szerint a püspöki tisztségnek kettős értelme van: a püspök egyrészt munkás ember (1Tim 3,1), másrészt vezetői pozíciót bír (ApCsel 20,28; 1Tim 3,6). A Biblia megfosztja a püspöki tiszteletet a később oly gyakran ráakódott emberkultusztól, illetve bálványimádástól. Az állami törvények nem látják a kettős arculatot, hiszen számukra a püspök csak közjogi méltóság. Túróczy azonban e kettős arculatra figyel: a gyülekezetben dolgozó munkatárs, „*nem uralkodó, hanem szolgáló*” püspök, de ugyanakkor *episkopos*, azaz felvigyázó is akar lenni. Akire felelősséget hárítanak, annak rendelkezési jogot is kell adni, mert felelősség nincs hatalom, és hatalom nincs felelősség nélkül. Az ágostai hitvallás hatalmat ad a püspököknek, de arra is figyelmeztet, hogy „*...nincsen hatalmuk arra, hogy az evangélium ellenére rendeljenek el valamit.*” Mivel a püspök lelkiismeretét fogva tartja Isten ígéje, ezért bátran biztatja a nyáját, hogy „*...ne féljetelek soha hatalmat adni annak, akinek a lelkiismeretét fogva tartja Isten ígéje.*”

Ezután az *egyházról* szólt. Célkitűzése, hogy az egyház legyen egyház, mert az nem vallásos célú társulat, hanem Krisztus misztikus teste, amit nem emberek alapítottak, hanem a Szentlélek. Ennek a testnek „a feje” az Úr Jézus Krisztus. Nemcsak úgy, mint dísz, hanem úgy is, mint aki kormányoz és uralkodik. Ez az Anyaszentegyház látható, még akkor is, ha a kereszt botránya alatt elrejtve is éli a tulajdon életét. A finn ébredési mozgalom révén megtanulta, hogy ha „*az egyház nem anyám, az Isten sem Atyám nekem.*” Az ágostai hitvallás szerint az egyház két alapvető funkciója az evangélium hirdetése és a szentségek helyes kiszolgálása. Az igehirdetéseket ezért a jövőben fokozottabb ellenőrzés alá kívánja vonni, de ugyanakkor tu-

¹⁰⁸ Az előadásnak ez a része most jelenik meg először nyomtatásban.

¹⁰⁹ Túróczy Zoltán: *Püspöki beköszöntő*. A Harangszó ajándéka, Győr, 1939.

datában van az egyoldalú tanítói szolgálat veszélyének, s ezért az őskereszténység és a reformáció korának úrvacsorás istentisztelete felé törekszik.

Következő szempont a *misszió*. Az egyház történelmi, jogi és lelki arculatáról szoktak beszélni, s ezek közül a leglényegesebb a harmadik. A lelki arculat uralkodó vonása viszont a misszió. A misszió három szintjéről beszélt:

„Az egyház lelki arculata mindig harcoló egyházat mutat. Ez a harc mindenekelőtt befelé folyik. Az ítéletnek Isten házában kell elkezdődnie. Ez a legbelső misszió. Azután az egyház elhidegült emberei felé kell fordulnia, ez a belmisszió.”

S végül a külmissziót említette. Ám óva figyelmeztetett a prozelitizmus veszélyére: *„sosem szabad eljutni egy másik keresztyén egyház kerítéséig, a felekezeti harcig.”*

Az egyesületek is az egyház lelki arcéléhez tartoznak,

„...létrejöttük és munkájuk egy ideig ítélet volt az egyház fölött. Meg is érdemelte az egyház ezt az ítéletet, mert olyan munkaterületet hagyott paragon, amelyet elsősorban kellett volna megművelnie.”

Ma már az egyház nem úgy tekint az egyesületekre, mint szektákra és az egyesületek sem úgy néznek az egyházra, mint a hitetlenek gyülekezetére.

Továbbiakban az *egyház jogi és a történelmi arculatáról* emlékezett meg. Aki a jogi kereteket mint medret nem veszi tudomásul, az rajongó. A történelmi öntudat ébrentartása ugyancsak kívánatos.

Ezután a *hitvallók frontjáról* (a minden hívő közötti evangéliumi lelkiület kibontakozásáról), az *egyház kultúrcáráról* (a jogakadémiáról és az iskolákról) az *anyagi kérdésekről* szólt. A kerületi partikularizmuson túllépve az *corpus lutheranorum*, majd *corpus christianorum* felé tárgyalva figyelme:

„...boldogan ragadok meg minden olyan alkalmat az együttműködésre, amely hitelveim megtagadása nélkül lehetséges. Ma nemzetünk létérdekei ellen vét az, aki puszkaporos levegőben a felekezeti harc égő csóvjával dobálózik.”

Végezetül kitért az *egyház és az állam* kapcsolatára. Az együttműködés a megkülönböztetésen alapul:

„...lehetetlen az egyház számára, hogy az államot érintő létkérdésekben ne foglaljon állást. [...] A kölcsönös megértés megbontása csak ott le-

hetséges, ahol sem az állam, sem az egyház nem elégszik meg azzal, hogy az legyen, aminek Isten szánta. Ha az állam egyház is akar lenni, s az egyház állam is akar lenni, akkor elkerülhetetlen az összeütközés.”

Végezetül Túróczy személyes politikai véleményének is hangot adott:

„Nem csinállok titkot abból, hogy jobboldali gondolkodású és erősen nemzeti érzésű politikai meggyőződésem van, s hiszem azt, hogy a nemzeti és a népi erők megújulásának mostani korában Isten nemzetünk számára nagy dolgokat tartogat még.”

Ne felejtjük el, hogy mindez 1939-ben hangzott el! Hat év múlva a II. világháború végén Túróczyt a háború alatti beszédei miatt a nyíregyházi Népbíróság előbb halálra, majd tízévi fegyházbüntetésre és állásvesztésre ítélte.

2. Dunántúli püspöki székhely, Győr, 1948. december 16.

A „fordulat évében” másik püspöki hely is megüresedett. Majdnem három évtizedes püspöksége után nyugalmába vonult Kapi Béla, a Dunántúli püspöke. Helyére az állítólagos háborús bűnei miatt tízévi börtönbüntetésre ítélt, majd az ítélet alól felmentett Tiszántúli püspököt, Túróczy Zoltánt választották meg. Mint utaltunk rá, Ordassal szemben Túróczy az állam és az egyház közötti Egyezmény megkötését mindvégig szorgalmazta, majd a zsinati elnökség nevében Mády Zoltánnal együtt 1948. december 8-án alá is írta.¹¹⁰

Nem felejtethetjük el, hogy Ordass Lajos 1948. szeptember 8-a óta egy koncepció per áldozataként az iskolák és a világi vezetők védelme

¹¹⁰ Az állam és az egyház között megkötött egyezményt – az 1990. február 12-én hatályba lépett lelkiismeretről, valamint az egyházakról szóló alkotmányerejű törvényre hivatkozva – 42 évvel később, 1990. március 19-én bontja fel Németh Miklós Miniszterelnök, valamint Dr. Harmati Béla püspök-elnök és Dr. Frenkl Róbert országos felügyelő. Ld. *Evangélikus Élet*, 1990. április 1. A dolgok érdekes egybeesése, hogy 42 évvel korábban Túróczy Zoltán közvetlenül az Egyezmény megkötése után, Szebek Imre pedig közvetlenül a z Egyezmény felbontása után lett püspök. Frenkl Róbert az *Evangélikus Élet* idézett számában arról szölt, hogy Ordass „történelmi igazsága az egyezmény felbontásakor minden eddiginél nagyobb fényt kapott”. Az aláírókra ez a megjegyzést teszi: „Szerették egyházukat, tenni akartak érte. A szabadság nagy pillanatában megbo csátó szeretettel kell gondolnunk rájuk, az Istené az ítélet.”

miatt a börtönben ült. Ebben a kontextusban kerül sor a győri püspökavatásra.

Túróczy püspöki székfoglalója¹¹¹ első látásra ismét egy teológiai remekmű. Így kezdődik:

„Az egyháztörténelem tanúsága szerint állandó a feszültség a pap és az Isten embere között Hivatásuk is sokszor szembeállítja őket egymással. A pap a nép képviselője az Isten előtt, az Isten embere főképp Isten képviselője a nép előtt. Egyéniségük rendszerint ellentétes. A pap liturgikus. Beidegződött szertartások lassú méltóságteljesége ömlik el a lényén. Maga a Megtestesült hagyomány és a klasszikus kiszámítható rend. Az Isten emberében ezzel szemben mindig van valami nyugtalan-ság és nyugtalanítás. Hagyományok nem kötik. Szertartásosságra nem sokat ad. Diplomáciai készsége jóformán semmi. Mindig van benne valami a fenegyerekből. Ezért kiszámíthatatlan. Ezért vannak külön papok és próféták. Mindig arra vágytam, hogy mint pap legyek Isten embere, és mint Isten embere legyek pap...

Valamikor az egyháztörténelemben az Isten emberre pappá és püspökké »deformálódott«, ma a történelmet kormányzó Isten olyan időket hozott ránk, mely lehántja a püspökről a külső dicsőséget és hatalmat s Isten emberévé »reformálja« őt.”

Ma, immár az Ordass-vonal és Túróczy-vonal 1948-as konfliktusának ismeretében, talán nem merész pszichologizálás a „pap” és az „Isten emberének” konfliktusában az Ordass–Túróczy-ellentét drámáját is sejteni: különösen is feltűnő ez a két lelkialkat szembeállításánál: a pap a „lassú méltóságteljeség”, az Isten embere a nyugtalan-ság megtestesítője. A mai időkben az Isten emberére van ismét szükség.

Lutheri paradoxonnak tekinthetjük azt a megállapítását, hogy a püspök egyszerre „alkalmatlan a szolgálatra” és „alkalmas a szolgálatra”. Az előd, Kapi Béla méltatása után a Dunántúli kerület önfenntartási problémáiról szólt, majd rátért a Dunántúlra, mint „egyházpolitikai problémára”, ugyanis:

„...az a politikai beállítottság, amelyet ma a reakció gyűjtőfogalma alá szoktak vonni, ... itt a legerterjedtebb. Úgy tudom, hogy a magyarországi evangélikus egyházban talán itt vannak a legtöbbben, akik hol értetlenül, hol

¹¹¹Túróczy Zoltán: „Püspöki beköszöntő”. *Lelkipásztor*, 1949/17.

fejcsoválva, hol gyanakvással, hol önző gyanúsítással szemlélik az állam és az egyház közötti békességnek azt a politikáját, amelyet folytatok.”

Ezen a ponton kezdődik az a metamorfózis, ami Káldynál tíz évvel később fog kiteljesedni, az eddig klasszikusan és kiválóan teologizáló egyházvezetés itt vált át láthatatlanul politizálásba. Az egyházvezetés immár nem(csak) teológia, hanem fokozatosan politika (is) lesz. „Az egyezés ünnepélyes aláírása megtörtént.” A bizalmatlanság légkörét szét kell oszlatni és meg kell teremteni a bizalom légkörét.

„Higgyük el egymásról, hogy itt nem néma ebek, gyáva bábok, a másik oldalon felelőtlen szájhősök és politikai kalandorok, hanem mindkét oldalon az egyház javát és az emberek üdvösségét kereső emberek vannak.”

Ez elvileg, elméletileg biztos így volt. A gyakorlatban azonban – ha az Ordass és Túróczy közötti 1948-as konfliktusra gondolunk –, akkor az egyik fél éppen a börtönben, a másik fél pedig az állam által üdvözölt püspöki székhelyen ült. S ha erre gondolunk, akkor talán jogosan hiányolhatjuk a tragikum és szolidaritás csendes kifejezését, s ezért már némileg erőteljesen kezdenek hatni az egyébként teológiailag nagyszerű gondolatok, hogy a püspök mégiscsak alkalmas, mert Isten hívta el, mert nem az emberektől függ:

„Isten embere emberektől független ember. Csak Istentől függ. Szabad mindenki mástól, még a közvéleménytől is. ... Nekem nem népszerűség kell, hanem Isten-szerűség ... Hogy az Isten embere programtalan ember, mert saját programja nincs. Tudja, hogy Istennek van programja ... Hogy legfőbb szolgálata az imádság: Isten embere kifelé szolgáló, de befelé és felfelé néző ember. Ezért van az, hogy szolgálatának legfőbb helye az imádkozás benső kamrája.”

3. Északi Egyházkerület, Budavár, 1957. február 5.

Három hónap telt el az egyházi élet ügyes és gyors 1956. november 1-jei átszervezése óta. 1956. november 4-én az orosz tankok „csak” a magyar forradalmat, de nem a megtisztított és felpezsdült egyházi életet tudták leverni. A Moszkva segítségével hatalomra került Kádár-kormány még nem ért rá az egyházakat érintő restriktív intézkedésekre. Az Ordass vezette Magyarországi Evangélikus Egyház – ma már tudjuk – mintegy másfél esztendőre „kegyelmi időt” kapott. Ilyen körülmények között került

10

sor az 1956. november 1-jén lemondott Vető Lajos helyére visszahívott Túróczy Zoltán beiktatására 1957. február 5-én.

Túróczy Zoltán a harmadik püspöki székfoglalóját¹¹² azzal a kérdéssel kezdte, hogy nem kerül-e szembe Isten teremtményi rendjével, amikor öregemberként ül be a püspöki székbe.

„Sejtem ...látom, mi az én átmeneti rendeltetésem: kivezetni egyházunkat az északi kerület területén a bizalmi válság okozta kátyúból, s beindítani azt az új egyházi életet, melyért az 1956. évi nyári konferencián lelkéseink küzdöttek.

Mivel már kétszer alkotott programot, most csak előre néző négy jelszót adott. Ugyanakkor – mondta – *„...tudatában vagyok annak, hogy nem minden rossz, ami volt és nem minden jó csak azért, mert más, mint ami volt”.*

Az első jelszó: *„Az ige uralmáért!”* Az egyház nem azért van, hogy uralkodjék, hanem, hogy az ige uralkodjék. Az egyház üdvintézmény, *„...ezt kell, hogy biztosítsa az egyházkormányzás azzal, hogy medret biztosít az élő víz folyamainak”.* Ez a nézőpontja az egyház személyi politikájának. Ezért nem tűrhet istentelen embert a felügyelők, vagy a presbiterek sorában, de a papok között sem.

„Az ige uralma alá kell helyezni az egyház politikai állásfoglalását is. Nem úgy, hogy előbb alkalmazkodó gyávaságból, pózoló hősiességből, józan reálpolitikából cselekszünk, s azután megpróbálunk hozzá valamilyen teológiai igazolást találni. Ha úgy cselekszünk, akkor nem az ige uralkodik rajtunk, hanem mi akarjuk igába hajtani az igét. ... Nem a politika felől kell közelednünk az igéhez, hanem az ige felől a politikához. ... Ezt próbálgatom akkor, amikor vallást teszek arról, hogy a népi demokráciát a világkormányzó Isten kezéből tudom venni rendelt életkeretül, mikor az egyezményt nemcsak belülről vállalom, mert annak idején épp a mai napon beiktatott vezetőség írta alá az egyház nevében a zsinat megbízásából, hanem úgy tekintek rá, mint az Istentől becsukott és kinyitott ajtók okmányára. Ezért engedelmeskedem Róma 13,1 alapján a felső hatalmasságoknak, de ezért vállalom az is, hogy amikor a felső hatalmasság akarata szembekerül a legfel-

¹¹² Az Északi Evangélikus Egyházkerület Elnökségének beiktatása. Könyomatos kézirat. Engedélyszám: 4140.

sőbb hatalmasság akaratával, akkor Istennek kell inkább engedelmeskedni, mint az embereknek (ApCsel 5,29). ”

Ez az érvelés az ébredési mozgalom vezérétől és az Egyezmény aláírójától, az akkori politikai kontextus ismeretében teljes mértékben elfogadható. A politika valóságával szembesül, de politikáját egyértelműen teológiára építi, amikor az ige uralmát hirdeti meg.

A második jelszó „*Az elpaposodás ellen!*” szól, az egyház ugyanis erejét veszti, ha elklerikalizálódik.

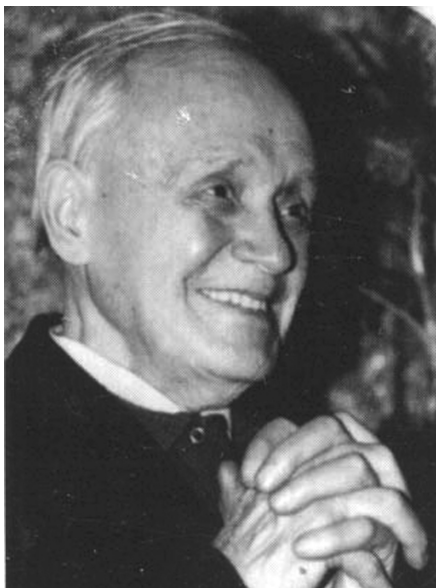
„Az egyház feladata, hogy állítsa meg az elpaposodási folyamatot, s ne engedje rombolni tovább azt a hidat, melyet laikusok képeznek az egyház és a világ között”.

A harmadik jelszó „*Szabadság és törvény!*” Noha „*az egyház nem lehet rideg paragrafusok jogrendje*”, hanem a „*Szentlélek jogrendje kell, hogy legyen*”, a jogrendre mégis szükség van. Túróczy a presbiteri kormányzás helyett a közgyűlési rendszer mellett tett hitet.

A negyedik jelszó: „*Jusson szóhoz a szív!*”, nevezetesen a „*a nyáját kereső pásztori szív*”. Az egyház személyi kérdéseit tekintve azokat a megoldásokat kell keresni, amelyek

„...nem csupán az igazságot akarják érvényesíteni a szeretet rovására, vagy a megbocsátó szeretetet az igazság rovására, hanem amelyekben egyszerre és együtt van az igazság és a szeretet.”

Túróczy Zoltán harmadik tiszavirág-életű püspöksége annak a jele, hogy az egyházi élet a politikai élethez képest általában mindig fáziskésésben van. A politikai forradalmat 1956 novemberében, ám az egyházi forradalmat csak másfél évvel később, az 1957/22-es számú rendelettel tudták elfojtani. A Kádár-kormány e rendelete értelmében vezető egyházi tisztségek betöltéséhez az állam előzetes hozzájárulására volt szükség, s a törvény visszamenőleg is érvényes. E rendeletet 1957 decemberében Túróczyra, 1958 júniusában Ordassra alkalmazták. Az előbbi helyét Vető Lajos vette vissza, az utóbbit – néhány órára – pedig Dezséry László, aki azonnal le is mondott s mindörökké eltűnt az evangélikus egyház életéből. Az állam által támogatott utódja Káldy Zoltán pécsi esperes lett, 1958. november 4-i beiktatásával a majdnem három évtizedes „Káldy-korszak” vette kezdetét.

Sréter Ferenc

1894–1988

SRÉTER FERENC ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Zsarnai Krisztián

Sréter Ferenc 1894-ben született Szandaváralján gazdag, nemesi családban. Családi és egyházi szemszögből nézve halott vallási környezetben nőtt fel. Mikor a háború kitört, tűzéri szolgálatot vállalt önként. A háborúban olyan kiemelkedő sikereket ért el, hogy vitézi címet kapott.

A háború után új célokat tűzött maga elé. Szülőfalujában, ahol lakott, nagy nyomorúságban, szegénységben és tudatlanságban élt a nép. Népfőiskolát szervezett, de ez a kezdeményezése kudarcba fulladt.

Ebben az időszakban határozta el, hogy elveszi az első lányt, aki megtetszik neki, és szimpatikus lesz az édesapjának is. Így vette el a „szülői ellenőrzés” után Keresztes Ilonát. Két gyermekük született. Az idősebb tizenhárom éves korában elhunyt, a kisebbik, Ferenc jelenleg az Egyesült Államokban él. Ezt követően határozta el, hogy lelkészi pályára lép, hogy az emberekkel a nap huszonnégy órájában foglalkozhasson.

Sok csalódás érte a teológián, azonban kapcsolatba került olyan teológusokkal, akik komolyan vették a Biblia minden szavát, átadott életű emberek voltak; így jutott el különböző konferenciákra. Az egyikről így írt:

„Egy előadás volt hátra, a címére ma is emlékszem, az volt: »Törj keresztül«. Velem csakugyan ez történt, ott ment végbe bennem a keresztültörés. [...] Itt kezdődött el bennem az új élet.”

Később ösztöndíjasként kikerült Tübingenbe, ahol erősen hatott rá a német pietista irányzat, illetve a tanárai. A másik nagy hatás már segédlelkészi időszakában érte, mikor James Stewart skót futballista evangelizált Magyarországon. Ekkor történt meg nála a második „áttörés”.

„ALKALMATLAN” IGEHIRDETŐKÉNT

Segédlelkészként először Szügyön, majd Gödöllőn szolgált. Az általános vélemény az volt Sréterről, hogy alkalmatlan az igehirdetési szolgálatra, többször nevetség tárgyává vált már a teológián is „ügyetlen” kifejezőmódja miatt. Így a püspök a Deák térre hívta missziói lelkésznek,

ahol kevés lehetőséget kapott a lelkeszi szolgálatra. „Úgy gondolták, aki ennyire nem tud beszélni, erre azért alkalmas lesz” – mondta Sréter.

1938-ban azonban döntő fordulat következett be, elindult hazánkban az ébredés, gyülekezetek, lelkészek mozdultak meg. Ebben az időszakban kérték fel evangelizálni Srétert Túróczy Zoltánnal és Podmaniczky Pállal együtt. Nagytarcsán kezdte evangelizációs szolgálatát, ahol Győri János volt a lelkipásztor. Visszaemlékezésében Sréter így ír erről:

„Amikor felmentem a szócserékre, és elkezdtem beszélni, akkor egyszerre csak megjött a nagy fordulat, és amikor kinyitottam a számat, beszélni kezdtem, és dőlt belőlem a szó. Miként történt, magam sem tudom, de az evangelizáció úgy ment végbe, hogy egy hét alatt ébredés támadt Nagytarcsán.”

Az evangelizáció hatására sok gyülekezeti tag jutott személyes hitre. Ettől kezdve hívták országszerte, és az evangélikus egyházban útvánvalóvá vált az ébredés. 1940 és 41 között a negyvenhat gyülekezeti evangelizációból harminchetet ő tartott.

1942-ben a budavári gyülekezet lelkészválasztás előtt állt. Raffay püspök és Várady alesperes Sréter Ferencet ajánlotta lelkésznek, a gyülekezet pedig egyöntetűen megválasztotta őt.

Az 1944-es ostrom nagy próba volt mind a gyülekezet, mind Sréterék életében. A támadásokban sok egyházi alkalmazott veszítette életét, a templomot is több találat érte. Csak nagy munkával és összefogással tudta a közösség helyreállítani a károkat. Sréter felesége súlyos rákos beteg lett, s rövid időn belül elhunyt. Sréter azonban hamarosan újból megházasodott; 1947. augusztus 31-én Debrecenben kötött házasságot Polster Mártával. Ebből a házasságából született Lídia leánya.

SZOLGÁLÓ KÖZÖSSÉG

A háború után folytatódott a munka a Várban. Sréter péntekenként bibliaórát, minden vasárnap este pedig evangelizációt tartott, mely után – James Stewarthoz hasonlóan – előrehívta azokat, akik Jézus mellett döntöttek. Az ily módon hitre jutottakból pedig kialakult egy szolgáló közösség. Ezt nevezték később a kívülállók „zárt közösségnek”. A vádak sokszor okkal, sokszor ok nélkül fogalmazódtak meg ezzel kapcsolatban, de az biztos, hogy a gyülekezeten belül kialakult egy csoport, ahová „felvételt” kellett nyerni.

„Azt vettük föl, akinek az Úr Jézus a személyes megváltója lett, s az új élete felől meggyőződünk, akivel valódi közösség indulhatott el az Úrban. Függetlenül az egyházi közösségtől, hetenként jöttünk össze egy úgynevezett hitmélyítő óra keretében, és kezdtük el a közösségi életet, a szolgálatot.” – olvasható Sréter visszaemlékezéseiben.

Mennyire volt zárt vagy nyitott ez a közösség? Eltérőek a vélemények. Sréter Ferenc a *Lelkipásztor* című folyóiratban bemutatta a budavári gyülekezet szoros közösségét, mely mindenki felé nyitott volt, és csak az zárta ki magát belőle, aki nem volt hajlandó az életét Jézus Krisztusra bízni. Tehát ez volt az egyetlen „kritérium”.

Voltak emberek, akik pozitív és negatív érzéseiknek hangot is adtak. Nem feladatom közel hatvan év távlatából ítéletet mondani vagy pálcát törni senki véleménye fölött. Fontosnak tartom, hogy – Pál szavaival élve „...mindent vizsgáljatok meg: a jót tartsátok meg...” (1Thessz 5,21) – pártatlanul szemléljük a dolgok pozitív és negatív oldalát egyaránt. A jót tartsuk meg, a rosszból, a helytelenből pedig okuljunk. Isten olyan utakon vezet, amelyeket mi talán nem értünk. Azt tudjuk azonban, hogy a „gyümölcsseikről lehet megismerni” a dolgokat, az embereket.

Ott akkor Isten megváltoztatta fiatalok, idősök, asszonyok és férfiak, családok életét. Felismerték, hogy Jézus Krisztus nélkül az életük vakvágányra futott, és hogy van szabadulás a bűnből. Lelki életüket közösségben élték, talán nem mindig bölcsen. Voltak olyanok, akik a szeretetet a felfuvalkodottsággal, az intést ítélkezéssel cserélték fel, emiatt azonban nem lehet egy egész közösséget elítélni, szektának titulálni.

Sréter Ferenc munkássága egyházunk, gyülekezeteink számára áldás volt. Sok embert oda tudott vezetni Jézushoz igehirdetésein keresztül. Ahogyan Pál, úgy ő sem akart másról tudni, csak a Megfeszítetről.

AZ ÉBREDÉS EMBEREINEK ELLEHETETLENÍTÉSE

Isten különös módon készítette fel népét a diktatúrára. Eleinte folytak az ébredési munkák, például Sréter, Csepregi Béla, Harmati Béla, Túrmezei János és Sándor, Zászkaliczky Pál, Danhauser László, Galáth György, Kovács Géza, Balikó Zoltán, Győri János, Káldy Zoltán és mások szolgálatával. 1948-ban megszületett a megállapodás az állam és az egyház között, mely szerint az állam teljes támogatásáról biztosította az

egyházat – most már tudjuk, hogy amit leírtak, mindannak az ellenkezőjét valósította meg az akkori szovjet–magyar kommunista hatalom.

Idővel a hatalomnak szemet szúrt az ébredési irányzat, illetve Sréter. Az állam kezdte átvenni a „uralmat” az egyházban is, olyan embereket választottak meg, akik kiszolgálták a hatalmat, vagy legalábbis engedtek a nyomásának. Például: 1948-tól Vető Lajos volt a Tiszai Egyházkerület püspöke, Radvánszky Albert egyetemes felügyelő helyére Reök Iván került. 1950-ben Dezséry László, az *Evangélikus Élet* főszerkesztője lett a Bányai Egyházkerület püspöke, Káldy Zoltán pedig 1951-től – miután megszüntették az *Élő Víz* című folyóiratot – az *Evangélikus Élet* Élő víz rovatának vezetőjeként működött. Ezzel ellenőrzésük alá vonták az egyházat, a sajtót, a lelkészeket.

A hatalom emberei a sajtón keresztül mosták az egyháztagok agyát, és „lázítottak” az ébredési irányzattal szemben. Dezséry, Káldy cikkei jelentek meg, melyekben sorozatos támadásoknak voltak kitéve az ébredés emberei. Csepregi Béla és több komoly lelkész sok esetben felszólalt ez ügyben, de mindhiába.

Mivel Sréter is központi szerepet játszott, próbálták ellehetetleníteni őt is a szolgálatában. Ennek első jele, hogy Váradyt esperessé és rendes lelkésszé „választották” a budavári gyülekezetben.

Az akkori egyházi vezetők – mondhatni, ördögi finomsággal – hangolták Sréterék ellen a közvéleményt. Olvassunk bele az *Evangélikus Élet* két olyan cikkébe, melyből érzékeltetni lehet a hangulatot! Káldy Zoltán ezt írta 1951-ben, a „Virágos keresztyénség” című cikkében:

„Csak fogyasztók Isten országában, de Istennek nincsen semmi haszna belőlük. (Vajon nem ennek a csak virágzó, lusta keresztyénségnek a büne-e, hogy a konferenciákon, evangelizációkon, gyülekezeti biblia- és imaórákon egyre inkább csak azok láthatók, akik már többször is voltak ott, s egyre kevesebben vannak újak, akik most vannak ott először?)”

Dezséry pedig „A közönséges keresztyén élet lenézéséről” címmel ugyanabban az évben így fogalmazott:

„Egyházunk lelki egységét bontogatta meg az evangelizáció, konferenciák, imaközösségek stb. rendszere. Ezekből gyakran szektaszerű közösségek alakultak, melyek elvonják az egyháztagokat az állandó templomi igehirdetésektől.”

Hosszú-hosszú sorban lehetne idézni Káldy, Dezséry „lejárató hadjáratát”, a cikkek vég nélküli sorát. Sréter Ferenc, Csepregi Béla, Túróczy Zoltán, Scholz László, Veöreös Imre alázattal, szeretettel reflektált ezekre a vádakra, de süket fülekre találtak. Csepregi Béla így reagált Dezséry említett cikkére az *Evangelikus Életben*:

„Én legalábbis magamról csak azt mondhatom, hogy amikor megismer-tem Jézus Krisztust mint személyes Megváltómat, akkor támadt a szívem-ben olyan szomjúság, hogy pásztorok között nem ponyvaregényt, hanem Bibliát olvastam, kukoricakapáláskor nem slágert, hanem egyházi éneket énekeltem, a velem együtt dolgozó munkásokkal nem trágár nőhistóriákról, hanem Jézus Krisztusról beszélgettem, s még aratás idején is, amikor reggel 4-től este 8-ig tűző napsütésben a legnehezebb mezei munkát végeztem, begyalogoltam a tanyáról a hétköznapi ifjúsági bibliaóra és imaközösségre, mert szomjazott a szívem a testvéri közösség áldásai után. És hogy félreértés ne essék, vasárnap is ott voltam a templomban bibliás testvéreimmel együtt. De azt is tudom, hogy nemcsak én voltam így, hanem sok-sok testvérem, akik az evangelizáció szolgálata folytán élő kapcsolatba jutottak Jézus Krisztussal.”

Egy másik cikkében pedig ezt írta:

„Aki azt állítja, hogy az evangelizációk elvonják az embereket a templomtól, az vagy tájékozatlan, vagy rosszindulatú. Nagyon megcsappannának a templomi gyülekezetek, ha egyszerre kivonulnának onnan azok, akiknek az evangelizáció szolgálata folyamán lett igazán drágává a templom! [...] Mert az letagadhatatlan tény, hogy az evangelizációk nyomán örömdetesesen megszaaporodtak az igetanhallgatók és imádságos alkalmak. És sehol se a templomi gyülekezet rovására!”

Sréter Ferenc kevés esetben szólalt meg. Mondhatni, nem bocsátkozott hiábavaló vitatkozásokba, de az 1954-ben megjelent Benczúr-féle kátét élesen bírálta; e kátében kirajzolódik, mit diktált a hatalom. Egy példát hadd említsek. A káté végén ezt a kérdést és választ lehet olvasni:

„Hogyan él az az ember, aki mindezeket hiszi?” „Engedelmes állampolgár és szereti a hazáját. Isten Igéje mondja: »Akarod-e pedig, hogy ne félj a hatalmasságtól? Cselekedj a jót és dicséreted lesz attól. [...] Adjátok meg azért mindenkinek, amivel tartoztok: akinek az adóval, az adót; akinek a

vámmal, a vámot; akinek a félelemmel, a félelmet; akinek a tisztességgel, a tisztességet.«”

Illusztrációként pedig e felelet mellett egy magyar zászló látható, benne a szovjet zászló sarlójával és kalapácsával. E sorok írója hiányolja a válaszból Isten igéjének a folytatását: „...és Istennek, ami az Istené.”

Mint e példa is mutatja, olyan káté kiadását engedélyezték, mely Dezséryn keresztül az államhatalomnak is megfelelt. Ezért nem fogadták el Sréternek és lelkészi munkatársainak a javaslatait sem. A káté körül kirobbant vita után Dezséry püspök magához hívatta Srétert, aki a legkitartóbban kérte a kátében írtak átfogalmazását, és azt mondta neki:

„Véget kell vetni annak a túl kegyes, pietista gyülekezeti életnek és szolgálatnak, ami a Várban folyik, mert ez már nem illik bele a mai egyházi életbe.”

Várady hasonlóan fogalmazott, mikor Srétert kísérte Dezséryhez: *„A tegnapi nap volt az utolsó nap, amikor a Várban prédikáltál.”*

„... ÚTAINK ELVÁLNAK ...”

Sréter „értett a szép szóból”, és levette a Luther-kabátot. Mivel nem tudott megalkudni az egyházi vezetéssel, a vezetők által diktált teológiával, kivált az egyházból. A vári gyülekezet ragaszkodott lelkészéhez, s ezt mondta: *„Ha Feri bácsi megy, akkor mi is megyünk.”* Így közel kétszáz-kétszázhusz gyülekezeti tag lépett ki az egyházból.

Véleményem szerint Sréter Ferencben alázat és szeretet volt, nem a harc és a lázadás hangját ütötte meg annak ellenére, hogy kiváltak az egyházból. Ennek ékes példája lehet a püspök iránti tisztelet és véleményének elfogadása. Sréter így emlékezik vissza arra az időre:

„...azzal köszöntem el, hogy útaink most nyilván elválnak, de Isten akaratára egészen bizonyosan az, hogy jó békességben és szeretetben váljunk el és éljünk a jövőben is.”

1957-ben az Állami Egyházügyi Hivatalhoz beadott kérvény elfogadása után megalakult az Evangélikus Testvérgyülekezet.

Ezután felgyorsultak az események, az evangélikus egyház is nyitottabb lett, főként Túróczy Zoltán munkájának köszönhetően. Az egyházi vezetők, lelkészek, teológiai tanárok beismerték tévedésüket a meg

nem hallgatott és el nem fogadott kátébírálattal kapcsolatosan. Az egyetemes presbitérium határozati javaslatában kimondta, hogy fájdalommal értesült arról a bejelentésről, mely szerint Sréter Ferenc és a munkaközösség Evangélikus Testvérgyülekezet néven külön gyülekezetté alakult, s egyben reménységét fejezte ki, hogy hamarosan újból az evangélikus egyház szolgálatába fognak állni. Ezzel egyidejűleg az egyetemes presbitérium megbízta a püspököket, hogy teremtsék meg az együttműködéshez szükséges feltételeket.

1957-ben az egyetemes presbitérium rehabilitálta Sréter Ferencet, elismerte, hogy tévedett az egyház, és az akkori püspökök nem bölcsen, nem a szeretet hangján működtek együtt és bántak vele.

„Sréter Ferenc budavári lelkési állásától való megválása, lemondása sajnálatos körülmények között, kényszer hatása alatt történt, a lemondásának a budavári egyházköztség életében ártalmas következményei lettek, és lelkési állásáról való lemondása körülményeit illetőleg őt teljes erkölcsi rehabilitációban részesíti” – állapította meg az egyetemes presbitérium.

A megbánást az *Evangélikus Életben* is közzétették; a lap 1957. július 21-i számában ez olvasható: *„A magyar evangélikus egyház vezetősége és népe Sréter Ferencet és közösségét visszavárja! Hazavárja!”*

Az Evangélikus Testvérgyülekezetnek az 1957. szeptember 9-én – a rehabilitációs nyilatkozatra – adott válaszából egyértelműen kiderül, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházból való kilépést lezárt ügynek tekinti. Számukra lehetetlenné vált mindenfajta tárgyalás a jó viszony érdekében. Bár az egyház elismerte tévedését, a levél hangneméből kiderül, hogy Sréterék ekkorra már teljesen elzárkóztak. Hiába volt a útvános bocsánatkérés és visszavárás.

Minden elzárkózás ellenére azonban Sréter Ferenc élete végéig fenntartotta a kapcsolatot néhány evangélikus lelkésszel. Ezt bizonyítja az a kérése is, hogy temetésén id. Győri János is szolgáljon. Az évtizedeken keresztül az egyház kötelékein kívül szolgáló Feri bácsit szíve mélyén bántotta kiválása.

TANULNI A MÚLTBÓL

Hatvan év elmúltával nem lehet teljes, átfogó képet adni az események alakulásáról. A 20. század történetét sok ponton homály fedi, számos

kérdés tisztázatlan, megoldatlan maradt. Az egyháznak nehéz – talán kínos – szembenézni a múlt „árnyoldalaival”. Néhány évtized elteltével az idő még nem érett meg arra, hogy konkrét véleményt fogalmazzunk meg egy-egy személy szerepvállalásáról. Jelen ismereteim alapján, minden ítélet nélkül, annyi következtetést levonhatok, hogy az egyház vezetősége nem tudott az államhatalomtól független maradni, számtalan helyzetben a megalkuvást választotta. Kompromisszumok megkötésével egyszerre szeretett volna megfelelni Istennek és államnak.

Természetesen a másik oldalnak is önvizsgálatot kell tartania. Keresztyén felelősségünk, hogy felsőbbiségtudat, ítélet és személyválogatás nélkül, szeretettel forduljunk embertársaink és szolgatársaink felé. Nemcsak a közös alapokat kell vallani és hirdetni, hanem ennek szellemében meg kell tanulnunk együtt munkálkodni.

Úgy gondolom, Sréter és a gyülekezet hibát követett el akkor, amikor teljesen elzárkózott, kizárta az együttműködés és visszatérés lehetőségét annak ellenére, hogy 1957-ben az evangélikus egyház megkövette őt, teljes rehabilitációban részesítette és nyilvánosan elismerte saját tévedését.

A múltat megváltoztatni nem lehet, de bűnbánattal visszatekintve tanulhatunk elődeink hibáiból.

Végezetül álljanak itt Sréter Ferenc szolgálatának összefoglalásaként Csepregi Béla szavai:

„1980-ban Győri János Nagytarcsán találkozót rendezett az evangelizáció régi munkásai számára. A körülbelül húsz résztvevő között Sréter Feri bácsi is ott volt, már nagyon megtörtén. Elmondta, hogy az a tizenhat év, amelyet evangélikus lelkészként az evangelizációban töltött, szolgálatának a koronája volt.”

A Deák téri ifjúsági közösség konferenciája a
Külmissziói Intézetben 1951 őszén

Legid. Zászkaliczky Pál

1905–1962

LEGIDŐSEBB ZÁSZKALICZKY PÁL

Id. Zászkaliczky Pál

A FELADATRÓL

Váratlan meglepetés volt a számomra az, hogy édesapámról írhatok. Örömmel teszem, hiszen adósa vagyok, mert a lelkeszi szolgálatban előttem járva mind a teológiai gondolkodás, mind a szerteágazó papi szolgálat tekintetében jól kivethető és követhető utat járt előttem. Ugyanakkor – eltekintve Pál fiamnak nagyapja életéről és szolgálatáról szóló, sokak által megbecsült könyvétől¹ – legidősebb Zászkaliczky Pál lelki-szellemi hagyatéka tulajdonképpen még feldolgozásra vár. Pedig róla – s a magyarországi evangélikus ébredés többi nagy egyéniségéről – többet kell beszélnünk, ahogyan ők is tették, amikor szóltak az előttük járt ébresztő igehirdetők életéről és munkásságáról, példájukkal is élesztve az ébredés tüzét.

Feladatomat nehezíti, hogy édesapám elvégzett szolgálatához képest kevés anyag áll rendelkezésemre. Csak néhány adatot említek: 1939 és 1960 között negyvenhét gyülekezeti evangelizációt végzett, s ezek a 40-es években 7-8 naposak voltak, s csak később rövidebbek. Evangelizált – többek között – Orosházán, Soltvadkerten, Szegeden és Dombóváron, Pilisen és Kiskőrösön, a nagy-budapesti evangelizáció keretében a Deák téren (1948. április 4–11.), s ugyanabban az évben még egyszer a Deák téren. Ugyanakkor több napos konferenciák reggeli vagy esti evangelizációs sorozatain szolgált több tucatszor Tahiban és Gyenesdiáson, Piliscsabán és Fóton, ezek között kilenc lelkészek számára tartott evangelizáció² volt. Ezeken túl még száznál több elvégzett vendég–igehirdetési illetve előadási alkalmat tartunk számon, s ezekben benne sincsenek az esperesi feladatokhoz tartozó hivatalos alkalmak prédikációi: templomjubiläumok, lelkészbeiktatások, harangszentelés, stb. Otthoni gyülekezetében minden

¹ ifj. Zászkaliczky Pál: *Isten követségében – Emlékezés Zászkaliczky Pál főtí evangélikus lelkészre*, Fót, 2005, Főtí Evangélikus Egyházközség.

² 1945-ben: Bp. Kőbánya, Békéscsaba, Fót. 1946-ban: Békéscsaba, Szend. 1948-ban: Balassagyarmat, Győr, Répcelak. 1949-ben: Gyenesdiás.

vasárnapra három igehirdetéssel kellett készülnie. Legyen áldott Urunk, hogy az evangelizátor-igehirdető bírta lelki-szellemi erővel.

Tapasztaltam, hogy minden szolgálatára alaposan felkészült, sokszor forgatva a hébert és a görögöt, kommentárokat is. Számszámra állnak rendelkezésemre igen bő vázlatai, ezeket magával vitte a szószékre, s a Szentlélek segítségül hívásával az igehirdetés ott kapta meg végső formáját. Fiatal, kezdő lelkészként s később 1955–56-ban, majd a hatvanas évek elején talán két egyházi esztendőn át azonban előre leírta igehirdetéseit, így mintegy kettőszázötven prédikáció szóról-szóra olvasható, ám ilyen esetekben is csak vázlatot vitt a szószékre, s biztosra vehető, hogy a leírt szöveg messze nem közvetítheti ugyanazt, amit a „viva vox evangelií”. Sodró erejű prédikációiból valami utánozhatatlan paraszti őserő, biblikus beágyazottság és sziklaszilárd meggyőződés sugárzott, s hiszem, hogy a Lélek jelenléte miatt nem lehetett nem figyelni rá.³ Ezeken túl megvan az egyik lelkész-evangelizáció kézzel leírt teljes szövege,⁴ s a celldömölki,⁵ valamint egy békéscsabai⁶ gyülekezeti evangelizációé is. Fiam könyve tartalmazza a második Deák téri evangelizáció befejező alkalmának gyorsírással leírt szövegét.⁷ Tudom, hogy ez bizony kevés. Ám, ha igaz az, hogy egy cseppben benne van a tenger, ebben a pohárnyi vízben is benne lehet minden fontos és lényeges legidősebb Zászkaliczky Pál szolgálatából.

Áldom Megváltónkat, hogy számomra ő egyszerre volt szigorú és szerető apa, s ugyanakkor áldott igehirdető. Minden szolgálatából kaptam, hitemben erősödhettem. A családnak is papja volt, s a szerettei körében is azt élte meg, amit a szószékről hirdetett. Így visszaemlékezésem egyszerre lehet a fiúi tiszteletadás és a köszönet jele, és ugyanakkor a rendelkezésre álló anyag részemről egyáltalán megvalósítható tárgyilagos feldolgozása.

RÖVID ÉLETRAJZ

Zászkaliczky Pál középparaszti családban született 1905. december 20-án, Rádón. Szülei földművesek, édesapja Pál, édesanyja Kmetty Zsuzsanna.

³ Schulek Tibor mondotta egyszer róla: „Olyan, mint Júda oroszlánja, megereszti hangját, s megszepjen a Föld.”

⁴ „Vakvágányon” – Ezék 34,1-10 (Békéscsaba, 1946. augusztus 3–6.)

⁵ Lk 12,13-21 (Celdömölki, 1957. szeptember 25–29.)

⁶ „Isten lakomája” – Lk 14,15-24 (Békéscsaba, 1957. október 28. és november 3. között.)

⁷ „Isten keres” – Lk 19,1–10. (ifj. Zászkaliczky Pál, i.m. 139–143. old.)

Az ötödik elemi osztály elvégzése után került a piaristák váci gimnáziumába, az utolsó osztályt azonban már Aszódon járta, s ott is érettségizett 1925-ben. A teológiát Sopronban végezte 1925 és 1929 között. Lelkesszé D. Raffay Sándor püspök szentelte Budapesten 1930. február 4-én, utána szeptember 15-ig békéscsabai segédlelkész, majd egy éven át Helsinkiben ösztöndíjasként tanult. 1931. október 16-tól 1933. december 31-ig a Budapest–Fasori Egyházközségben lett segédlelkész, majd 1934. január 1-től Pítvaroson helyettesített. 1934. augusztus 26-tól 1962. augusztus 6-án bekövetkezett haláláig a főti gyülekezet lelkésze volt. 1939-ben alapította a főti Jungmann Irma Árvaházat, 1947-ben a főti Mandák Mária Belmissziói Otthont. Közben 1940-től 1950-ig a Pestmegyei Evangélikus Felsőegyház-megye esperese, 1957–58-ban néhány hónapon át a Déli Egyházkerület püspökhelyettese volt. 1948-tól az 1954. január 1-jén kelt visszavonásig a Magyar Bibliatanács Ószövetségi Szakbizottsága tagjaként vett részt a fordítás munkájában.

Házasságot 1934. október 27-én kötött Blaskovits Mária tanítónővel, házasságukat az Isten öt gyermekkel áldotta meg.

ZÁSZKALICZKY PÁL SZOLGÁLATÁNAK GYÖKEREI

Lelkesszé formálódásának jelentős műhelye a családi otthon. A váci lelkész évente csak tizenkétszer–tizenötször jutott ki a rádió filiába istentiszteletet tartani. Az esztendő többi vasárnapján Zászkaliczky Pál anyai nagyapja, később pedig az édesapja olvasta fel az esedékes igehirdetést Luther posztillás kötetéből. Amikor pedig a lelkész prédikált, akkor a családi asztalt körülülve a párolgó húslevesből addig nem szedtek, amíg minden családtag meg nem szólalt, s be nem számolt arról, mit hallott a templomban. A nagyapáról így szólt egy igehirdetésben:

„Nagyatyámnál láttam és hallottam, amikor a föld vetését befejezték és a borona utolsót fordult ki az útra, megemelte a kalapját és azt mondta: Uramisten, mi elvégeztük, a többi a te dolgod”.⁸

Az édesanyja már születése előtt is imádkozott érte, s kezdettől papnak szánta. Ennek nyilván az is oka lehetett, hogy még Pál születése előtt vörhenyben egyetlen napon halt meg két kislánya,⁹ akik négy, illetve egy

⁸ „Az élet kenyeré” – 2Móz 16,13b-17. (Böjt 4. vas. Fót, 1955. márc. 20.)

⁹ 1903. szeptember 30.

évesek voltak. Nem lehetett eléggé hálás az édesanyai szeretetért, hiszen gyermekkorában nagyon megbántotta őt. Többször elmondta, hogy egyszer kiverte az édesanyja kezéből a feléje nyújtott kenyeret, mert kesellte – mivel ő már vacsorázni akart –, s elfutott. Ezt a példát egy alkalommal így folytatta:

„Tudjátok, annál rettenetesebb nincs, mint amikor Isten szeretetét megbántjuk. Testvéreim, Istennek annál nincs nagyobb fájdalma, amikor kitérja szíve minden szeretetét, s mi ostobaságból leverjük, mit szeretetből élénk tett...”¹⁰

Bizonyára jó irányba terelgették a piarista paptanárok is, hiszen osztályából többen lettek papok, s ők javasolták, hogy Sopronba készülő gimnazistaként az utolsó osztályt már ne náluk, hanem evangélikus gimnáziumban végezze. A gimnáziumnál jelentősebb a soproni teológia szerepe. A lutheri teológiára tudós professzorok sora tanította: id. Pröhle Károly, Payr Sándor, Kovács Sándor, Kiss Jenő, Karner Károly, Stráner Vilmos. Ám a legnagyobb hatást bizonyára Deák János, az Ószövetség professzora gyakorolta rá, aki nemcsak a héber nyelv s az ószövetségi tudományok tanulására biztatta, de evangéliumi lelkületével hitét is formálta.

Zászkaliczky Pál mint a teológusok ifjúsági elnöke az 1928–29-es tanév elején „Helyzetünk és feladataink” címen előadást tartott az Ifjúsági Körben. Ez az előadás eljutott Gáncs Aladárhoz, aki rövid levéllel együtt küldte vissza, ebben „*Kedves Kolléga Úrnak*” nevezte az utolsó éves teológust, majd kifejezte örömét, hogy olvashatta az előadást, aztán szeretetből kifogásolta a fanatizálás szó használatát. Levelét így fejezte be:

„Egyébként igen sok szeretettel gondolok, gondolunk többben magára. Sok áldást és belső tapasztalatot kívánva, meleg szívből üdvözlí Gáncs Aladár lelkész.”¹¹

A következő Gáncs levél arról tudósít, hogy – sajnos – Zászkaliczky Pál lelkészavatásán nem tudott részt venni, visszatekintve szeretné kifejezni áldáskívánásait. Ugyanakkor emlegeti a „kolléga úr” Békéscsabán, virágvasárnap elmondott igehirdetését, s idéz belőle:

„A meghajtott térd az a győzelmet biztosító hadállás, amelyben a kudarcok is áldássá válnak, s amelyben az áldások nem változnak át törré. A

¹⁰ Celldömölk, 1957. november 2.

¹¹ Klotildliget, 1928. október 12.

*kereszt előtt meghajtott térdeken megszakad a Sátán, a test és a világ minden hálója... Adjon az Úr így nagyon sok örömet mindvégig, amíg csak az eke szarván tarthatja a kezét, járhasson át sok barázdát, láthasson sok magkicsírázást s egykor sok kévehordást! De mindent a Kereszt előtt meghajtott térdeken. S hogy még egy külön örömet is kérjek: adja az Úr, hogy mind a munkamező, mind a meghajtott térdek hozhassanak együvé minket.*¹²

Lám, az evangelizáció munkájában már bent álló idősebb „kolléga” így figyelt fel a fiatalra, így hívta és várta közös elcsendesedésre, az imaszövegségbe és szolgálati közösségbe a fiatalabbat.

Az ébresztő igehirdetés szolgálatának talán legfontosabb gyökere az egy esztendő finn tanulmányút volt. A Helsinki Teológián tanult, ismerkedett a finnországi evangélikus egyházzal és valamennyi ébredési mozgalommal. Ennek tanúsága cikksorozata – „A finn keresztyénség története és a finn evangélikus egyház rajza” –, amely először az *Evangélikus Élet* hasábjain, majd könyv alakban is megjelent.¹³ Már a történetírásból is kiderült, hogy Zászkaliczky Pál számára az ismertetett ébredési mozgalmak közül a felébredtek mozgalma lett a legfontosabb. Routsalainen, Lagus, Malmberg szolgálatából megtanulta, hogy – példájuk nyomán – „*hirdetni kell a naponkénti bűnbánatot és a bűn elleni szakadatlan harcot.*”¹⁴ Ám kis könyv született Malmivaara Vilmosról is,¹⁵ aki – a könyv előszava szerint – nemcsak „*erős fegyver volt Isten kezében az egyházi munkában, (de) fátklyaként égett a finn haza ügyéért is.*”¹⁶ Malmivaaráért is az édesanyja imádkozott, hogy a kis Viliből olyan pap legyen, mint az édesapja volt, aki

„...felemelte a gyávákat és eltikkadtakat és vitte erővel és hatalommal Krisztushoz. És az emberek sírtak az öröm miatt, hogy az út nyitva, hogy az irgalom nagyobb, mint az ítélet, hogy minden azoknak a tulajdona lehet, akiknek semmijük sem volt.”¹⁷

¹² Gáncs Aladár, Budapest 2. Toldi Miklós u. 6. 1930. május 8.

¹³ *Evangélikus Élet* 1937. 114–115., 122–124., 131–132., 139–141., 148–149., 154–155., 162–163. old. Könyv alakban: Budapest, 1937.

¹⁴ *A finn keresztyénség története*, Budapest, 1936, 8. old.

¹⁵ *Malmivaara Vilmos élete*, Győr, 1937.

¹⁶ I. m. 6. old. Az előszót írta: Dr. theol. Oravala Ágoston.

¹⁷ I. m. 11–12. old.

Lehet, hogy a finn tanulmányút egyik legfontosabb tanulsága az a néhány mondat, amit a szerző Malmivaaráról írt, aki

„...igen jól tudta, hogy a megszentelt keresztyén élet az igazi, de tudta azt is, hogy az üdvösség útján sokan járnak botladozva és el-elfáradva, akik sok szomorúságot okoznak önmaguknak és másoknak is. A felébredtek csoportja nem szentek és eszményi keresztyének gyűjteménye, – de emberek csoportja, akik között sok a gyenge, akik sokszor megbotránkoztatják önmagukat és másokat, de akik mégis szüntelenül könyörögnek megszabadításért és bűnbocsánatért...”¹⁸

A felébredtek közösségével és igehirdetésével való megismerkedés azért is jelentős lehetett édesapám – és természetesen a magyar evangélikus ébredés – számára, mert Urbán Ernő megállapítása szerint *„...a lutheri kegyességet szemléltette erőteljesen és elevenen”*.¹⁹

Finnországi tartózkodása alatt indult itthon a Baráti Mozgalom. 1931-ben ebbe *„...az imádkozó és szolgáló munkaközösségbe hívja Gáncs Aladár mindazokat, akik szívükön hordják evangélikus egyházunk és magyar népünk ébredését. Kiemelkedő helyet foglal el a tartalmi célkitűzés is: akik Isten kegyelmét a golgotai kereszten megtapasztalták és erről bizonyosságot is tesznek.”*²⁰

Gáncs Aladár írta erről az indulásról:

*„Úgy látom, hogy a magyarországi ébredés ügye kritikus ponthoz érkezett. Az ébredés munkája, kovásza és gyertyája eddig inkább egyesületi tengelyek körül helyezkedett el. Ez nagyon jó volt, s ennek szüksége fennáll továbbra is, de viszont elérkezettnek látom az időt arra, hogy az ébredés szolgálatától égő lelkek az egyház egész egyetemét átjáró tengely körül is munkába helyezték a hit és szolgálat kovaszát és gyümölcseit.”*²¹

Ezt a Baráti Mozgalmat segítette a reformatori teológia egyidejű megelevenedése is, s ezzel együtt az új felismerések átjárták az egyházi közvéleményt, sőt

¹⁸ I. m. 57–58. old.

¹⁹ Dr. Urbán Ernő: *Az evangelizáció kérdéseiről*, Győr, 1941. Különlenyomat a *Lelkipásztor* 1941. évi 10. és 11. számából, 11. old.

²⁰ Urbán: i. m. 10. old.

²¹ 1931. júl.12. In: Gáncs Aladár: *Néhány vonás a magyar ébredés történetéhez*, 173. old. Ld. Urbán, i. m. 10–11. old.

„...más oldalról kiindulva ugyanebbe az irányba mutat a Keresztyén Igazság folyóirat munkássága, (az pedig) az értelmiség körében akarja szolgálni a reformatori megújulást...”²²

A jelen pillanatban nem tudjuk, hivatalosan mikor lépett be Zászkaliczky Pál a Baráti Mozgalomba, de az 1933. augusztus 15–17-ei kardoskúti konferencián ott volt, s annak ideje alatt Tótkomlóson már szolgált. Később egyre többször kérték fel a BM és a Magyar Evangélikus Misszióegyesület konferenciáin igazszolgálatra, előadásokra. 1938 novemberében végzett először Szegeden háromnapos egyetemi evangelizációt a Pro Christo Diákszövetség szervezésében, majd egy évvel később a Baráti Mozgalom elindította az első gyülekezeti evangelizációs szolgálatra Gyónra, s a Gyón környéki szórványokba.

A GYÜLEKEZETI IGEHIRDETÉS ÉS AZ EVANGELIZÁCIÓ

A kérdés az, hogy két feladatról, két valóságról beszélünk-e, vagy egyről. Az is igaz, hogy

„A rendszeres, állandó gyülekezeti szolgálat mellett (az evangelizáció) rendkívüli, különleges munka, amely a gyülekezeti élet megelevenítését, a gyülekezet tagjainak mélyebb meggyökereztetését és szolgálatra indítását szolgálja...”²³

Céljában meg lehet különböztetni a két szolgálatot egymástól. Ugyanakkor el kell fogadnunk Urbán Ernő alapvető meghatározását:

„Az evangelizáció sűrített tartalmú, személyes, közvetlen igehirdetés. A döntő: a Szentlélek munkája. Ahol és amikor tetszik Istennek, akkor jön el az evangelizáció ideje, akkor hív el különleges szolgálatra embereket és ruházza fel őket különleges adományokkal.”²⁴

Emlékezve édesapám otthoni és máshol tartott igehirdetéseire, és foglalkozva mindazzal, ami most abból rendelkezésemre áll, határozottan azt kell mondanom, ugyanaz a tartalom szólalt meg mindenütt, nem volt különbség egy „közönséges” főtí vasárnap és egy másik, nagyobb létszámú gyülekezetben vagy konferencián végzett szolgálata között. Hitre, meg-

²² Urbán: i. m. 11. old.

²³ Urbán: i. m. 6. old.

²⁴ Urbán: i. m. 5. old.

térésre, életújulásra – tehát Krisztus Jézushoz – hívta hallgatóit „személyesen és közvetlenül” mindenütt, otthoni gyülekezetében természetesen a kijelölt perikópa alapján, annak esetleg kötöttebb keretei között. Az evangelizációk alkalmain viszont a szükséges „sűrített tartalmat” emberileg a cél érdekében kiválasztott, alkalmas textus biztosította. Az evangelizáció céljáról így szólt ő maga:

„Valljuk és hisszük, hogy magyar evangélikus egyházunk evangelizációs mozgalma Isten Lelke által életre hívott és általa mozgatott szent megemlékezése (talán jobb szó: megragadása) az ő kegyelmének, amelynek célja az egyház megmerevedett keretei között elaludt egyháztagok felébresztése, az élő Krisztushoz való odavezetése és rajta keresztül az egyház megújítása.”²⁵

Sokszor beszélt örömmel arról, hogy így van ez a lutheri egyházak egész sorában, s például a finn evangélikusok mind a négy ébredési mozgalma – a laestadiánusok, a felébredtek, az imádkozók és az evangéliumiak – valamennyien megmaradtak az egyház keretei között, erősítve és megújítva az egyházat.

Az általa felhasznált evangelizációs sorozatok alapigéi közül felsorolok néhányat: Jónás könyve (mind a négy fejezet), a bűnös asszony (Lk 7,36–50), a tíz leprás (Lk 17,11–18), Zákeus (Lk 19,1–10) és Tamás története (Lk 20,24–31). A példázatok közül a bolond gazdag (Lk 12,16–21) illetve a tékozló fiú példázata (Lk 15,11–32). Alkalmasnak találta ezeken kívül a hét gyülekezetnek szóló levelek közül a szárdiszi (Jel 3,1–6) és a filadelfiai gyülekezetnek (Jel 3,7–13) írottakat. Egy-egy történet eseményei felosztásra kerültek az evangelizációs hét egyes estére. A történet vagy a példázat szereplője megy a maga útján, sorsa az evangelizáció során egyszer csak az igehirdető és az ígehallgató sorsa is lesz, s a Lélek által megteremtett szent egyidejűség során kudarcaiban a magunk kudarcaira ismerünk, bűnbánata bennünket is bűnismeretre és bűnbánatra készítet, s vele együtt mi magunk is meghalljuk és elfogadjuk Istenünk bocsánatát a Krisztusban.

²⁵ „Vakvágányon...” Ezék 34,1–10. Békéscsaba, 1946. augusztus 3–6. 6/6. old.

A törvény és evangélium az evangelizációban

Urbán Ernő visszautal a reformáció gyakorlatára, s két eljárást különböztet meg egymástól. A reformáció egyrészt

„...először a törvényt hirdette, és amikor összetörtek a kemény szívek, kétségbe estek önmaguk fölött, akkor hangzott fel az evangélium a szorongatott, rettegő lelkiismeretek vigasztalására. Ezt a sorrendet vette át a pietizmus és a modern evangelizálás is... Másrészt: (a reformáció) elsősorban örömhírként hirdeti az evangéliumot, s a bűnbocsánat csodáján, a keresztség felfoghatatlan nagy ajándékán épül fel az egész üzenet. Isten kegyelme elibénk jön, ingyen való módon új életet adott már nekünk. Ezután, ennek alapján mutatja fel bűnösségünket, (s tegyük hozzá: mulasztásaink sorát!) mint ami nemcsak idegen, de ellenséges Istentől kapott életünkkel...”

Ezek után a szerző ajánlotta, hogy a pietizmusban gyakran használt áldásos első út helyett „...nagyon tanácsos volna a másikon is elindulni”.²⁶

Zászkaliczky Pál evangelizációs szolgálataiban valószínűleg gyakrabban járta az első utat, ám nem volt idegen számára a második sem. Az első útra az aranyborjú története alapján mondott igehirdetésében találunk példát. Áron bűne az volt, hogy

„...az élő Istent bikaborjú formában ábrázolta, ... Istent saját tetszése, ízlése, vágyai és ösztönei szerint formálta... A Biblia istenképe a bűnt gyűlölő, szigorú és szent, igaz, de kegyelmes bűnbocsátó Isten. Ehelyett... formálunk magunknak egy jóságos mennyei öregurat, aki a mi egyéni életünk kisdéd dolgaival mit sem törődik... Ám akinek formálható Istene van, annak a hite is formálható. Az ilyen hitből eltűnik a bűn ismerete is, s a bűntudat is. Ezért folytatódott féktelen tivornyába, züllésbe... Ezzel szemben Isten formálja az embert, s odakészíti az egyetlen igaz szentélyhez, oltárhoz, a Golgotához, ahol felragyog a kereszt titka... Sehol sem tombol a bűn ereje úgy, mint a kereszten, de sehol sem gyakorol olyan nagy kegyelmet az Isten, mint a kereszten!”²⁷

²⁶ I. m. 18. old.

²⁷ „Hamis vallás – igaz hit”, 2Móz 32,4–10. – Szentháromság utáni 9. vasárnap – Fót, 1955. augusztus 7.

A második útra példa lehet a 95. zsoltár alapján elmondott igehirdetése. Először meghirdeti Isten kegyelmét, utolérhetetlen szeretetét. Az Isten hatalmas, mindenkiről gondot viselő Isten, hulljunk hát térdre előtte! Az Isten önmagát a gyermekei előtt kijelentő Isten, hulljunk hát térdre előtte! Ám az Isten minden emberi magatartást megítélő Isten is, hulljunk hát térdre előtte! A befejező gondolat:

„Sokszor mondjuk csodának azt, ha egy kemény szív meglágyul és megnyílik az Isten előtt. Minden megtérés csoda... Ám az még nagyobb csoda, ha... az Isten szól, s a szív zárva marad...”²⁸

A bűnről szóló beszéd az evangelizációban

Úgy tapasztalom az elolvasottakban és úgy is emlékszem, hogy édesapám a legritkább esetben beszélt általánosságban a bűnről, mindig csak a textusban megnevezettről szólt, de sokkal inkább az emberi bűn gyökeréről, a hitetlenségről, végül is az első parancsolat elleni vétokról. A bolond gazdag példázata alapján sem mondta ki, hogy a gazdag bűnös. Arról beszélt, hogy a gazdag mindennel számolt, de nem számolt az Istennel. Ahogyan mi sem, akiknek a bőségben szintén nem jut eszünkbe az Isten. Pedig nélküle nem tudunk bővelkedni sem! A gazdag tehát az énközpontú ember, aki valakit vagy valamit állít az Isten helyére, az élete első helyére.²⁹ Az „*egyél-igylál, gyönyörködjél*” biztatás „*eltévesztett biztatás*”, a gyomoremberek világnézete ez, „*akik csak a testi életre építenek, akik a lelküket is testiekkel biztatják... Pedig a test bűneiért a lélek is, az egész ember jut kárhozatra!*”³⁰

A farizeus bűne sem valamilyen konkrét, elkövetett törvényszegés. Bűne az önhittség. Önelégült kijelentése mögött az a meggyőződés áll, hogy ő és társai nem szorulnak rá az Isten kegyelmére,

„...ő és társai feltétlen bejutnak az Isten országába... Ugyanilyen önhittség van bennetek, ha büszkén hangoztatjátok: Mi evangélikusok! Az ilyen büszke, önhitt véleményre válaszul azt mondom: nem fogtok üdvö-

²⁸ „Térdre az Úr előtt!” Zsolt 95. – Hatvanad vasárnap, Fót, 1955. február 13.

²⁹ „Aki a számításból kimaradt” – Lk 12,16–21. Celldömölk, 1957. szeptember 25–29. (első este)

³⁰ „Eltévesztett biztatás” – Lk 12,16–21. Celldömölk, 1957. szeptember 25–29. (második este)

zülgni!... Mindnyájunknak tudnunk kell, rá vagyunk szorulva Isten kegyelmére, mentő szeretetére... Hiszen az Isten mindnyájunkat meg akarja menteni, de meg lehet menteni azt a fuldoklót, aki az őt megragadó kezet lefejtí magáról?!³¹

Olykor-olykor szó esik az evangelizátor–igehirdető bűneiről, esendő voltáról. Esperesi székfoglalójában hangzott el a következő:

„Mondanivalómat befejezem azzal az őszinte vallomással: tisztában vagyok azzal, hogy az egyházmegyében van nekem egy ősi ellenségem, és ez az én 34 esztendőm ó-emberem. Ismerem gyengeségeit és bűneit, de igyekezni fogok az én Uram, a Jézus Krisztus bűnbocsátó kegyelmére támaszkodva őt újra és újra legyőzve, csak Isten dicsőségéért munkálkodni. Kérem ehhez a kegyelem Urának segítségét, mindnyájatok imádságát és támogató szeretetét.”³²

Vagy ahogyan a már emlegetett Deák téri második evangelizáción mondotta:

„... mit érne nekünk és ennek az egész teremtet világnak, ha az Úr Jézus Krisztus minden követ kenyérré változtatott volna, csak az én kőszí-
vem maradt volna hideg...”³³

Talán a legszebb bűnvallást, a már megbocsátott bűnről szóló vallomást idősb dr. Fabiny Tibor őrizte meg, aki szerint az első Deák téri evangelizációja során Zászkaliczky Pál egyik utolsó mondata ez volt:

„Én fogom a mennyei karban a lehangosabban dicsérni az Urat, mert nekem bocsátotta meg legtöbb bűnömet!”³⁴

Isten kegyelmének hirdetése az evangelizációban

A kegyelem hirdetése éppoly konkrét, mint a bűnről szóló beszéd, rendszerint a textus szavaiból, mondanivalójából következett. Hadd idézzek a nagy vacsoráról szóló példázat alapján elhangzott evangelizációból:

³¹ „Isten lakomája” – Lk 14,15–24. – Békéscsaba, 1957. október 28 – november 2.

³² Elhangzott a Pestmegyei Felső-Egyházmegye 1940. március 27-én, Budapesten megtartott rendkívüli közgyűlésén. EOL PFEM Lt. Idézi ifj. Zászkaliczky, i.m. 139. old.

³³ ifj. Zászkaliczky, i.m. 140–141. old.

³⁴ dr. Fabiny Tibor előadása legidősebb Zászkaliczky Pál születésének századik évfordulóján tartott emlékező istentiszteleten, Fót, 2005. december 11. Kézirat.

„Isten vár, mindnyájunkat várja... A legcsodálatosabb valóság, hogy Isten terített asztalánál van hely! Ez a rövid két szó a teljes evangélium!”³⁵

Egy Rogate vasárnapján tartott igehirdetésében a 130. zsoltár alapján a mélységben élő ember csodálatos lehetőségéről szolt, a kiáltás lehetőségéről. A mélység oka a bűn, de tulajdonképpen

„...a meg nem bocsátott, az el nem intézett bűn. Ez az igazi mélység. Eből a magad erejéből meg nem szabadulsz, de élj azzal az egyetlen lehetőséggel, hogy kiáltasz.”

A kiáltás imádság. Tehát: *„...az Istent, a bűnbocsátó kegyelmes Istent kiáltsd és megmenekülsz... Hiszen Isten a mélység felett is Úr!”*

A kiáltáshoz bizalom kell, más szóval: hit. S itt példát hoz az igehirdető a bűnét már ismerő, szepegő kisgyermekről, aki az őt kihallgató apa előtt áll.

„Szepeg, fél, de könnyei mögött a megbocsátás reménységének a mosolya van. S végül. A mélység harmadik lehetősége: Isten szabadítását elfogadni.”³⁶

Itt meg kell említenem, hogy a kegyelem hirdetése nem pusztán a megsokszorozott felszólításokból állt: „Higgy!” – „Hidd el az Isten bocsánatát!” – „Fogadd el!” – vagy a kegyes óhajból: „Ó, bárcsak megragadnád!” Zászkaliczky Pál – a fent említett módon – hirdette a haragvó Isten ítéletét bűneink és mulasztásaink felett, s azt az igehallgató vagy elfogadta, vagy nem. Ám záporozott az Isten kegyelmének áldott esője is az igehirdetésben, s ez alá vagy odaállt a hallgató, vagy mintegy tiltakozásul „feje fölé tartotta az elutasítás esernyőjét”. Az igehallgató nem maradhatott, nem maradt közömbös!

A lelkészevangelizációkról

Zászkaliczky Pál képzett őszöveltséges teológusként különösen a lelkészevangelizációk alkalmából nyúlt őszöveltségi textusokhoz. Például: „Az Őszöveltség papjai: Áron, Nádáb, Abihu, Éli, Sámuel”³⁷ – „Az Ő-

³⁵ „Isten lakomája” (lásd a 32. jegyzetet!)

³⁶ „A mélység lehetőségei” - Zsolt 130. – Rogate vasárnapja, Fót, 1955. május 15.

³⁷ Fót, 1945. november 20–23.

szövetség evangélistája: Hóseás”³⁸ – „Az Úrnak szentelve”.³⁹ Nagy kár, hogy ezek szövegéhez nem, már csak bő vázlatukhoz tudunk nyúlni. Hozzáférhető viszont az Ezék 34,1–10 alapján tartott 1946-os békéscsabai lelkészevangelizáció teljes szövege. Az első igehirdetésben arról szólt, hogy

„...egész papi szolgálatunk vakvágányra szaladt. A vakvágányon pedig nem lehet tovább menni, hanem vissza kell menni az elindulás kiinduló pontjára, s újra keresni az elindulás biztosabb irányát.”

A háború alatt és után hazánkban szétestek az erkölcsi korlátok, s ez azt mutatja, *„hogy évtizedek óta hiába prédikáltunk”*. Bizony *„bomlanak az egyház kerítései, széled a nyáj...”* S ennek csak egyik oka, hogy *„útjelző tábla voltam, aki mutogattam másnak az Isten országa útját, de magam sohasem indultam el rajta”*.⁴⁰ Pedig nem más, mint maga az Úr küldött, mert minden pásztor az Isten küldi a szolgálatba. Éppen ezért óriási mulasztás, sőt *„az autonóm lelkipásztor csődjé”* az önmagát legeltető pásztor, aki

*„...a lelki dolgokat felcseréli a szellemiekkel. Aki azt gondolja, hogy papi szolgálatot végez, ha jogból doktorál, ha népi kérdésekkel foglalkozik, ha politikai szónoklatokat vág ki, ha irodalmár(ként) kontárkodik, (verseket) költi költői ihlet nélkül és szociális reformok tervezeteivel akarja megváltani környezetét ... (pedig) a mi dolgunk nem a kultúra terjesztése, hanem az evangélium hirdetése.”*⁴¹

Még a teológiával való foglalkozás is csak önmagunk legeltetése, mert az ígét nemcsak hirdetni, de élni kell, egyetlen mondatból megérzi a gyülekezet, hogy éli-e az a lelkész ígét vagy csak hirdeti. Akkor fogja a lelkész nemcsak önmagát legeltetni, de a gyülekezetét is, ha *„egyéni megtérésének forrása kerestülizzik életén és igeszolgálatán”*.⁴²

Nincs lehetőség végigkísérni a teljes sorozatot, amely végül magába ölelte a teljes papi életet, a papi házasságot s a lelkészcsalád életét is, de mindvégig a pásztor legfontosabb szolgálatáról volt szó, aki

³⁸ Balassagyarmat, a MELE rendezésében, 1948. július 17–20. (válogatott textusok)

³⁹ Gyenesdiás, 1949. augusztus 23–26. Itt a válogatott textusok a főpapi öltözködés egyes darabjairól, annak felvételéről és a papszentelésről szóltak.

⁴⁰ „Vakvágányon” – Ezék. 34,1–10. – Békéscsaba, 1946. augusztus 3–6. 1–3. old.

⁴¹ Ua. 2–3. old.

⁴² Ua. 2–5. old.

„... egyházi szervezetet épít, nem egyházi kerítéseket rak le, nem az egyháznak gyűjti a lelkeket a világból, hanem az egyházban az élő Krisztusnak.”⁴³

Az Ószövetség az evangelizációban

Zászkaliczky Pál számára az ószövetségi textus használata magától értetődő volt. „A Szentírás lutheránus használata” című dolgozatában⁴⁴ Lutherre hivatkozik, számára a Biblia „a kegyelem kijelentője”, „a hit szülőanyja”, „istengyermeki mivoltunk eszközlője”, amelynek közepében Krisztus áll. Az igazi szent könyvek mind Krisztusról prédikálnak, és ez az igazi zsinórmérték: beszélnek-e s milyen mértékben Krisztusról. A „*was Christum treibt*” elvet jól ismerjük. Ennek következtében

„...teszi (Luther) Jánost a szinoptikusok elé, Pált Jakab elé – és a Genézist is a hit által való megigazulás teológiája legjobb igazolásának vallja, főképpen a patriarchák élettörténete miatt.”⁴⁵

Luther álláspontja megegyezik az apostolokéval, gondoljunk csak Fülöpre, aki a szerezsen komornyik kérésére Ézsaiás 53-ból olvasott textusból „*kiindulva hirdette neki Jézust*.”⁴⁶ Ebből következik, hogy az egyfelől az ószövetségi alapige alapos exegézise és megszólaltatása után magától értetődően lép át az igehirdető a kapcsolódó újszövetségi mondanivaló hirdetésébe, amikor az több, mint az alapige mondanivalója, amikor az „új” betölti, kiteljesíti vagy meggazdagítja az „ót”, vagy éppen Jézus nyomán túllép rajta, netán elveti. Azt is mondhatom, hogy az emberi élet felvázolása az ószövetségi textus alapján történik, ám a válasz, az isteni–krisztusi megoldás már az Újszövetség felől érkezik.

Néhány példa: Jákób ki akar békülni bátyjával, s előre küldi ajándékait is, családját is. Ám „*arra nem gondolt, hogy hazugsága, családja*

⁴³ Ua. 5–6. old.

⁴⁴ Lelkészi Munkaközösség, é. n. 1–6. old.

⁴⁵ I. m. 6. old.

⁴⁶ ApCsel 8,35. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a „hirdette” szó a görögben: *euaggelizato*, tehát Fülöp Ézsaiás alapján evangéliumot hirdetett, tulajdonképpen evangelizált!

miatt Istent kell előbb kiengesztelnie, azután Ézsaut.”⁴⁷ Az egyik húsvéti igehirdetésben a szabadulásról szól:

„A szabadulás Isten ajándéka, erről tesz bizonyosságot Mózes a Vörös-tenger partján, Ézsaiás az ellenség eltávozása után, maga a zsoltáríró is, de erről tesz bizonyosságot a húsvéti történet.”⁴⁸

Ugyancsak zsoltárból származik a húsvéthétfői textus, abban az Isten a zsoltár íróját szabadította meg a haláltól. Ennek részletezése után az igehirdető átlép a húsvéti eseményre: „Krisztus életét is így emelte ki Isten a sírból a feltámadás által.” S mindebből már következik a számunkra hirdetett evangélium: Krisztus elveszi tőlem is a halál félelmét, s megtölti szívem a feltámadás reménységével.⁴⁹

Az evangelizáció gyülekezete

Az ébredési mozgalmak egy részében – elsősorban református talajon – kétfelé osztották a bibliai textusokat is, s az igehirdetés hallgatóit is: egyes textusok csak a megtérteknek, más textusok pedig a meg nem térteknek szólnak – vallották. Az evangélikus evangelizáción belül a kérdés így vetődött fel: van-e létjogosultsága az úgynevezett nevelési keresztyénségnek, a keresztyénségbe beleszületett ember éles fordulat nélkül is eljut-e az őszinte bűnbánatig, a Krisztusban bizakodó bűnbocsánatig, üdvössége bizonyosságáig s az új életig vagy sem. Ehhez a vitához szólt hozzá Zászkaliczky Pál „Az ébredési és nevelési keresztyénség” című írásával.⁵⁰ Ebben az írásában elismeri mindkét keresztyén életforma igazságait, de bemutatja mindkettő kísértéseit is. A nevelési keresztyénségről például ezt írja:

„A hívő otthon gyermeke ... már nagyon korán megtanulja, hogy bűnére Istennél és embernél egyformán bocsánatot keressen. Életében nincsenek nagyobb törések, mert nagyon messzire sohasem jutott el... (Ám) ha a keresztség kegyelmi szövetségéből kiestünk, ... a megtérés és a hit által vissza kell mennünk... A keresztség hit nélkül nem segít...”

⁴⁷ „A lelki békesség ára” – 1Móz 32,21–30. – Szentháromság utáni 3. vasárnap, Fót, 1955. június 26.

⁴⁸ „A nagy fordulat” – Zsolt 118,14–24. – Húsvét I. ünnepe, Fót, 1955. április 10.

⁴⁹ „Húsvét hármaskör arcúlat” – Zsolt 116,8–10a. – Húsvéthétfő, Fót, 1955. április 11.

⁵⁰ Belmissziói munkaprogram, a *Lelkipásztor* mellékleteként, 1948. 82. és kk. old.

Az ébredésről örömmel állapítja meg, hogy

„...az eredmények sokszor igen bátorítóknak mutatkoznak. Egész vidékek jutnak forrongásba, szívek törnek össze, maradandó megtérések történnek ... Azonban a dolgok természetes rendje szerint elkezdődik a megerőtlenedés, ... a tehetetlenség, ... a vitatkozás, az oktalan felhőkben járás.”

Az írás konklúziója: mindkét csoportnak hirdetni kell a megtérésre szóló evangéliumot. S önmagában

„...sem a nevelési, sem az ébredési keresztyénség nem biztosítja az üdvösséget, mert az üdvösségnek egyetlen alapja van: az élő hittel elfogadott bűnbocsátó kegyelem”.

A kétféle életforma különbségeit erősen tompítja Urbán Ernő is, amikor azt írja:

„Hány lélek van szerte gyülekezeteinkben, akiket Isten megtalált, akik felébredtek és hozzá megtérnek anélkül, hogy meg tudnák mondani, hogyan s miképpen ment ez végbe. Isten munkája egyszerre csak útvánvalóvá lett, előttiük is csoda, de egyszer csak bizonyosak lettek üdvösségük felől, drága lett számukra a Megfeszített, ... személyes összeköttetésbe kerültek imádságos életükben a mennyei Atyával...”⁵¹

Ha pedig hívőnek és hitetlennek, megtértnek és meg nem tértnek egyaránt, a megtérést pontos időhöz kötni tudó, illetve az élő hithez hosszú idő alatt eljutónak is egyformán az evangélium Krisztusára van szüksége, s újra meg újra a naponkénti bűnbánatra, a naponkénti megtérésre, akkor az evangélium hirdetésének is csak egyféle formája van, s a gyülekezetben sincsenek válaszfalak illetve az egyházon belül sincsenek zárt közösségek,

„...bárki jöhet, mindenki előtt nyitva áll a részvétel. Egyedül az ige vonhat határokat: csak az marad kívül, aki nem akarja hallgatni és meghallani az ígét. De még az ilyen sincsen kívül a szeretet, az érte való imádkozás és neki való szolgálat közösségén.”⁵²

⁵¹ Urbán: i. m. 16–17. old.

⁵² Urbán: i. m. 20. old.

Ezért hívő nemzedékek sorával büszkélkedőnek s az utcáról betévedt frissen megtért felébredtnek, az úrvacsora oltárához megszokásból járulónak és bűnei mardosása alatt szenvedőnek egyaránt imádsága lehet a Finn Ágendából származó gyónó imádság, melyet számtalanszor hallottam a főti templom oltárától:

„Ó, te mindenekfelett irgalmas, keresztre feszített Úr Jézus Krisztus! Könyörülj rajtam, nyomorult bűnösön, s nézz reám irgalmasságod szemével, miként néztél egykoron Péterre, amikor megtagadott, s miként néztél a bűnös asszonyra a farizeus házában, s a latorra a kereszten. Add nekem szent kegyelmedet, hogy én is tudjak Péterrel sírni a bűneim miatt, tudjalak a bűnös asszonnyal szeretni téged szívből, s a latorral együtt színről-színre láthassam szent orcádat a mennyben, mindörökké. Amen.”

Lehetek-e én, vagy bárki közöttünk olyan „veterán” Krisztus-hívő keresztyén, aki számára már aktualitását veszítette ez az imádság? S ha „iustus” vagyok is már, azaz Istentől megigazított és a bűn álmából felébredt, mégis „peccator” maradok, holtig Urunk kegyelmére szoruló bűnös. Áldott legyen az Úr, hogy bűnbocsátó és új életre erőt adó kegyelmét nem vonja meg tőlem, s egyikünkötől sem!

Csepregi Béla

1914–2004

CSEPREGI BÉLA

Fehér Károly

Először 1948 szeptemberében, elsőéves teológiai hallgatóként találkoztam Csepregi Bélával a tanévkezdő csendeshéten. Másodszor 1949 pünkösdjén, a teológusok és a soproni gyülekezet egyik ifjúsági csoportjában, Répcelakon. Harmadszor Budapesten, a Pozsonyi úti lakásukon, ahova Veöreös Imre, lelkésznevelő intézetünk igazgatója vitt magával még egy vagy két társammal együtt egy megbeszélésre. Negyedszer sárbogárdi segédlelkész-ségem idején, tehát 1953-ban, mikor is M. Niemöllert mentünk meghallgatni Takó István gyülekezetébe Györkönybe vagy Gyönkre. Ez egy igazi „udvari fogadás” volt, ugyanis a két püspök megtiltotta a házigazda lelkésznek, hogy a környékből odagyűlt pár lelkész Niemöller közelébe kerüljön. Csak M. Niemöller jó szemén és leleményességén múltott, hogy az istentisztelet után egy kézfogás erejéig mégiscsak találkozunk vele.

Igyekszem hasznosítani mindazt, amit a családtól tudtam meg, és amit a „*Nem voltam egyedül*”¹ második kötetében ő maga mond el életéről, szolgálatáról.

A Magyarországi Evangélikus Egyház huszadik századi életét erőteljesen formálta az evangelizációs mozgalom, nyomában a Szentlélek támasztotta lelki ébredés. Az evangélikus evangelizációs mozgalom Csepregi Béla és számos munkatársa által képviselt vonulatát az jellemzi, hogy az evangélikus teológiai eszmélés és az evangelizációs igehirdetés súlypontja náluk azonos: Krisztus váltságműve, a bűn és bűnbocsánat időt és örökkévalóságot meghatározó csodája áll a középpontban. Sajátossága, hogy nem az angolszász, hanem a skandináv, elsősorban a finn ébredési lelkiség itatja át, anélkül, hogy annak a magyar lelki alkattól idegen kísérőjelenségeit is honosítani akarta volna.

1914. április 22-én született Orosházán, földműves szülők nyolcadik gyermekeként. Az orosházi elemi és polgári iskolák után a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Főgimnáziumban érettségizett,

¹ *Nem voltam egyedül. Beszélgetések az evangélikus közelműltről II.* Szerkesztette és a bevezetőt írta Mirák Katalin, Budapest, 1999, Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, 43–93. old.

a jeles osztályvizsga után nem várt jó minősítéssel, ami kizárta az ösztöndíjjal való továbbtanulás lehetőségét. Egy rokonért való kezességvállalás következményeként édesapja elveszítette birtokuk, vagyonuk felét, de a másik felét is csak értéken felül tudta megtartani. Az érettségi bizonyítvány fiókba került. *„Minden ellenkezés nélkül vállalkoztam arra, hogy folytassam idehaza az életet, leszek, aminek születtem.”* (NVE, 46) Meghiúsult az álom, hogy magyar nyelv és irodalom, esetleg latin–történelem szakos tanár legyen.

„Azóta sokszor adtam hálát Istennek, hogy nem lettem tanár, mert számtalanszor bebizonyosodott, hogy nem lettem volna jó pedagógus.” (NVE, 47.)

Bekapcsolódott az orosházi KIE-be, egyedüli parasztfiatalként az iparos- és kereskedőtanoncok között.

„A KIE óriási hatással volt rám. Problémáimra feleletet, kétségeim közt utat, megbénított energiámnak munkateret, magára maradt lelkemnek baráti közösséget találtam ebben a mozgalomban... Rájöttem, hogy Isten nekem is mennyei Atyám, Krisztus értem is meghalt a keresztfán.” (Teológiára benyújtott önéletrajz, 1934.)

Tulajdonképpen megtérésének titkát rejtik ezek a mondatok. Pályaválasztására döntő hatással volt a „Baráti Mozgalom” apostagi konferenciája 1931-ben. Egy Orsi Zoltán nevű hallgató megkérdezte tőle: miért nem megy teológiára? Amikor anyagiak hiányáról beszélt, bemutatták Deák János professzornak, a teológusotthon igazgatójának, aki kérvénye beadására bízta és az anyagi nehézségek megoldását helyezte kilátásba. Jelentkezett, felvették fél tandíjmentességgel és fél ösztöndíjjal. Pénz hiányában az első karácsonyi szünetre sem utazhatott haza, egyedül ő nem. Egy hónapot egymaga töltött a száz fős teológusotthonban. Négyen ebédeltek Deák Jánossal és feleségével meg Mózes Teréz diakonissza konyhavezetővel a közös ebédlőben. A következő évek szüneteit a szuplikációk töltötték ki.

A KIE nem feledkezett meg róla, meglátogatták országos vezetők is: Pógyor István, Erőss Sándor és mások.

1934 különös jelentőségű év: Juoko Karanko finn ösztöndíjas őt választotta szobatársának, miután összebarátkoztak. Kölcsönösen segítették egymást a nyelvtanulásban. A következő évben Csepregi Béla lett a finn ösztöndíjas. (Előtte Dedinszky Gyula, Zászkaliczky Pál, Sztelhó Gábor, Beyer Pál, Joób Olivér, Zongor Endre, Kunos Jenő és utánuk hosszú sorban mások.) 1938-ban lelkésszé szentelték.

Ő az első lelkészösztöndíjas, aki nem csak némi nyelvtudással érkezett Finnországba, hanem nyelvvizsgával. Deák János – felhasználva a társkari előadások adta lehetőséget – összehozta Klemm Antal finnugor szakos szerzetestanárral, aki levizsgáztatta és bizonyítványt adott arról, hogy ismeri annyira a finn nyelvet, hogy egyetemi tanulmányokat folytasson (ÚT). Különösen megragadták Ilmari Salomies professzor, püspök és későbbi érsek ébredéstörténeti előadásai, aki Henrik Renkvistről, az imádkozók ébresztőjéről tartott előadást. „Laudator”, sőt: „Rendkívül jó ismeretek” – írta indexébe a professzor. Élőben is találkozott a finn ébredési mozgalmakkal. Először a „körtti”, a „fölebredtek” 1700-as években indult mozgalmával ismerkedett meg. Ők voltak azok, akik szénagyűjtés közben földre estek, sírtak, otthon elővették a Bibliát és új életet kezdtek. 1996-ban ünnepelték a közösség alakulásának kétszáz éves évfordulóját. Hangsúlybeli különbségek ellenére mind törekedtek a lutheri örökség megőrzésére. A laestadiánusok a bűnbocsánat evangéliumát hirdetik.² A körtti befelé fordulással ellentétben náluk a bűnvallásnak és a bűnbocsánat hirdetésének, a nyilvános feloldozásnak gyakorlata van szokásban, de rendszeres a magángyónás is.

Egy évig a fölebredtek gyermekei számára létesített otthonban lakott. Részt vett a seurattaikon, ahol nincs bibliaolvasás, inkább énekelnek, elcsendesednek, csak néha szólal meg valaki, lelki tapasztalatok kerülnek elő. Túlzott várakozás fogadta, mert Túróczy Zoltán lelki gyermekének tartották. Nem érezte igazán otthon magát köztük. *„Itt magyar ember könnyebben válhat a fölebredtek prédikátorává, mint fölebredtté.”* Ezt ki is mondta, mikor lakótársa búcsúztatásán megjelentek a mozgalom vezetői: Väinö Malmivaara püspök, Aku Räty parasztpredikátor, Karl Rinne.

Helsinkiben felkereste Paavo Viljanen, egykori soproni ösztöndíjas, akivel itt találkozott először, mert Viljanen már nem volt Magyarországon, mikor Csepregi Béla a teológiára került. Viljanen laestadiánus volt, a Lars Levi Laestadius nevével fémjelzett ébredési irányzathoz tartozott. Viljanen 1939 húsvétján egy laestadianus büntetőbíró családjához vitte, majd kohmalahti parókiáján, Paavó Viljanen előtt élte át Csepregi Béla is az első

² Laestadiánus papnétól hallotta, hogy gyermekkorában édesapja lefekvéskor a bűnvallás után a bűnbocsánat hirdetésével áldotta meg őket. Néha elemi erővel tört fel közöttük a bűnbocsánat feletti öröm. A mozgalom Lappföldön indult, természethez közeli emberek körében, akik érzelmeiken nem szoktak hozzánk hasonlóan uralkodni.

személyes gyónás és feloldozás örömét. „Itt éreztem, hogy végre megérkeztem abba a Finnországba, ahová mindig is vágytam ... ez az, amit keresek.”

Megszületett az első magyar laestadiánus? Előtte mások is jártak hasonló konferenciákon (Podmaniczky püspök, Túroczy Zoltán), de ők inkább a körtiek között érezték jól magukat. Továbbra sem vesztette el érdeklődését a többi ébredési mozgalom iránt, jó kapcsolata volt a vídám, belső lelki felszabadulást sugárzó „imádkozókkal” is. Ennek az izgalmas lelki tájékozódásnak véget vetett a „téli háború” közeledte, amely novemberben ki is tört. Egy héttel előbb tért haza Magyarországra Győri Jánossal és az erdélyi Mezei Istvánnal együtt.

Püspöke – Raffay Sándor – Nagytarcsára rendelte a népfőiskolára Sztrehlo Gábor mellé, ám Orosházán is indult népfőiskola, így hazament. Nagytarcsán Kajos János lett az utóda, minden valószínűség szerint hozzá írta ezt a levelet:

„Itt Orosházán Isten nagy csodákat tesz. Nagyon áldott szeuratokat tartunk. Egészen finn levegő van itt is, csak Veinö Havas és Paavo Viljanen hiányzik. Na meg Hyvärinenék... Csodálkozva és remegve látom, hogyan érinti meg Isten igéje a fiúk lelkét. Egymás után jönnek sírva és vallják meg bűneiket, és könyörögnek bocsánatért. Olyan tehetetlen vagyok köztük. Hirdetem nekik az evangéliumot. Gyakran kézzrátételes feloldozással. Szinte nap-nap után, de olyan pislákoló a hitem, hogy attól nem tudnak tüzet fogni. Te, Janim, olyan boldog lennék most, ha lobogó hittel állhatnék e között az ébredő ifjúság között, és ingyen tudnám osztogatni azt, amit én is ingyen kaptam. Gondolj rám imádságodban, mert olyan segítségre szoruló vagyok...”

1941. november 1-től az egyházkerületi missziói lelkészből az evangelizációs munka szervezője lett. Volt mit szervezni! Hatalmas csapat állt rendelkezésre: Sréter Ferenc, Túrmezei János és Sándor, Zászkaliczky Pál, Danhauser László, Galáth György, Káldy Zoltán, Balikó Zoltán, Győri János, Kovács Géza, Tekus Ottó, Laborczy Zoltán, Gáncs Aladár, Józsa, Lupták, Kajos, Mády, dr. Karsay Gyula, mindkét anyaház diakonisszái, Malaga Elza. A civilek közül Rejtő Mária, Frenyó Lászlóné, Polszter Márta és még sokan mások. Mennyi szín, hányféle személyiség, temperamentum, adottság...

És mekkora igény: valaki tréfásan „evangelizációs börzének” nevezte az evangelizációt kérők és szolgálatot vállalók között az e célra rendezett konferenciákat!

Jelentkezett az írásbeliség igénye is. Kassáról Szentistványi Marga „*A boldogság útja*” lapengedélyét adta át. „*Élő Víz*” címmel 1942–44 között Sréter Ferenc szerkesztette az új kiadványt, Csepregi Béla 1954–57 között vette át a szerkesztői feladatokat, írásban evangelizált, szervezett és tudósított. Új szint hozott az ünnepi köntösben és még gazdagabb tartalommal jelentkező „*Karácsonyi – Húsvéti – Pünkösdi Evangélium*”, az „*Éneke az Úr*”, Saarnivaara: *Hogyan kaphatok bűnbocsánatot?* (eredeti címén: *A kulcsok hatalma*), Kilpi Kylälä: *A keskeny út vándora* megjelentetésével. Szükség is volt rá, mert az Evangélikus Teológia lapjain megindult a gyónási–feloldozási vita Raffay Sándor püspök, Grünvalszky Károly és mások között. A „*Hogyan kaphatok...*” nem laestadiánus dogmatikát hozott, hanem csupa Luther-idézetből áll, melyekhez a szerző kérdéseket csatolt. Tudatosan jelentették meg és idejében: az evangélikus evangelizáció a lutheri teológia szívét szólaltatja meg a bűn és a bűnbocsánat központi jelentőségű megszólaltatásával és feloldozási gyakorlatával.

Csepregi Béla szolgálatának jellegzetessége volt a útvánvaló laestadiánus jelleg, de nem akart finn lelkiséget átültetni, és nem akarta azt kizárólagossá tenni. Az evangélikus evangelizáció tágölelésű szolgálat, Csepregi Béla munkássága a közös szolgálatra utalt. Két ponton sérült az evangélikus evangelizáció össz munkája: Sréter Ferenc és közössége kiválásával, valamint az ágostonos vonal erősödésével. Csepregi Béla sosem lépett fel támadólag, de az ágostonos irányzat nemcsak külön teológiát alakított ki sajátos bibliaszemlélettel, hanem olyan testvérietlen és minősíthetetlen hangvételt is, amellyel nem lehetett együtt dolgozni. Kitalálták a „bozsenálás”, azaz istenkedés gúnyszavát a feloldozásra, és sokszor közvetlen, nyílt beavatkozással igyekeztek gyülekezeteket táborukhoz tartozó lelkészek megválasztására bírni, „*nehogy megismétlődjék a tanítványok balga választása*” – utalva Mátyás apostollá választására. Ő a maga részéről nem bontott fel személyes baráti és testvéri kapcsolatokat. 1980-ban, a nagytarcsai munkatársi találkozón Sréter Ferenc is részt vett, és szolgálata koronájának vallotta azt a tizenhat évet, amelyet evangélikus lelkészként az evangélikus evangelizációban töltött.

Az 1948-as Egyezmény még mindent biztosított papíron, de a gyakorlatban később érezhető lett a párt megszorító szándéka.

1953. november 12-én püspöki körlevél közölte, hogy az *Evangélikus Evangelizáció*, az *Élő Víz*, illetve a Déli Egyházkerület Missziói Hivatala Csepregi Béla lelkész gyülekezeti állásba történt elhelyezkedé-

se következtében az említett dátummal feloszlott, illetve megszűnt. Mintha nem az evangelizációs szolgálat felszámolása következtében került volna Csepregi Béla sok társával együtt gyülekezeti szolgálatba!

Választhatott Mezőberény és Sárszentlőrinc között, az utóbbi mellett döntött. Hat gyermekkel érkezett a család, szinte a semmire. A lesöpört padlások és a tsz elől menekülő emberek kora volt ez. Csepregi Béla lelkész tsz-tag lett, mert a nagy családot el kellett tartani. A népes család már előbb is sokszor vált embertelen és istentelen egyházi gúnyolódás tárgyává. Beépült a falu életébe, nem érezte magát száműzöttnak, de a gúny belül égette. Egy kötelező lelkészi munkaközösségi témát így formált át: „*Tiszteld a másikat ember fiait és leányait!*” Közben az Üllői úton a fizetésemelést kérő portásnak utalták át Csepregi Béla családi pótlékát...

Különös fordulata az életnek, hogy két olyan püspök lett a szorongatója, akikkel azonos szolgálatban állt, akiket a szükség vagy a lelkiismeret-furdalás arra kényszerített, hogy segítségét kérjék. A Fehér Oroszlán-renddel kitüntetett rászorult a Fehér Rózsa Lovagrend I. osztályú aranykeresztjével kitüntetettre. 1956-ban – egy esperesi megrovás után – Dezséry arra kérte, hogy kísérje Finnországba felvenni újra a kapcsolatokat, nélküle ugyanis nem fogadták volna Dezséryt. Sokan nem értették, miért vállalta az utat: „Nem lett volna más választása, hogy kikerüljön a csapdából?” Nem érezte csapdának.

„Én nagyobb jelentőségűnek tartottam a hivatalos egyházi kapcsolatok újraélesztését, mint hogy hiúsági vagy lelkiismereti kérdést csináljak belőle.”

Ahogyan nem vágott vissza az ágostonosok gúnyolódására, úgy nem támadott Káldyra, noha vele kapcsolatban nem egyszerűen személyes, hanem az egész egyház és a közösen kezdett evangelizáció ügyében volt konfliktusa. Elismerte karizmáját, de fájt neki egy keresztény ember önmagából való kifordulása.

1981-ben elsőként teremtett testvérgyülekezeti kapcsolatot a tamperei Kaleva gyülekezettel. 1992-ben a finn Fehér Rózsa Lovagrend aranykeresztjével tüntették ki.

1995-ben nyugalomba vonult, Erzsébet leánya követte a sárszentlőrinci szolgálatban. Ura és Megváltója 2004-ben vitte haza.

Nem kanonizáljuk Csepregi Bélát, amikor hálát adunk érte, ő maga sem akart kánon lenni. Sem a családjában, sem az evangelizációs munkában. Nem lett „sztárevangelizátor”, szinte tudatosan tett le min-

denről, ami kísértésként ebbe az irányba vihette volna. Barátai segítségével ellenállt annak is, hogy *ecclesiolat* hasítson ki az *Ecclesiaból*. Nem importált finn laestadianizmust, hanem ébresztő szolgálatban az evangélikus–lutheránus közösség tanításának szíve közepét hirdette: Isten bocsánatát Krisztusért. Közben pedig áldozatosan szolgáló feleségével együtt felnevelt egy nagy családot Ura, egyháza és népünk szolgálatára. Sokakkal együtt én is az ő szájából hallottam először a személyes feloldozás evangéliumát. Vele együtt várjuk azt az újat, amit Krisztus készített népének.

Danhauser László

1906–1990

DANHAUSER LÁSZLÓ

Kerekes Titusz

Nyolc évig éltem Laci bácsi mellett Budahegyvidéken. Ez idő alatt közelről szemlélhettem gyülekezetépítő tevékenységét, hallgattam hitébresztő igehirdetéseit, tapasztalhattam szolgálatra nevelő szeretetét.

Mi, régi budahegyvidékiek, úgy emlékezünk vissza az ötvenes évek gyülekezeti életére, hogy az oly szorosan összeforrott a Laci bácsi-val való együttléttel, hogy nem is tudunk külön beszélni a gyülekezet történetéről és Laci bácsi személyéről. Az Ő élete hatott a gyülekezetre, és mi az Ő általa gyengéd szeretettel formált és vezetett közösség légkörében éltünk, a Szentlélek vezetésével váltunk szolgáló gyülekezetté. Csak elfogultan tudok szólni Laci bácsiról, aki lelki atyám volt és mindig a megfelelő szeretettel tanácsolta az én életemet is.

1906. február 10-én született, fiatal éveit Óbudán töltötte. Lelkésze, Móhr Henrik és az ICHTÜSZ cserkészcsapat nagymértékben befolyásolta életét. Gimnazista korában egy apostagi cserkész táborban megvallotta parancsnokának, hogy szereti Jézus Krisztust és lelkész szeretne lenni. Mivel jól rajzolt, szülei mérnöki pályára szánták. A szülői akaratnak engedve, saját vágyait háttérbe szorítva a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára iratkozott be. Egy év után mégis eldöntötte, hogy a családdal dacolva is, neki a lelkési hivatást kell választania, így a Soproni Hittudományi Kart választotta tanulmányai színhelyéül. A tágabb család és a baráti kör csodálkozott ezen a döntésén, mert nehezen tudták elképzelni a jó humorú, vidám fiatalembert a papi hivatásban.

A család anyagi helyzete sem tette lehetővé a vidéki taníttatást, de a szorgalmas munka eredményeképpen az ösztöndíjak és seniorság biztosította kedvezmények lehetővé tették a továbbtanulást. A teológián id. Pröhle Károly, Deák János, Kiss Jenő és Karner Károly professzorok meghatározták teológus éveit, és a teológustársak közül Zászkaliczky Pál, Galáth György, Bauer Béla barátsága segítette át a nehézségeken.

Egész életére döntő módon kihatott id. Gáncs Aladárral való találkozása, amikor egy alkalommal egy együttes imádságban végképp eldöntötte elkötelezettségét Jézus Krisztus mellett, hűséget fogadva a papi

szolgálatra. A teológiát 1929-ben végezte el, ekkor avatta lelkésszé Raffay Sándor püspök.

Első szolgálati helye a fasori gyülekezet volt. Itt káplánkodott Kemény Lajos esperes mellett, majd a Deák térre került kerületi missziós lelkésznek. Délelőtt a Deák téren a hivatalban, délután a Fasorban az ifjúsági munkában dolgozott.

Fél évre Tübingenbe ment ösztöndíjasnak, ahol a nagyvárosi missziós munkát tanulmányozta, később Finnországba utazott rövid időre, majd Amszterdamban részt vett a Keresztény Ifjúsági Világkonferencián, ahol a Raffay püspök által kidolgozott új liturgiát német nyelven ismertette.

Később óbudai hitoktató lelkészként több nagy budapesti gimnáziumban is oktatott. Az óbudai lelkész lányát, Mohr Éva tanárnőt vette feleségül.

Tizennégy évi segédlelkészi illetve hitoktatói beosztások mellett tagja volt a Gáncs Aladár vezette Baráti Mozgalomnak és a Magyarországi Ágostai Hitvallású Evangélikus Missziói Egyesületnek. Ez utóbbinak titkára, alelnöke lett, majd elnökként széleskörű tevékenységet fejtett ki az egyház missziói lelkületének ébresztésében. Különböző gyülekezetekben országos külmissziós konferenciákat szervezett. Kapcsolatot tartott Kunos Jenő misszionáriussal is.

Dolgozott a KIE és a Pro Christo egyesületekben, egyik szervezője volt a tahi konferenciáknak.

1942-ben Budavár lelkészi állására pályázatot hirdettek. A pályázók közül Danhauser László Sréter Ferenc javára lemondott, így ő lett a vári lelkész.

Még ugyanabban az évben egy második lelkészi kört is szerveztek, melynek vezetésére új lelkészt választottak. A közgyűlésen a jelenlevők több mint háromnegyed része, az illetékes püspök által támogatott jelölt ellenében Danhauser Lászlót választotta meg, így ő lett Budahegyvidék első törvényesen megválasztott lelkésze.

Ő tipikusan gyülekezetépítő lelkész volt, de hitébresztő munkájáról is sokan bizonyosságot tehetnek. Példaképpen álljon itt egy Apostagon tartott evangelizációról szóló vallomás, amelyet egy asszony az *Evangélikus Életben* is közzétett.

„Danhauser László este a templomban olyan lenyűgöző erővel beszélt megkötöttségeinkről és megszabadításunkról, hogy aki azt hallotta, nem tudott szabadulni hatása alól.”

Az evangelizátorral történt személyes beszélgetés és együttimádkozás után a gyülekezet előtt bizonyosságot tett arról, hogy ő is hitre jutott.

A következő történet is jellemző lelkiségére, vagyis, hogy a legveszélyesebb időkben is nyíltan közösséget vállalt az üldözöttekkel. Erre Nagy Elemér, az ötvenes években egyházunkban széles körben ismert ifjúsági vezető, később jó nevű építészmérnök így emlékezik vissza. 1944-ben történt, Nagy Elemér akkor 15–16 éves volt, szorgalmasan járt a budavári templomba. A német megszállás után Magyarországra is eljutott a zsidó deportálás híre. A konkrét esetről így vall feljegyzésében:

„Ülünk a templom megszokott déli karzatán. Jól lehet bámészkodni az egész földszintre. Az istentisztelet kezdetén már tele van minden pad. Danhauser László prédikál. Ő konfirmált minket fiukat az előző esztendőben. Oltári szolgálatnál háttal áll a gyülekezetnek, s én közben nézem, hogy szállingóznak be az elkésők. Egyszer csak megáll a szemem – a szívem már nem, hozzá vagyok edzve. Hátul, az egyik konzolt tartó karcsú vasbeton oszlop mellett két sárgacsillagos fiatalember áll. Megismertem őket, ők rendezték tavaly a zenés estéket az Ifjúsági Luther Szövetségben. Ott ültek közöttünk. Együtt hallgattuk az evangéliumot, a műsort, s tavaly együtt jártuk a budai hegyeket. Most ott állnak, érzem: a késés a hátulmaradás, szerénység, önkéntes elkülönülés. A kissé homályos templommélyről csak a sárga csillag világít. Danhauser felmegy a szószékre, leteszi a Bibliát a pultra, benne kis füzet, cédulák, majd a hirdetéseket elrendezi és felnéz. Már várom az invokáció ismert ígeit, de mégsem. Odaszegezi szemeit a konzol alá, két kezét kissé megemelve feltartott tenyérrel ezt mondja: »Testvéreim, gyertek előbbre, ti közénk tartoztok.« Mint a villám vágott belém a gesztus. Először talán mert rendbontó, formabontó volt, még sohasem hallottam így beszélni lelkészt, aztán az igazsága markolt meg. Hát igen, ők hozzánk tartoznak. Csak fokozatosan értettem meg, hogy itt rettenetes emberi egzisztenciális kataklizmában vagyunk, és hogy ez a danhauseri gesztus valójában mit jelentett, igazán csak később tudtam megérteni.” – így Nagy Elemér.

Az ostromot Danhauserék három gyerekkel a Stromfeld Aurél utcai ház pincéjében töltötték. A negyedik 1945-ben született. Ebből az időből csak két epizódot említek meg.

Az egyik nap a családot Sréter Ferenc kereste fel egy vekni kenyeret hozva. A legnagyobb lány, Piroska így emlékszik erre: *„Fekete volt és kemény, de kenyér, és nekünk ez az életet jelentette.”* Ezután

Danhauser László Sréter minden születésnapján egy vekni kenyérrel köszöntötte barátját, visszaemlékezve erre az eseményre.

A másik epizód egy szovjet tiszt barátságtalan látogatásához fűződik, aki félelemkeltően viselkedett. Laci bácsi elővette hegedűjét és elkezdte játszani: „*Imádom azt a nagy szerelmet...*” kezdetű orosz dallamra írt Hallelujah éneket. A szovjet katona megkövülten hallgatta, majd megenyhülve és könnyezve mondta, hogy ezt a dalt az édesanyja többször énekelte neki.

A gyülekezetté válás vágyát őrzők kezdettől fogva templomépítésre is gondoltak. Bár állandó, önálló istentiszteleti hely sem volt, újra és újra templomépítéshez megfelelő telek vásárlásával foglalkoztak. Míg egyik helyről a másikra költöztek – Németszőlgyi út, Böszörményi út, Kiss János altábornagy utca –, Danhauser László a templomépítési törekvések élére állt, eredményes gyűjtést szervezett, több templomtelket szerzett.

1950-től különböző helyeken hét istentiszteletet, tizenegy csoportban vasárnapi iskolát és tizenkét bibliaórát tartottak. 1951-ben nem lelkész vezetők számára hetenként kétszeri alkalommal öt hónapos homiletikai, bibliaismereti és dogmatikai tárgykörben képzést tartott. Ebben a munkában Ferenczy Zoltán és Ruttkay Elemér volt segítségére. Az ifjúság körében és külön a felnőtteknél megalakította az órálló mozgalmat. Meghatározott területekre rendszeres látogatókat osztott be, akik a hívogatás és lelkipálya munkáját végezték. Az órállók számára képzést tartott és munkájukról havonta beszámoltatta őket. Az órállók közé tartozott Piroska lánya is. Nagy súlyt helyezett az iratterjesztésre, ahol László fia tevékenykedett.

1951-ben a gyülekezet a Tartsay Vilmos utca 11-ben levő villalaksba költözött, amit kápolnává alakítottak át, és az lett fél évszázadon keresztül otthona és temploma.

Ebben az évben több hívünket kitelepítették. Megsegítésükre titokban gyűjtést szerveztek, Danhauser László pedig turistaruhában, élelmiszerekkel tömött hátizsákkal sorra látogatta őket. Ebben a szolgálatban más hegyvidéki lelkészek is részt vettek.

A gyülekezeti alkalmak látogatottságára jellemző, hogy a vasárnapi istentiszteleten a kápolna két és félszer megtelt. Laci bácsi rendszeresen hívott külső előadókat, evangelizátorokat, akiknek szolgálata nyomán mindig megújult a gyülekezet. Szolgáltak Mády Zoltán, Túróczy, Győri János, Csepregi, Kajos, Káldy, Balikó stb. Évente több ifjúsági és gyülekezeti konferenciát szerveztek, ezen kívül Laci bácsi nagy súlyt fektetett arra, hogy a gyülekezet tagjai más országos konferencián is részt vegyenek. Ezeken az alkalmakon Danhauser László is rendszeresen szolgált.

1955-ben a budahegyvidéki gyülekezetre bízták a pesthidegkúti filiát, melynek templomában három hónap alatt elvégezték a szükséges munkálatokat. Felszenteléskor Dezséry László püspök – aki részt vett az eseményen – észrevette, hogy az oltár vízszintes lapja és a keresztközött egy hármashalom ívelésű rész van, mely középső halmával kapcsolódott össze a keresztközött és ezen az adományozó neve volt olvasható így: „*Báró Radványi Ödön ajándéka Isten dicsőségére*”. Ezen úgy felháborodott, hogy ennek már a helyszínen is hangot adott: „*Itt a régi címet lopják be a templomba a reakciós erők, melynek fő képviselői a lelkész és a felügyelő*” – mondta, és fasiszta, valamint reakciós provokációnak minősítette a látottakat. Ezt követően beidézte hivatalába Danhauser Lászlót, helytelenítette a „*lótás-futást*”, vagyis a sok vendég-igehirdetői szolgálatot, főleg az egyházpolitikai irányzat szempontjából nemkívánatosak meghívását. Kifogásolta az istentiszteleten résztvevők összetételét is, mondván: olyan elemek tömörülnek ott, akik káros befolyást gyakorolnak a gyülekezetre. Megtiltotta a vendég-igehirdetők és a nyugdíjas lelkészek szolgálatát. Elrendelte a gyülekezet munkatervének tartalmi kidolgozását és a püspökkel való engedélyeztetését. Ekkor kezdődött Danhauser László reakcióként való kezelése és megbélyegzése, és vele a gyülekezet hátrányos megkülönböztetése. A gyülekezet presbiteri gyűlése durva beavatkozásnak minősítette a püspök intézkedését és a lelkészt valamint a felügyelőt feltétlen bizalmáról biztosította.

Ebben az időben három énekkar működött hegyvidéken: a felnőtt, az ifjúsági és a Pacsirták névre hallgató gyermekénekkar. Ekkor szervezte meg Danhauser László a konfirmáció előtti egyéves képzést az úgynevezett „kiskonfirmandusok” részére. Ezeket a csoportokat nem lelkész munkatársak vezették.

Nagy tapintattal tanította az ifjúságot a diakóniára. Időközben a volt kitelepítettek részére – Budapest kivételével – engedélyezték a visszatelepülést. Egy hegyvidéki család Mogyoródra visszaköltözött. Laci bácsi vezetésével az ifjúság egy csoportja meglátogatta őket. Abban az időben nem volt előnyös egyházi csoportnak nyilvánosan mutatkoznia. Vissza-felé autóbuszra várva a megállóban a 12–15 fős vidáman beszélgető társaság kisebb feltűnést keltett. Kik lehetnek? – tanakodtak a megállóban várakozók. Valamilyen népi együttes – mondta valaki. Laci bácsi, aki mindig kész volt minden vidámságra, amikor a busz megérkezett, a csoport élére állt és elkiáltotta magát: „*Népi együttes, utánam!*” Szerette az ifjúságot és vidámságával mindig jó hangulatot teremtett maga körül.

A szolgálatokban önállóságra nevelte munkatársait, a közösség és a gyülekezet szempontjainak figyelembe vételével. Ennek érvényesítése érdekében még kemény egyházfegyelmi eszközöket is alkalmazott. 1953-ban történt, hogy jubiláló – 5–10 éve – konfirmáltak részére szeretetvendégség szervezését bízta rám. Kidolgoztam a programot, kiválasztottam a verseket, az énekeket, bizonyágtételeket, felkértem a szereplőket, valamint az áhítat megtartására az egyik ifjúsági tagot. Két héttel az esemény előtt megkérdezte, hogy hogyan állok. Beszámoltam neki, jóváhagyta, csak azt kérte, hogy az áhítatot ne az általam felkért munkatárs, hanem én tartsam. Mondtam, hogy ez nekem nagyon kellemetlen lenne, nem vállalom. Ígérte, hogy ezt ő elintézi, de én így sem vállaltam. Ha ilyen makacs vagy megbüntetlek – mondta –, eltiltalak az úrvacsorától. Ezt követően minden alkalmon részt vettem ugyan, de nem szolgáltam és nem úrvacsorázhattam. Úgy három hónapig tarthatott ez az állapot, amikor felügyelőnk, Kardos Ernő bácsi, jószolgálati misszió keretében közvetített, mire Laci bácsi azt mondta, ha megbántam önfejlő makacsságomat, feloldoz a büntetés alól. Én bocsánatot kértem és ő megbocsátott. Istentől tanulta a megbocsátást. Nem próbaidőre, nem feltételekhez kötve, hanem végérvényesen. Soha nem rőtta fel, szóba sem hozta az esetet, elfelejtette, sőt a legmegtiszteltőbb szolgálatokat bízta rám, például 1957-ben, mikor Lundquist LVSZ főtitkár látogatott a gyülekezetbe, az összejövetel záró áhítatának megtartásával engem bízott meg.

Laci bácsi kezdettől fogva otthont adott a vidékről továbbtanulási, vagy munkavállalási céllal felkerülő fiataloknak. Ők beépültek a gyülekezetbe és legtöbbször szolgáló és vezető munkatárssá vált. Tapintatosan támogatta a gyülekezetben egymásra találó fiatalok szerelmét, akik közül többen már ötven éve együtt vannak és szolgálnak.

1957-ben, amikor a Budai Egyházmegye esperesének választották, több budapesti gyülekezet ifjúsági óráját – a gyülekezet lelkészének kérésére – hegyvidéki fiatalok vezették. A vezetőket Laci bácsi választotta ki és küldte a szolgálatba Budakeszire, Rákoskeresztúrra, Pestlőrincbe.

Lelkész munkatársaival nagyon jó kapcsolatot tartott fenn, de bátran elmondhatom, hogy mint gyülekezetvezető nem lelkész munkatársait is egyenértékű szolgálatártnak tartotta a lelkészekkel.

Feleséggel 1956-ban végeztünk a vegyész-mérnöki karon, s még abban az évben összeházasodtunk. Június egyik szombatján volt az esküvőnk Hegyvidéken, hétfőre már Veöreös Imre kérésére a kecskeméti ifjúság egyhetes táborába delegált minket. Így nászút helyett a Kec-

kemét melletti nyíri erdőben feleségem a lányszálláson, én pedig a fiúknál nyertem elhelyezést. Abban a gyülekezeti légkörben, amiben felnőttünk, szívesen vállaltuk ezt a szolgálatot is. De nem mi voltunk az egyedüliek. Nemrégén hallottuk Zászkaliczky Pálnak az 1957-es budahegyvidéki szeretetvendégségen elmondott áhítatáról szóló magnetofon felvételt. Ez úgy jöhetett létre, hogy Zászkaliczky értesítette Danhausert, hogy nem tud részt venni a szeretetvendégségen, mert vasárnap este Főton istentiszteletet kell tartania. Laci bácsi szólt Müller Miklósnak, aki akkor végezte el a Műszaki Egyetemet, hogy vasárnap este menjen ki Főtra és tartsa meg az istentiszteletet, hogy Zászkaliczky eljöhessen hegyvidékre. 1957-ben esperesnek választották. 1957-58-ban Laci bácsi esperessége idején a gyülekezet létszáma még jobban megnőtt, az alkalmak bővültek, mindenki örömmel járt hegyvidéken.

Vető püspök 1958-ban több egyházmegyei rendezvényen kiútvánította, hogy nem kíván Danhauser Lászlóval együtt dolgozni – például a csepeli templomszentelésen nem vehetett részt mint esperes –, ezért 1958 októberében lemondott esperesi tisztéről.

Korábban azzal is vádolták, hogy lázító körutakat tett és bujtogatott Ordass Lajos mellett, s a reakció hangját tolmácsolta. Ordass Lajoshoz valóban mély barátság fűzte, aki lakhely szerint tagja volt a gyülekezetnek s elhallgattatása idején minden istentiszteleten részt vett. Nyolcesztendei szószékről való távoltartása után a budahegyvidéki kápolnában hirdette először az igét.

1959 márciusában egy hegyvidéki presbiteri értekezleten bejelentette, hogy Vető püspök közölte vele, egyházi érdekből vidékre kívánja helyezni. Később állami döntésként az ÁEH képviselője is így nyilatkozott, és amennyiben ezt nem fogadja el, a családjával szemben megtorlást alkalmaznak. Konkrétan felsorolták a családtagokat, hogy feleségének, aki középiskolai tanárnő volt, Piroska lányának, aki tanársegéd az Agráregyetemen, László fiának, aki egyetemista volt, el kell hagyniuk pályájukat. Ennek a megfélemlítő zsarolásnak engedve, tizenhat évi budahegyvidéki szolgálatát feladva fogadta el Bakonycsernyére való kiküldetését. Egyedül ment a visszatérés reményével, családja Budapesten maradt.

A bakonycsernyei gyülekezet tagjainak nagy része nem fogadta szívesen. Más lelkészt akartak, és úgy tekintettek Danhauserre, mint a püspök által nyakukba ültetett pesti lelkészre. A bemutatkozó igehirdetés után a templomkapuban egy csoport fenyegetőzve várta, ahol ijesztésül még kézi-szerszámokat is vittek magukkal. A hirtelen jött zápor a támadókat szétug-

raszította. A beiktatásra kissé csillapodott a hangulat. A falu népe sem örült az új lelkésznek. A budahegyvidékiek, akik nagy számban vettek részt az ünnepélyen, szomorúan vettek búcsút lelkészüktől.

Az új helyen nehezen indult a munka. A parókia lakhatatlan volt. Repedezett falak, az összes bútorzat egy szekrény és egy asztal fogadták a beköltözőt. Emiatt albérlésbe kényszerült. A sokáig pap nélküli gyülekezetet több szekta is gyengítette. Danhauser szolgálata kezdetén még azt hitte, hogy ugyanúgy folytathatja, ahogy Budahegyvidéken abbahagyta. Felsőbb egyházi vezetők azonban megakadályozták ebben.

1961-ből őrzök egy megsárgult levelet, melyben az esperes és Vető püspök utasítására egy gyülekezeti csendesnapot mond le. Csendben végezte szolgálatát a gyülekezetben.

Régi barátai időnként meglátogatták. Egy-egy hegyvidéki híve, Kovács Géza, Józsa Márton, lelkésztársai s még sokan mások.

Húsz évig volt Bakonycsernyén, ezalatt a bányászok megszerették. Építette a gyülekezetet, énekkart is szervezett. Egyszer Krüger essen esperes lánya, aki baptista közösséggel Siófokra jött nyaralni, meglátogatta Laci bácsit, s otthon elmesélte, hogy hogyan került oda és hogyan él Laci bácsi Bakonycsernyén. A gyülekezetben gyors gyűjtést rendeztek, összejöttek egy Trabantra való, mellyel megajándékozták lelkészüket. Ezzel látogathatta családját, de ezzel szerezte be az új, épülő parókia építőanyagait is. 1972-re kész volt a modern, vendégszobával, gázfűtéssel rendelkező lelkészlakás. A régit gyülekezeti teremmé alakították át, amit már az utód, Zászkaliczky Péter fejezett be.

1979-ben meghalt a felesége. Még az év május elsején ment nyugdíjba. Felköltözött Budapestre, a FŐTÁV-nál vállalt nyugdíj-kiegészítésként adminisztrátori munkát. Később az Evangélikus Múzeumban dolgozott, mint teremőr és látogatásvezető. Káldy Zoltán személyes utasítására ezt a munkahelyet is el kellett hagynia. Még tíz évig élt, ezalatt mint hallgató, több gyülekezetben is megfordult. Utolsó éveiben a budahegyvidéki bibliaórákat rendszeresen látogatta. Néhányunkat meghívott lakására, ahol csendben, Isten igéje mellett felidéztek közös életünk egy-egy eseményét. 1989-ben az egyház szépségflastromként rehabilitálta.

Utolsó hónapjaiban többször feküdt a János Kórházban. Amikor csak lehetett, vasárnap délelőttönként külön engedéllyel lement meghallgatni Cseri Kálmán igehirdetéseit. Élete vége felé így vallott Győri János Sámuel kamerája előtt:

„A Szentlélek munkája nélkülözhetetlen. A prédikációkból nem hiányozhat a bűn realitásának bemutatása és a személyes megszólítás.” Majd elgondolkozva: „Kevés Cseri Kálmán van. Madocsai igehirdetéseit látom jó útnak.”

1990. november 5-én meghalt. Barátja, Csepregi Béla temette. Laci bácsi, kedves lelki vezetőnk, ma is példaképünk. Ahogy a gyülekezetet vezette, úgy emlékszünk Rá, hogy sohasem volt szabadságon, nem volt szabadnapja, nem volt szabad vasárnapja. Szüntelenül Jézusra mutatva élte az életét miközöttünk.

Áldott legyen emlékezete.

Józsa Márton

1917–2000

JÓZSA MÁRTON, ISTEN BOLOND ISTÓKJA

Fabiny Tamás

Egy hónappal a siófoki templom felszentelése előtt, 1990. május 24-én így prédikált Józsa Márton a gyenesdiási Kapernaum missziói központban, egyházmegyei csendesnapon:

„»Az igaz virul, mint a pálmafa, magasra nő, mint a libanoni cédrus« (Zsolt 92,13). Magyar népiünk negyvenöt évig azt tanulta: szó se essék lélekről és a lélek gyökereiről. Minden a matéria, amit megehetsz, amit megragadhatsz, amiből hasznod van! Napjainkban arra riadt a népiünk, hogy mégis éppen a matéria hiányzik! Keressük, hol és hogyan lehetne gyökereket verni a termőföldbe, Isten ígéjébe, a Bibliába, Jézus Krisztusba, a gyülekezetbe. Oda, ahol mélyre tudnak hatolni a lelki gyökerek. Ahonnan táperőt kaphatunk arra, hogy tartásunk legyen, hogy fánk zöldelljen és magasra nőjön!

A fa arra kötelez, hogy építkezzünk! A fa elsősorban nem arra való, hogy dísz legyen. Azért most, amikor igénk pálmafáról szól, nem valami költők megénekelte pálmaágra gondolok, s a cédrusról sem úgy beszélek, mint Csontváry Koszta Tivadar gyönyörű magányos cédrusáról, hanem mint hasznos fákról, amelyekből annak idején a jeruzsálemi templomot is építették.

A finn fa is így kötelezett minket az építésre. Gondoljátok el: egy év leforgása alatt nyolc kamion teszi meg a sok ezer kilométeres utat a finn épületfával! Hát nem lett volna szégyen, ha nem merünk építeni?! Valaki lelkészársaim közül bátorságomért dicsért, hogy bele mertem vágni a nagy munkába. Azt feleltem erre, és most is ezt felelem: Nem voltam én bátor, csak nem mertem nem építeni, amikor az Úr adománya építésre kötelezett! Örömmel fedeztem fel ezt a gondolatot erdélyi földim, Áprily Lajos Templom című versében: »Szóltam, Uram / az én imám merész, / a templom ívük keskeny és nyomott. / És szólt az Úr: Fiam, légy építész, / magadnak építs bátor templomot!«

Építsd gyülekezetedben is a bátor templomot! Nem az a kérdés, hogy mikor lesz a szentelés, vagy más ünnep. Az a kérdés, hogy ki segít építeni a templomot. Szabad életformánkban mérhetetlenül kitágult a

gyülekezet szolgálati köre, megnőtt a munkamező. Nincs elegendő munkás. Észreveszed-e, hogy hol kíván az Úr munkát bízni rád? Ne várd, hogy megkeressenek és kérleljenek. Szolgálj az Úrnak örvendezéssel!

Építsünk másoknak is bátor templomot! Kínában a keresztyénüldözés idejében is mindenütt összejött titokban két-három keresztyén család. Amikor aztán eljött a szabad vallásgyakorlás ideje, templomot építettek, és a nagynak képzelt ötszáz férőhelyes templom szűknek bizonyult. Miért? Mi a titka a nagy növekedésnek? Egyikük ezt mondta: Itt is úgy gondolják, hogy törődjön mindenki a maga bajával. Amikor aztán látják, hogy a mi közösségünk felveszi az öregek, nélkülözők, betegek, sokgyermekesek és lezüllöttek gondját, akkor lesz Jézus számukra is fontos.

Építsünk hazánkban is bátor templomot! Mert bátorításra van szüksége az embereknek. És ebben a szavazás csak egyik feladatunk lesz. A másik az, hogy úgy jöjjünk-menjünk az emberek között, mint akik tudjuk, hogy az Urunk, Jézus által jelzett úton haladunk. A mi utunk mérőöldkövei az évezredek. Két évezrede járt földünkön Jézus. Több mint ezer esztendeje állapodtak meg hazánkban ősapáink. Tíz év múlva lép át az emberiség a harmadik évezredbe. Mi bátran rójuk utunkat életünk folyamán, mivel tudjuk, hogy Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké ugyanaz! Ha ötven év alatt megtanulhattuk: soha se vessd bizalmadat emberekbe, akkor most már bátorítsunk mindenkit: bízzál az Úrban, és légy bátor!

A finn fával érkezett hatvan hatalmas rönkfa olyan vastag, hogy hatvan–nyolcvan évgyűrűje is van. A nyári finn vendégek többsége is csak itt, az Oulu parkban lát ekkora törzseket, mivel a Helsinkitől északra eső tájakon a fenyők már nem nőnek ilyen nagyra. Az évgyűrűk rajzolatán a szakember meg tudja állapítani, hogy mely esztendőben volt az időjárás kedvező, vagy éppen mostoha a növényzet számára.

Hazai evangélikus egyházunk már nagyon régen nem építkezett annyit és jelentőset, mint az 1987–90-es években. Hisszük, hogy ezek az évgyűrűk majd utódainknak is elmondják: jó évjáratok voltak ezek, amikor az Úr népe nem vonta ki magát a feladatok alól, és építette lankadatlanul az Úr bátor templomát!

Amen.”

Az EBBE alkalmainak résztvevői közül sokan vérségi, sokan lelki kapcsolatban vannak Józsa Mártonnal. Igehirdetéseiből s lelkigondozói munkájából merítettek. Közben felnőtt egy olyan új nemzedék is, amely

öt személyesen talán nem ismerte, ám az evangelizáció ügyét fontosnak tartja, és ezért kész megismerni azokat, akik más egyházi és történelmi korban, de ugyanazt a Krisztust hirdették égő hittel.

Budapesten, az Üllői út 24-ben különösen is kegyelettel kell rá emlékezni, hisz élete utolsó éveiben ott lakott, az evangélikus szeretetotthonban. Lelki közösséget, békességet, szeretetet, szolgálati lehetőséget is talált ott. Megrendítő volt számomra, hogy 2000-ben nekem kellett temetnem Siófokon.

Ennek megfelelően személyes szeretnék lenni. A kapcsolatunk nem volt mindig egyformán intenzív. Szüleink eskető lelkésze volt 1954-ben Celldömölkön, így lett azután a keresztaám. Mindig örültem, ha találkoztunk, de gyakran volt bennem valami a papgyerek kényszeredettségéből. „*Megint jön hozzánk egy derűs, kissé nagyhangú lelkész, na, majd meglátjuk, mi lesz ebből.*” – valami ilyesmit gondoltam kamaszként, amikor meglátogatott minket. Ő meg is tett mindent a lelki fejlődésemért. Kezdetben – nyilván az én hibámból és gyerekségemből adódóan – még nem éreztem rá a vele való ismeretség igazi ízére. Isten csodájának tartom, hogy élete utolsó bő tizenöt évében elmélyültté vált a kapcsolatunk. A 80-as években, életem igen meghatározó időszakában találkozhattam újra vele, immár rendszeresen. Ekkor voltam nála teológus diákként szuplikálni. Sokszor hallgattam igehirdetéseit. Teológiai hallgatóként többször elmentem hozzá, a pályaválasztásomat és életem alakulását is figyelemmel kísérte. Látogatásai is meghatározóak voltak.

Az prédikációrészlet, amit visszaemlékezésem prolóógusául választottam, nagyon jól rávilágít Józsa Márton igehirdetői stílusára. Úgy tudott igeszerű maradni, hogy közben mindig megtalálta az időszerűség fogódzóját is, fontos volt az „itt és most”. Gondolatmenete első részében az első demokratikus választásra utalt, amikor sokan különböző oldalakra kerülünk, de egyek lehettünk akkor is Jézus Krisztusban. Ma is ez a helyzetünk: sokfélék vagyunk. A nemzet, az egyház megosztott, táborokra, csoportokra, irányzatokra szakadozik, és mégis kereshetjük a Krisztusban lévő egységet. Őbenne lehet elfogadni a különbözőségeket. Az igehirdetés jól rávilágít mindenkori szívügyére, amit meggyőzően, képiesen, hallgatóságát megszólítva tudott elmondani.

Kezdetben valóban kevésbé hatott rám, de ahogy végiggondolom, amint gyerekként, suttyó legényként hallgattam, talán Miskolcon, Celldömölkön, Csöglén egy-egy igehirdetését, óhatatlanul megragadt ben-

nem néhány hamisítatlan Marci bácsis, markáns kifejezés. Hadd idézzek fel ezek közül néhányat.

Egyszer azt mesélte, hogy amikor egy iparossal „Az Isten szeretet” feliratot akarta az oltár fölé festetni, és odaadta neki biztonság kedvéért a cédulát, akkor az okoskodó atyafi ezt mondta neki:

– *Nem jól tetszett írni, mert ez két t. Az Isten szeretett, hiszen múlt idő.*

Ekkor helyreigazította az embert, és ennek alapján valóságos prédikációt mondott ennek a festőnek – aki azért jött, hogy dolgozzon, nem i-gehirdetést hallgatni. Bizonyára meghatározta az ő életét is ez a számára váratlan tanítás.

A másikat Miskolcon hallottam, mikor Marci bácsi vendégszolgálaton volt nálunk, s én még gyerek voltam. Egy történetet mondott:

„*Két ember megy az úton, az apa meg a fia. Egyszer csak a gyerek látja, hogy a horizonton összeérnek a vonalak, és kétségbeesetten mondja:*

– *Apám, ott véget ér az út!*

És az apa mondja:

– *Menjünk tovább, és meglátod, hogy nem ér véget az út, csak úgy látszik.*”

Gyerekefejjel elgondoltam, hogy ezt én is szoktam látni, de ha tovább megyünk, akkor kiderül, hogy lehet tovább haladni. Talán Marci bácsinak is saját élettapasztalata is volt ebben az egyszerű kis képben. Talán ő is úgy érezte olykor, hogy itt már végállomás van, nem lehet ötről a hatra jutni. Aztán amikor továbbhaladt, látta az újabb távlatokat, perspektívát.

A harmadik példa szerint egyszer egy faluban két, rokonságban álló családot látogatott meg. Egyik helyen hamarosan vad indulatok törtek a felszínre. Az asszony meg volt róla győződve, hogy bátyja – a másik család feje – neki szándékosan rossz hírért költi. Testvérét rágalmazónak és gyalázatos hazudozónak nevezte. Keresztapám türelmesen végighallgatta őket, itt-ott azért közbekérdezett. Szólt a megbocsátás fontosságáról, majd rövid imádság után elkészönt tőlük. Szívében sok aggodalom volt, de úgy érezte, most nem tehet többet. A család kikísérte a kapuba. Marci bácsinak szokása volt akkortájt, hogy híveiről fotót készít. Keveseknek volt akkor még fényképezőgépe. Ezúttal is megkérte őket, hadd készítsen róluk felvételt. Majd útja rögtön a másik családhoz vezetett. Ott a házigazdák egyfolytában rokonaikat szidták. Az örökösödéssel

kapcsolatban voltak sérelmeik. Józsa Márton újra megbékélés fontosságáról próbált szólni – szemmel láthatóan nem sok sikerrel. A látogatás itt is rövid bibliaolvasással és imádsággal ért véget. Ez a család is kikísérte őt a kapuig, itt is készült egy fotó. Keresztapám gondterhelten ment haza, majd a következő napokban is sokat töprengett a két család viszonyán. Azután hamarosan előhívatta a filmet. A fekete-fehér felvételeket átnézve először bosszúsán nyugtázta magában, hogy két kép egymásra exponálódott. Nagy ritkán előfordult vele korábban is, hogy elfelejtette továbbtekerni a filmet. Kisvártatva megállapította, hogy éppen a két haragos családnál készült két felvétel csúszott egybe. Figyelmesebben megnézve a képet, elakadt a lélegzete. A fotón a két család együtt állt. Az asszony valósággal átölelte testvérét, és az egyik család kislánya a másik leányának lábához kuporodott. És lássatok csodát, megbékélt a két haragban levő család.

A példákon láthatjuk, hogy Isten ígéje nem tér vissza üresen, évtizedeken át megmaradnak az emberekben az igehirdetés illusztrációi, ahogy azt a homiletika is tanítja: a kép jobban beívódik az emlékezetbe. Jézus is alkalmazta ezt a módszert. Mindez könnyen megjegyezhető és továbbadható. Marci bácsi igehirdetései is egyszerűek és nagyszerűek, képesek voltak.

Egyszer azt mondtam neki nagy lelkesen, pirosló füllel – már amikor tegezni mertem Siófokon:

– *Marci bácsi! Te ugye olyan hitébresztő, evangelizáló igehirdetéseket tartasz?! –* Azt hittem, hogy ezzel majd jó pontot szerzek nála, mert az evangelizációról csak jót lehet mondani. Meglepetésemre az mondta:

– *Nem, nem Tamás, én nem hitébresztő, evangelizáló igehirdetéseket akarok tartani, hanem tanító igehirdetéseket.*

Meg lehet ezen lepődni, de azt gondolom, jó, ha értjük ezt: az evangelizáció mindenképpen tanítás. Tanító és tanuló egyháznak kell lennünk, mert Jézus is tanította az övét: imádságra, hinni. Ha a hitébresztés csak a „térjetek meg” sulykolása, akkor az könnyen tiszavirág életűnek bizonyul. A fű is, ha nem öntözik eleget, kiég és nem lesz zöld, ami megmaradna. Tanítani kell a gyülekezetet. Komoly feladat az egyháznak, hogy merjük vállalni a tanítás és tanulás kötelezettségét, és igehirdetéseink is legyenek tanítóak.

Ennyit Józsa Márton igehirdetéseiről. Alighanem ez a legfontosabb.

Szólhatok még röviden az emberről. Nekem ő a „beszélgető egyház” megtestesítője. Nagyon szeretett anekdotázni, ugyanakkor sosem

maradt sekélyes. Mindig jellemezte a derű, amolyan székelő góbéság, mindent jóra tudott magyarázni, vagy a bajban is meg tudott kapaszkodni valami reménykeltőben. Micsoda derűvel idézte a 80-as években újra és újra fiatal munkatársa mondatát: „*Marci bácsi is 1917-es, akár a kommunizmus? Mondhatom, sokkal jobban néz ki!*”

Ahogy hónapokon át napról napra együtt ültünk a hűvös siófoki konyha asztalánál, és csak mesélt és mesélt, önmagát egyszer „Isten boldond Istókjának” nevezte. Lebilincselő érdekességgel beszélt életéről. Közben megismerhettem a XX. Század első felének erdélyi életét, ahol ő gyermek- és ifjúkorát töltötte. Tőle hallottam leghitelesebben Besztercéről és Kolozsvárról, Járosi Andorról és Reményik Sándorról. Aztán lélekben a felvidéki Nagytárányba, majd a kárpátaljai Munkácsra és Ungvárra mentem vele, és szinte átéltem vele együtt azt, amit előbb a magyar időben, majd a szovjet megszállás alatt megtapasztalt. Ezt követően az evangelizáció sodrát érzékeltette ifjú hallgatójával, és ömlöttek belőle a történetek finn ösztöndíjasokról, Csepregi Béláról, Laborci Zoltánról, Tekus Ottóról, édesapánkról – vagy legfőbb példaképéről, Túróczy Zoltán püspökről. És közben újra és újra szólt az építkezésekről Tokorcsón, Mersevátón, Celldömölkön, majd a legnagyobb teljesítményről, a siófoki templom, gyülekezeti ház és parókia felépítéséről. Arról, ahogy szívósan rávette Makovecz Imrét, hogy vállalja a tervezést. Az akkor már nemzetközi hírépítész eleinte – a rövid határidőre hivatkozva – vonakodott a felkérés elfogadásától, és szedelőzködni kezdett. Marci bácsi csak azt tudta, hogy valamilyen trükkel marasztalnia kell, ezért kétségbeesetten ezt mondta: „*Tudja, építész úr, hogy sok hasonlóság van kettőnk hivatásában?*” Utóbb bevallotta nekem, hogy amikor ebbe belekezdett, pontosan még nem is tudta, mit fog mondani, mindenesetre Makovecz visszaült. „*Nos – talált immár magára Marci bácsi –, mi is sokszor küzdünk az igehirdetésért, ám nem tudunk megbirkózni a feladattal, aztán egyszer csak, szinte villámcsapásszerűen, megvilágosodik minden, és akkor szinte csak le kell írunk a prédikációt.*” Az építésznek tetszett ez az érvelés. Majd amikor alig két héttel később a tervvázlatokat kiterítette, cinkosan csak ennyit mondott: „*Tiszteletes Úr, villámlott!*” De szólhatnak arról is, ahogy Marci bácsi szívósan gyözködte az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársát, vagy a túlságosan óvatos esperest. Az is említésre méltó, ahogy az építkezés melletti tábori oltárnál minden reggel imádságra és énekekre hívta egybe a munkásokat. „*Uram, Jézus, drága kincsem, más üdvösségem nincs nekem...*” – zengete akár egyedül is. Akár az építkezés himnuszának is ne-

vezethetnénk énekét ezért a soráért: „*Hozd idején segítséged...*” – mert erről vallott, gyermeki hálával újra és újra: sosem korán, és sosem későn érkezett a várva várt segítség. Mindig idejében!

Prológusként Józsa Márton egy igehirdetését idéztem, epilógusként rövidítve azt a prédikációt elevenítem fel, amelyet ravatalánál mondtam a siófoki templomban, 2000. szeptember 30-án.

„KEGYELMED JOBB AZ ÉLETNÉL...”(ZSOLT 63,4)

Teológus kora óta Józsa Márton kedves igéje volt ez a zsoltárvers. Vezérigeként rá volt írva arra a gyertyatartóra is, amelyet búcsúzáskor kapott a celldömölki gyülekezetől. Naplójába is beírta, úrvacsorai istentiszteletet is tartott róla. Erre az igére nyitotta rá a kötcei és siófoki templom oltárának bibliáját is. Egyszer ezt mondta nekem erről a zsoltárversről: „*Nagyon beépült az életembe, és ennek az igének a határtalan, csupa kegyelem szeretetében érzem magam szüntelen.*”

Most, itt a siófoki ravatalnál, nem az embert állítjuk középpontba, hanem Isten szeretetét, mert Józsa Márton is mindig erről tanúskodott. Ha felidézzük is az ő alakját, azt Isten iránti hálaadással és az ittmaradók számára példaképpen tesszük, legfőképpen pedig azért, hogy az ember immár távolodó alakján keresztül is lássuk Isten velünk maradó, kézzelfogható szeretetét. „*Kegyelmed jobb az életnél!*”

I. Józsa Márton igazi közösségi ember volt. Így tapasztalta meg Isten szeretetét, így ismerte meg az ő kegyelmét, amely jobb az életnél.

Mindig ápolta az emberi kapcsolatokat. Fülünkben cseng még jellegzetes hanghordozása, ahogy személyesen vagy telefonon megszólított minket. Érezzük még ölelését, amellyel fogadott minket, visszük magunkkal elbocsátó szavát: „Isten megáldjon!”

A közösségi ember a zselyki tanítói lakban, majd a beszercei gimnáziumban formálódott. Aztán következett a kolozsvári Teológia hatása, Járosi Andorral és Reményik Sándorral, majd a Túróczy Zoltán püspök által meghatározott lelkészi szolgálat a Felvidéken és Kárpátalján. A kényszerű menekülés után az evangelizáció sodra Főton és állandó utazásokkal, majd Kemenesalja és Siófok.

A közösségi embert meghatározta a nyíregyházi családalapítás, majd leányai, unokái és dédunokái sorsának figyelemmel kísérése. Örült annak, hogy közülük többen a lelkészi hivatást is tovább viszik.

A közösségi ember mindig kereste a kapcsolatot lelkésztestvérekkel – ma már szinte legendások a celli homiletikai alkalmak, ahogy közösen készültek az igehirdetésekre –, a hívekkel, a rászorulókkal.

II. *Józsa Márton azonban sokszor magányos ember volt, így tapasztalta meg Isten szeretetét, így ismerte meg kegyelmét, amely jobb az életnél.*

Szíve mélyén talán minden lelkész magányos, hiszen az igazán súlyos terheket kinek-kinek magának kell hordoznia.

Egyedül hajolt az ige fölé, hogy annak üzenetét kibontsa, és azután megossza másokkal.

Nehéz döntéseket egyedül – olykor már-már konok módon – hozott meg.

Magányosan ült szobájában – folyamatosan vezette naplóját, és írta „Szeretteim!” kezdetű leveleit.

Beszédes tárgyak voltak ebben a dolgozószobában: egy festett kő, néhány fénykép, egy kereszt, egy gyerekrajz.

Sajátos elszántságot adott ez neki. Sokszor idézte a finnek „sisu” szavát, ami valami ilyesmit jelent: csak azért is, mégis.

Hamar felismerte, hogy Istennek ez a mégis-szeretete számít csak. A kegyelem, amely jobb az életnél.

Végül is nem a motoron, majd Trabanton megtett kilométerek száma számít, hanem Isten kegyelme.

Nem a lelkési vagy építési napló bejegyzései számítanak, hanem Isten kegyelme.

Nem a sóder vagy a homok köbmétere, még csak nem is „a köbre emelt reménység” számít, hanem Isten kegyelme.

Nem a Tiszán, Munkács felé lehajóztatott vagy éppen Suomiból Siófokra szállított építési fa mennyisége számít, hanem Isten kegyelme.

Nem az elvégzett szolgálatok mennyisége, de még csak nem is az igehirdetés nyomán megtértek száma számít, hanem csakis Isten kegyelme, amely jobb az életnél.

III. *Ezért aztán mégsem volt, még sincs egyedül.*

Mindig voltak társai a szolgálatban. Szeretteinek köre állandóan tárgult. De legfőképpen vele volt Isten, akiről ő maga mindig csak Jézuson tájékozódva beszélt.

Ötöle kapott erőt a félárvaságban és betegségek idején, új és új szolgálati helyeken, kedvezőtlen vagy kedvező politikai változások közepette, kórházi ágyon, az utolsó órán, és a végső, nagy úton...

Vallotta: Isten kegyelme jobb az életnél. Ahogyan Zelk Zoltán is írja *Kegyelem* című versében:

*Sohasem lép gyíkra, csigára
soha egy föltámadt fűszálra
a földön járó Isten lába
de vétkeinket eltapossa,
vétkeinket megbocsátja.*

Hisszük: Marci bácsi színről színre láthatja a kegyelem Istenét. Ott, Isten mennyei országában már nem kell templomot építeni, mert ott Isten lesz minden mindenkiben.

A feltámadott Jézusért, akinek a szobra alatt vagyunk együtt, lehet mai istentiszteletünk hálaadás és bizonyoságtétel. Hálaadás egy sokat küzdő és sok áldást közvetítő emberért és bizonyoságtétel Isten kegyelméről, az ő örök és példátlan szeretetéről.

Amen.

Laborczi Zoltán

1919–2004

LABORCZI ZOLTÁN

Fabiny Tibor

AZ ÉLETÚT

Laborczi Zoltán a Burgenlandból származó Leyer János és a kővágóőrsi illetőségű Nagy Jolán gyermekeként született 1919. április 11-én, Székesfehérváron. Három éves volt, amikor elveszítette édesapját. Özvegy édesanyja Zoltánnal és Ilona húgával – később Smidéliusz Ernőné – Nagykanizsára költözött. Az elemi iskola után Zoltán a piarista gimnáziumba került. Rendszeresen eljárt a kápolnabeli áhítatokra, de édesanyja révén a református istentiszteleteket is látogatta. Lelki fejlődésére nagy hatással volt Horváth Olivér evangélikus lelkész gyülekezeti munkája. A hittanórák mellett sokat jelentett neki a MKDSZ tevékenységébe való bekapcsolódás és nyári tahi diáktáborok, valamint a Szendrey Pálma diakonissza testvér szülei házában tartott bibliaórák. A családban számon tartott lelkész ősök, valamint édesanyja, illetve nagyapja biztatása is szerepet játszott abban, hogy a lelkészi hivatást választotta.

1937-ben kezdte meg tanulmányait Sopronban, ahol örömmel látta viszont a tahi táborokban és az ébredésben megismert barátait. A teológián az ekkoriban az erősödő német hatásra egy teológustársa visszanémítette a nevét, ám ő – Ordass Lajoshoz hasonlóan – ekkoriban magyarosította nevét Leyerről Laborczira.

Tanárai közül Podmaniczky Pál missziói és Karner Károly exegetikai előadásai gyakoroltak rá mély hatást, de legszorosabb kapcsolatba id. Pröhle Károly (1979–1962) professzorral került, akihez a szigorlati dolgozatát írta Jézus Krisztus engedelmességéről. Amikor a lelkészi szolgálatával kapcsolatban saját aggályait egyszer megosztotta professzorával, ő a 2Kor 3,5-tel biztatta: „a mi alkalmasságunk Istentől van”. Pröhle Károly később apósa is lett, amikor 1948-ban házasságot kötött a professzor legkisebb gyermekével, Pröhle Margittal.

1941-ben avatta lelkésszé Kapi Béla püspök. A következő hét év alatt tizenegy helyen szolgált segédlelkészként. Először két éven át a soproni Diákotthon nevelőlelkészeként tevékenykedett, itt neveltjeiről

naplót vezetett. 1943 júliusától Celldömölkre került, ahol részt vett a *Lelkipásztor* című folyóirat szerkesztésében, s az ő javaslatára kezdtek el iget tanulmányok helyett igehirdetéseket közölni. Részt vállalt a gyülekezeti KIE-munkában, ifjúsági bibliaórákat szervezett. Ez után, a világháború utolsó legszörnyűbb fél évében rövid ideig szolgált Kőszegen, majd a Balaton-felvidék számos gyülekezetében, végül szülővárosában, Nagykanizsán.

1945 őszén került Győrbe, ahol közel három évig szolgált Szabó József igazgató lelkész irányítása alatt. Ez volt utolsó segédlelkészi helye. Itt Veöreös Imrével együtt vállalta a belmissziói szolgálatot, többek között a diakonissza Anyaházban is.

Kapi Béla 1948. május 1-jével kerületi missziói lelkésznek nevezte ki és egyúttal megbízta a gyenesdiási Kapernaum vezetésével. Ez az időszak volt Magyarországon a lelki ébredés korszaka. Az evangelizációk számára a Kapernaum biztosította a szolgálat medrét. A lelki ébredésnek két fő iránya volt: egyrészt az angolszász hatásra létrejött, református többségű Bethánia, Pro Christo, KIE, Soli Deo Gloria irányzata, másrészt a finn gyakorlatot követő, jellegzetesen evangélikus ébredés, amely főleg Csepregi Béla és az általa szerkesztett *Élő víz* szolgálata nyomán hatott. Az evangélikus lelki ébredés a gyülekezetek lelki megelevenedését célozta, s nem akart a gyülekezetek „bomlasztásával” újabb közösségeket létrehozni.

A gyenesdiási konferenciákat egy egyháziakból és világiakból álló gárda szervezte, akik a nyári munkaterv összeállítása érdekében az év folyamán többször is találkoztak. Egy-egy konferencia keddenként áhítattal és vacsorával vette kezdetét, majd a vasárnapi istentisztelettel, úrvacsorával, illetve „morzsaszedéssel” ért véget. A hétköznapi reggelek áhítattal kezdődtek, majd biblia tanulmánnyal folytatódtak. Délelőtt volt még egy evangelizációs előadás, majd ebéd és szabadidő – fürdés – következett. Délután ismét egy előadás hangzott el, amit megbeszélés követett, majd a napot vacsora és esti áhítat zárta. Az örömdetes létszámgyarapodás miatt szükségessé vált egy új épület tervezése, felépítése. Ebben a nagy munkában hathatósan vettek részt a Somogy-Zalai Egyházmegye gyülekezeteinek tagjai. Az egyre erősödő politikai nyomás idején az üldözött értelmi ségeik és kulákok családtagjai is e konferenciákon kaptak vigasztalást.

Igen élénken megmaradt bennem az, amit Laborczy Zoltán visszaemlékezéseiben elmesélt a kommunista párt egyházellenes stratégiájáról. Egyszer a vonaton egy párfunkcionárius ismerőse vázolta neki e stratégia lépéseit. Az első az, hogy a konferenciatelepeket megszüntetik, s a

hívőket a templom falain belülre kényszerítik. A második lépésben a párt gondoskodik arról, hogy a szószékekről az általuk támogatott „vonalas” igehirdetések hangozzanak el. Harmadik lépésként a hívők hallva ezeket a prédikációkat majd – azt gondolván, hogy a lelkiismereti szabadság jegyében teszik – maguktól fogják az egyházat otthagyni.

Mindez fokozatosan így is valósult meg, az ördögi forgatókönyv elképzelése szerint. Az első rendőri zaklatások után 1953-ban végül az összes belmissziói otthont bezárták.

Laborczy Zoltán 1953. június 1-jével a nagybaráti gyülekezetbe került, ahol az egyre gyarapodó családdal igen szűkös anyagi körülmények között kezdhette meg szolgálatát. A gyülekezethez tartozott még Kisbaráton kívül Ménfőcsanak is, ahol a legtöbb evangélikus élt, de templomuk nem volt. A gyülekezeti tagok áldozatos kitartásának és munkájának köszönhetően az állami ellenszélben végül 1957 márciusában megindult az építkezés, ahol az első kapavágást Túróczy püspök végezte, ő szolgált az alapkőletételen is. A templom szentelésére 1960 júniusában került sor, ahol Vető Lajos püspök betegsége miatt Káldy Zoltán püspök szolgált.

Laborczy Zoltán nagybaráti szolgálata idején rendeződött a feszült viszony a helyi római katolikus egyházközséggel, és igen jó kapcsolat alakult ki a pannonhalmi bencés apátsággal is. Egyik alkalommal Sulyok Elemér szerzetes vállalt igeszolgálatot, s még az úrvacsoraosztásban is közreműködött. A szerzetes édesanyja, aki a győri evangélikus gyülekezet aktív tagja volt, egyedülálló módon a fiától vehette magához Krisztus szent testét és véréit. Erre az időszakra esik Laborczy Zoltán a liturgiát megújító munkássága.

Laborczy Zoltán 1985-ben vonult nyugdíjba, s 2004 júliusában bekövetkezett haláláig Budapesten élt.

A NAGYBARÁTI TALÁLKOZÓ

Laborczy Zoltán szolgálatából ki kell emelnünk az 1956 augusztusában megszervezett Nagybaráti találkozót. Ez az esemény akkor dobogtatta meg szívemet, s jelentőségét akkor értettem meg, amikor 1985-ben Ordass Lajos önéletrajzi írását elolvastam. Ezért is nagy figyelemmel hallgattam Zoli bácsi személyes beszámolóját erről néhány évvel később. A *Nem voltam egyedül* című kötetben is részletesen olvashatunk e találkozóról.

Az ötvenes években az evangelizáció munkásai az említett pártstratégia hatására szigorúan csak gyülekezeti keretek között végezheték szolgálatukat. Ritkán esett meg, hogy néhányan találkoztak egymással. Ilyen lehetőségek voltak az alkalmi bakonyi kirándulások Túróczy püspök vezetésével, de ezeket az eseményeket az állam mindig figyelte, így lassan el is maradtak.

1956 nyarán az ismert politikai, egyházpolitikai változások hatására megélnékvült az egyházi élet. Laborczy Zoltán augusztus 4-én egy lelki elcsendesedés után kapta az indítást, hogy egykori munkatársait, az ébredési kör tagjait, s azokat, akik felelősséget éreztek az egyház megújulása iránt, augusztus 28. és 30. között közös elcsendesedésre hívja. Meghívót kapott: Balikó Zoltán, Csepregi Béla, Danhauser László, Fabiny Tibor, Győry János, Józsa Márton, Kajos János, Kovács Géza, Lupták Gyula, Pröhle Károly, Smidéliusz Ernő, Scholz László, Tekus Ottó, Veöreös Imre, Zászkaliczky Pál.

A szintén meghívott, ekkor már négy éve félreállított Túróczy Zoltán püspök nem akarta személyével terhelni az együttlétet, de megígérte, hogy naponként könyörögni fog a Lélek áldásaiért. A másik, szintén négy éve félreállított püspök, Szabó József elment a találkozóra, de az ott született *Észrevételek* című dokumentumot ő sem akarta megterhelni aláírásával. Végül tizenkét lelkész érkezett meg a találkozóra. Különböző okok miatt Balikó Zoltán, Pröhle Károly és Scholz László nem tudott elmenni.

A találkozó áldásának titka egyrészt természetesen az odaadó imádkozás, másrészt azonban – és ebből ma nekünk sokat kellene tanulnunk – az igen gondosan kidolgozott programtervezet volt.

A gyenesdiási evangelizációk menetéhez hasonlóan mindhárom nap az Útmutató szerinti elcsendesedéssel kezdődött, amit „Együtt a könyörgésben” címen minden alkalommal Csepregi Béla tartott. Utána „Együtt az apostolok nyomában” címen a Cselekedetek könyve alapján tartott igetanulmány következett, amelyet mindhárom alkalommal Veöreös Imre vezetett. A délelőtti előadások témája ez volt: „Együtt Jézussal testvéri kapcsolatainkban, a lekipásztori szolgálatunkban, az egyéni és családi életünkben”, amelyet az egymást követő napokon Józsa Márton, Kovács Géza és Csepregi Béla tartott. Délutánonként következtek a testvéri beszélgetések az egyéni életükről, szolgálatuktól és a feladatokról. Az első délután még közös beszélgetés volt, a másodikat Zászkaliczky Pál, a harmadikat Danhauser László vezette. Az esti istentisztele-

tek után – amelyek három faluban: Ménfőn, Kisbaráton, Nagybaráton négy-négy lelkész szolgálatával, nagy gyülekezeti részvétellel folytak – kezdték megfogalmazni az *Észrevételek* című dokumentumot, amelyet mindannyian aláírtak.

A II. világháború utáni Magyarországon először fiatal református lelkészek részéről nyilvánult meg a „pro-testálás” mind a ’tanúskodás’, mind a ’tiltakozás’ értelmében. Ők hitvallási helyzetet (*status confessionis*) láttak abban, hogy az ötvenes évek elején a Bereczky Albert által vezetett egyház az ateista állam kiszolgálásával letért a bibliai útról. A *Hitvalló Nyilatkozat* megszövegezésében az 1934-es *Barmeni Nyilatkozat*ot vették alapul, s hitvallásukat a külföldről Magyarországra érkező egyházi személyeknek is eljuttatták. Az aláírók között ott volt Bárczay Gyula, Pásztor János, Molnár Miklós, s az akkor szintén fiatal Hegedűs Loránt is.

Véleményem szerint hasonló hitvallás indította a nagybaráti találkozó *Észrevételek* című dokumentumának szerzőit is, akik az önkritikus bűnbánat hangja után szelíd, de határozott bírálatot fogalmaztak meg a kommunista egyházpolitikát szolgai módon kiszolgáló egyházvezetéssel szemben.

„Sajnálatosnak és károsnak ítéljük az evangelizáció körén belül azt a próbálkozást, amely az Ige üzenetéből mindig csak azt a részletet hirdeti, amely az úgynevezett »vonalas« sémába belefér.” (7. pont)

A református *Hitvalló Nyilatkozattal* ellentétben az *Észrevételek* evangéliumi lelkülete azonnal kitapintható, hiszen hangneme csendes és alázatos, s a megfogalmazók nem szándékoztak „politikusként” külföldi segítséget igénybe venni, hanem tudatosan csak az egyházban kívánták annak hatását biztosítani. Ennek érdekében a dokumentumot az egyházvezetéshez is eljuttatták a nagybaráti gyülekezet hivatalos pecsétjével. Terjesztették azt az őszi szárszói és főtí lelkészkonferenciákon is.

Amikor 1956. október 19-én, a forradalom küszöbén Dezséry László és Vető Lajos püspökök hajlandóak voltak az evangelizáció kérdését közösen megbeszélni az *Észrevételek* aláíróival, Dezséry László így fakadt ki: „*Ti bennünket térdre akartok kényszeríteni!*”, Laborczi Zoltán erre azt felelte: „*Csak arra kérünk Benneteket, hogy térdeljetek mellénk!*”

Az 1956-os forradalom eseményeinek alakulása – a szovjetek bejövetele volt a tényleges ellen-forradalom – s különösen is az 1958-as

visszarendeződés, megpecsételte az evangélikus evangelizáció és az *Észrevételek* sorsát, megfogalmazói kongrua- és fizetéscsökkenésben részesültek.

Laborczy Zoltán a visszaemlékezésében nehéz és szomorú szívvel idéz fel egy 1969-es epizódot, amikor a Puskin utcában véletlenül össze-
találkozott egykori évfolyamtársával, a hivatalából kilépő Káldy Zoltán püspökkel, aki rögvest szóba hozta a nagybaráti találkozót, az *Észrevételek* és az 1956. szeptemberi főtí konferenciát. Laborczy Zoltán szava-
it idézem:

„Egyre ingerültebben fejtette ki véleményét. Mire a Deák téri templom oldalához értünk, csendes, de határozott megjegyzéseim kihozták a sodrából. Szembefordult velem s itt nem közölhető kifejezések kíséretében »egyházunk sírásóinak« minősítette az Észrevételek aláíróit és még néhány, korábban Budapestről eltávolított lelkészkollegánkat, akiket név szerint is felsorolt.”¹

EPILOGUS

Zoli bácsival való találkozásaink és beszélgetéseink nem váltak rendszeresé, de mindig igen tartalmasnak bizonyultak. Olykor Zoli bácsi, máskor én kezdeményeztem a találkozást. Közel álltunk egymáshoz, még ha nem is volt mindenben teljesen azonos a látásunk. Igen szimpatikus volt Zoli bácsi tisztán biblikus hite, kemény, szinte konok következetessége, s ugyanakkor jézusi engedelmessége és szelídsége. Nem volt harcias lélek, de a Lélek harcolt és küzdött általa egyházunk megújulása érdekében. Tetszett, hogy sohasem a világnak vagy az embereknek, hanem egyes-egyedül a Mesterének akart tetszeni. A tiszta beszéd embere volt: mindig lassan, szabatosan fogalmazott meg bonyolult gondolatokat, úgy, hogy azok már szinte nyomdakész állapotban voltak. Nem lihegett látványos emberi magasságokért, szerény élete ezért emeltetik majd magasba.

2004 februárjában féléves Fulbright-ösztöndíjjal az Amerikai Egyesült Államokba készülődtem. Elindulásom előtti este telefonhívásom érkezett. Zoli bácsi volt a vonal másik végén. Lassú, szabatos mondatai így hangzottak:

¹ *Keresztyén Igazság*, Új folyam (1990. december) 8 szám, 40.old.

„Tibor, egy áldást szeretnék átadni Neked indulásod előtt. Az Útmutató februári igéjét, a 91. zsoltár 11. versét kívánom Neked: »Megparancsolja angyalainak, hogy vigyázzanak rád minden utadon.« Aztán így búcsúzott: „S majd találkozunk, vagy itt, vagy odaát!”

A Princetoni Presbiteriánus Teológián eltöltött hét hónap életem egyik leg-szebb, legáldottabb időszak volt. Gondolatban és írásban is sokszor idéztem fel magamnak Zoli bácsi áldását, mert szinte minden nap úgy éreztem, beteljesült a zsoltáros szava: „Megparancsolja angyalainak, hogy vigyázzanak rád minden utadon.”

S egyszer, az egyik nyári reggelen a Fraterneten érkezett Laborczi Géza üzenete: „Eggyel többen vannak odaát”.

Igen, már nem itt, hanem majd odaát!

ÉSZREVÉTELEK (1956)

Néhányan lelkész testvérek baráti találkozóra jöttünk össze, hogy Isten Igéje mellett elcsendesedve testvéri kapcsolatunkat ápoljuk. Együttlétünkön személyes lelki dolgaink mellett előkerült egyházunk ébresztő szolgálatának néhány kérdése. Ezekre vonatkozó látásunkat az alábbiakban foglaljuk össze és visszüik egyházunk vezetősége elé azzal a kérés-sel, hogy megfontolás tárgyává tegyék. Kíváncsnak tartjuk, hogy ezek az észrevételeink szélesebb lelkészi közvélemény előtt is építő módon tárgyalassanak.

1. Egyházunk egész életterületén kétségtelenül tapasztalni lehet *a korábbi ébresztő szolgálat* kedvező hitbeli, erkölcsi és anyagi hatását. Mai egyházi életünk több jó gyümölcse az evangelizáció magvetésének is a beérése.

2. Sajnálatos tényként azonban azt is megállapítjuk, hogy az evangelizáció jó hatásai az utóbbi időben nem jelentkeztek olyan mértékben, ahogyan azt várni lehetett volna. Ennek okát a munkások lelki megerőtlenedésében, az ébresztő igehirdetés tartalmi megszegényedésében és az evangelizáció alkalmainak megritkulásában, illetve elmaradásában látjuk. Ez vonta maga után *az ébresztő szolgálat megtorpanását* és az evangelizáció által régebben megérintett hívek visszaesését. Ez annál nagyobb súllyal esik latba, mert az új történelmi helyzetben az egyháztagság, a gyülekezetek és a közegyház anyagi fenntartása s az egyházban és a világban való keresztyén szolgálat mindinkább a személyes hitbeli döntés függvényévé válik. Éppen ezért újra át kell gondolnunk egyházunk ébresztő szolgálatát.

3. *Az evangelizáló igehirdetés* tulajdonképpen célja: a hallgatók hitre juttatása és hitben való megtartása. Ezt a célt az ébresztő igehirdetés csak úgy érheti el valósággal, ha a mai embert konkrét helyzetében szólítja meg, és elvezeti hétköznapi élete keresztyén folytatására. A mai ember sokféle kérdése is az élő Krisztusnál oldódik meg. Akkor eredményes az igehirdetés, ha az emberi élet kérdéseitől Krisztushoz és Krisztussal vissza a mindennapi élet kérdéseikhez vezet. – Ebben a korszerű ébresztő igehirdetésben Isten Igéje minden ember felé fordul, s a benne megszólaló törvény és evangélium egyetemes érvényessége

nem ismerhet semmiféle kivételt társadalmi, világnézeti, faji és életkorbeli tekintetben. Pál apostollal valljuk: mindenkinek köteles vagyok (Róm 1,14). Az egyház igehirdetésének elengedhetetlen velejárója a missziói felelősség.

4. Az evangelizáció nem lehet elszigetelt munkaág az egyház életében, hanem az egyház minden életmegnyilvánulását (kultikus, pásztoroló katechetikai és háztartási munkáját) át kell hatnia. Ugyanakkor nem nélkülözheti az ébresztő szolgálat az Istentől sokszorosan megáldott, bevált *különleges alkalmakat*, amelyeket az egyezmény biztosít. Ezek között megemlítjük a gyülekezeti evangelizációt, a konferenciákat, a belmissziói telepek szolgálatát, valamint a lelkészevangelizációt. Van olyan megszűnt belmissziói munkaág, melynek szolgálata körébe eső problémák az utóbbi időben társadalmunkat is foglalkoztatják, például az izákosmentő misszió. – Ökumenikus kapcsolataink mai intenzitása sok áldással jár gyülekezeteink életére, de önmagunkat károsítanánk meg, ha figyelmünk nem terjedne ki a misszió mai világhelyzetére. Meg kell találnunk azokat a módokat, amelyeken a világmisszió tapasztalatai és eredményei gazdagítják gyülekezeti életünket, s amelyeken egyházunk missziói felelősségét világperspektívában ébreszthetjük és gyakorolhatjuk.

5. Újszövetségi megalapozású, sokszori tapasztalatunk, hogy a tulajdonképpeni evangelizáció *karizmatikus munkások* szolgálata. Utat kell tehát nyitnunk arra, hogy az ébresztő igehirdetői adottságok szélesebb körben érvényesülhessenek, és gazdagíthassák egyházunk életét; az evangelizáló karizmával megáldott lelkészek mindenütt szolgálhassanak a gyülekezetekben. Módot kell keresnünk a nem lelkészi bizonyágtevők bekapcsolására is. Az evanstoni gyűlésen is döntően érvényre jutott a világkeresztyénségnek az a felismerése, hogy „...a laikusok az egyház reprezentánsai a világban”. A szolgálat lehetősége nélkül laikusaink hitükben is meglankadnak, amivel egyházunk jelentős építő erőt veszít. Az evangelizáció szolgálatához a munkások időn éntik ö-zös elcsendesedése, a szolgálatuk speciális kérdéseivel való foglalkozás is szükséges.

6. Az ébresztő szolgálat *összefüggésben van egyházunk egész életével és magatartásával*. Felelevenedéséhez és egyházunk megújulásához elengedhetetlenül szükséges egy széleskö-

rú egyházi önvizsgálat, bűnbánattartás és tisztulási folyamat; az utóbbi évek hibái tekintetében át kell vizsgálnunk egyházunknak a ma kérdéseire adott feleleteit és egész személyi politikáját abban a tekintetben, hogy engedte-e érvényesülni Isten Igéjének egyedül irányadó szempontjait. Fel kell tárnunk, hogy idegen szempontok előtérbe helyezése, Isten Igéjével való elegyítése és az igének hamis alkalmazása mely pontokon történt. Ennek elvégzésére sürget, hogy egyházunk szava sok helyen elveszítette hitelét népünk körében, ugyanakkor pedig a gyülekezetek leg-hűségesebb rétegeiben mély sóvárgás él az erőteljes, tiszta evangélium után.

7. Az általános egyházi önvizsgálat köréből most csak *az ébredést megerősítő hibáinkat* próbáljuk konkretizálni. Megalázkodva vettük számba a magunk mulasztásait: az evangelizáló igehirdetés sablonossá lett; nem törekedett eléggé aktualitásra, mert nem vette kellő figyelembe, hogy az örök evangéliumot megváltozott körülmények között élő embernek kell hirdetnie. Az ébredéstől megérintett híveket elhanyagoltuk, és ébresztő szolgálatunkat könnyen feladtuk. – Sajnálatosnak és károsnak ítéljük az evangelizáció körén belül azt a próbálkozást, amely az Ige üzenetéből mindig csak azt a részletet hirdeti, amely az úgynevezett „vonalas” sémába belefér. – A magunk mulasztásainak elismerése mellett testvéri szívvel kérjük az egyház vezetését, hogy vegye számba az e téren elkövetett hibáit. Mi úgy látjuk, hogy nem küzdött eléggé az evangelizáció fenntartásáért, többször indokolatlanul megbélyegezte, politikailag diszkvalifikálta, intézkedéseivel akadályozta ezt a szolgálatot. – Lelkiismeretünk nehezedik az a felismerés, hogy az ébresztő szolgálat ügye nem egy egyházi csoport ügye, hanem világszerte a Szentlélek Úristen nyilvánvaló munkája. Egész egyházi szolgálatunk – a magunké éppen úgy, mint vezetőinké – eredménytelenné válhatik, mi pedig Isten ítélete alá kerülhetünk, ha nem szánjuk oda magunkat a Szentlélek eszközeiül, sőt ellene harcolóknak is találtatunk.

8. Befejezésül nem hallgathatjuk el, hogy féltő aggodalmaink közepette is tele van szívünk *hálaadással* Isten iránt, aki a jelen időkben is sok jeltől kísértén viszi előre a lelki ébredés ügyét. Ez a

látás bátorít bennünket arra, hogy az ébresztő szolgálat feladatait
egyházunk előtt felvessük, és megoldásukon fáradozzunk.

Nagybarát, 1956. augusztus 28–30.

*Kajos János, Lupták Gyula, Zászkaliczky Pál, Kovács Géza, Veöreös
Imre, dr. Fabiny Tibor, Danhauser László, Smidéliusz Ernő, Csepregi
Béla, Józsa Márton, Laborczy Zoltán*

MEGEMLEKEZÉS LABORCZI ZOLTÁN EVANGÉLIKUS LELKÉSZRŐL

Laborci Zoltánné

A férjem lelkési szolgálatának elején nem gondolt evangelizációs munkakörre. Gyülekezetbe szeretett volna kerülni, ezen belül összegyűjteni a fiatalokat, a gyerekeket. Akkor hogyan történhetett, hogy megemlékező könyvecskémnek ezt a címet adtam: „*Akinek szívügye volt az evangelizáció*”? Úgy, hogy később beleszeretett. Ennek a szerelemnek persze volt előzménye.

Középiskolás korában szerette a tahi diáktáborokat, az ott szolgáló lelkészeket, így erősödött a hite, a hivatástudata. Tehát a mag el volt vetve, és szépen fejlődött tovább. Mégsem örült a missziói lelkési kinevezésnek, sem a Kapernaum vezetésének, mert nem tartotta magát erre alkalmasnak. És mégis itt érett meg benne az evangelizáció embere. Mire az öt év eltelt, fájdalommal vált meg tőle, ha lehetett volna, ottmaradunk. Ő boldog örömmel végezte volna tovább az evangelizációs munkát. Erre nézve voltak nagyszabású tervei, elképzelte, hogy Kapernaum megveszi a szomszéd üres telket. „*Azon lehetne építeni egy belmissziói központot – mondta – tágas szobákkal, előadótermekkel, templommal, lelkéslakással.*” Szép álmom volt, az is maradt. De azt is mutatja, hogy addigra már szívügyévé vált az evangelizáció. Megemlékező könyvecském egyik fejezete megpróbálja bemutatni a Kapernaumban folyó munkát:

„Szeretném leírni, elmondani azt, hogy milyen volt ezeknek a konferenciáknak a légköre, mi volt az a megfoghatatlan, igazából meg nem magyarázható valami, amire visszaemlékezve még évek, évtizedek múltán is felcsillantak a szemek, és megmelegedtek a szívek, ha régi »gyenesiek« találkoztak.

Lehetne úgy vélekedni, hogy a résztvevők kikapcsolódtak hétköznapijaikból, és azokon felülemelkedve, jó hangulatban töltötték el a napokat, de ez elégtelen indok lenne. Hiszen hozták magukkal kínzó gondolataikat, a háborúban és utána elvesztett hozzátartozóik miatti fájdalmukat, új keletű félelmeiket. Sokan mindenükből kiforgatva, a polgári jólétből egyszerre az osztályellenség állapotába jutottak. Bizonyos, hogy nem egyszerűen ezek a körülmények, hanem ezeken keresztül a Szentlélek tette szomjassá a szíveket

az Igére. A legtöbben érezték, hogy ebben az életeket felforgató világban az övük bensőleg sem folytatódhat úgy, mint eddig. Ilyen »előszántás« után hangzott a megtérésre hívó szó, és a bűnbocsánat evangéliuma. Ahogyan Reményik Sándor írja egyik versében²:

Városunk határán e kis falucska
Most
Isten tanyája lett.
Zsoltárok szállnak, versek zengenek.
A Magasságos beszédeivel
Csordultig a szívünk...

Voltak az evangelizációt ellenzők között, akik azt állították, hogy a konferenciák gyakran emelkedett hangulata káros, mert hamis illúziókba ringatja a résztvevőket, hazatérve megszűnik az eufória, és a hétköznapiok szürkébbek lesznek, mint valaha.

Erre két válasz lehetséges. Az egyik: ma már a pszichológusok is állítják, hogy a léleknek szüksége van az ünneplésre, ha nem akar beleveszni azokba a hétköznapiokba. És van-e szebb, jobb, igazibb ünneplés, mint a Biblia mellett? A másik: – a párhuzam merész, de remélem, nem megbotránkoztató – Jézus nem véletlenül vitte fel a Hegyre három tanítványát. Nem azért, hogy számukra kiáltóbb legyen az ellentét a völgybe leszállva, hanem, hogy egész életükre hitet, reménységet és biztatást kapjanak, s ezt a többi tanítványnak és másoknak is hitelesen tudják továbbadni. Itt jegyzem meg, hogy mindez nem zárta ki – főleg, amikor sok fiatal volt együtt – a vidámságot, az éjszakába nyúló komoly beszélgetések mellett a jó hangulatú együttléteket, az egészséges kacagást. Jó közösséget teremtettek a napos szolgálatok is: beosztott rend szerint mindenki sorra került, persze csoportosan, a konyhában voltak krumplihámozók, zöldségtisztítók, asztalt terítők, tálalók, mosogatók, és nagyon fontosak voltak a kerekasztali hajtói, általuk telt meg a házi vízvezeték kizsuglázó hatalmas tartály a padláson.

Szólnom kell még a sok-sok éneklésről is. Az természetes, hogy a napnak minden alkalma énekléssel kezdődött és végződött, és milyen jó, hogy az a gyümölcsöskert akkora volt, hogy a szétszórtan elhelyezkedő bibliakörök éneklése nem zavarta egymást. Amikor meg az egész nép együtt volt, akkor a szolgálattelvő diakonisszák tanítottak szép, csengő hangon, nagy

² Levél a györgyfalvi leánykonferenciáról

lelkesedéssel új énekeket, és ezek evangéliumi mondanivalója belezengett a szívekbe is. A legkedveltebb énekeket, még a hosszúakat is, kívülről tudtuk. És a hatodik nap végére siró-örvendező gyülekezetté vált a konferencia népe. Az utolsó estén a gyakran megrendítő úrvacsora-osztás és az örömteli morzsaszedés – a résztvevők közreadhatták a megtapasztalt kegyelem morzsáit – után óriási kört, vagy köröket alkotva, kéz a kézben énekeltük: »Isten velünk, viszontlátásra! Boldog útjain kegyesen hű kezével Ő vezessen, Isten velünk, viszontlátásra! Hogyha itt tán nem is, ott az égi honba fenn, Jézusunk kebelén, Isten velünk, viszontlátásra!«

És másnap, mindegyik vonattal indultak haza csoportok. A későbbben indulók énekkel búcsúztattak az állomáson, s a távozók felszállás közben is folytatták, sőt nem egyszer csendült ki az induló vonat ablakából: »Mondjatok akármit, Jézusé vagyok, bűn, világ nem csábít, Véle maradok...« Vagy: »Csupa napsugár, csupa napsugár a szív, hol Jézus a Király...« Gondolkodjunk el azon, hogy mindezek a legvadabb Rákosi-korszak idején történtek, történhetek.

És hogy történhetek, abban a legfontosabb szerepe egy nagyon színes szervező–szolgáló csapatnak volt. Különböző korú, állású, tehetségű és képzettségű emberek voltak: püspökök, lelkészek, diakonisszák, pedagógusok, orvosok, mérnökök, egyházi tisztségviselők, és egyszerű gyülekezeti tagok. A különböző személyiségű emberek torzsalkodás nélkül működtek együtt. No, nem azért, mintha angyali természetük lett volna, hanem mert az Úgy volt a számukra fontos, és ezt őszinte lelkesedéssel szolgálták. Bizonyos, hogy fáradozásuk nem volt hiábavaló, sőt, szolgálatuk rejtetten tovább gyümölcsözött a családokban és gyülekezetekben a szorongatások évtizedeiben is. Élethosszig tartó, mély barátságok születtek ebből a közösségből. Megtapasztaltuk, hogy semmi sem tud olyan szorosan összefűzni, mint a közös Isten-szolgalat, mert ennek a »fűzője« elszakíthatatlan, nem emberi materiából van.”

Ezek után hadd szóljak arról, hogyan zajlottak le vidéken a hatnapos evangelizációk.

Külsőségeiben rendkívül egyszerűen. Ahol nem volt templom, ott megtette az iskolaterem; fűtés, hangosító berendezés nem létezett.

A meghívott lelkész általában egy diakonissanővérrel együtt utazott a helyszínre. Előbbi a férfiakkal, fiúkkal foglalkozott, utóbbi az asszonyokkal, lányokkal és a családokkal. A napi program abból állt,

hogy délelőtt látogattak, délután csoportos foglalkozások voltak, este gyülekezeti alkalmat tartottak mindenki számára.

A meghívó lelkész nem mindig tudott fogatot küldeni a vendég elé, ilyenkor gyalog közelítették meg a falut. Egy ízben így történt a férjemmel is, holmiját hátizsákban vitte. Egy idősebb parasztember megszólította:

– *Ugye maga vigéc?*

– *Igen.*

– *És mit árul?*

– *Drága kincset.*

– *Ne mondja! Megtudhatom, mi az?*

– *Hogyne. Ha ma este eljön a templomba, meg fogja tudni.*

Ott is volt az illető, és nem utoljára.

Az '50-es évek elején a férjem meghívást kapott Tokorcsra, amely akkor Celldömölk filiája volt, munkatársa Bartos Piroska. Két napja tartott az evangelizáció, óriási érdeklődés mellett. Este nem értek el az iskola terémbe, többen voltak az udvaron, mint belül. Jó idő volt, a nyitott ablakokon át hallották az igehirdetést. Ekkor váratlanul megjelent néhány fegyveres alak, útván ÁVH-sok, és „*Mi folyik itt?!*” felkiáltással kihívták a férjemet a teremből. A fegyveresek felelősségre vonták, és azt követelték, hogy azonnal küldje haza a „népet”. Azt válaszolta, nem, előbb visszamegy, röviden befejezi, azután tárgyalhatnak. Elmondott egy imádságot azért, hogy folytatható legyen az evangelizáció. Az sem hatotta meg őket, hogy a gyülekezet lelkészének a meghívására végzi ezt a szolgálatot. „*Majd még utánanéznünk*”, mondták, és fenyegetődzve elmentek. A nép persze nem mozdult. Az esti alkalom aznap már nem folytatódott, de az evangelizációt befejezhették.

A megyei pártközpont ezek után keményen megróttá a helybeli párttitkárt, amiért engedett megszervezni egy ilyen káros, reakciós eseményt. Ő azzal védekezett, hogy hiába beszél az embereknek, nem hisznek neki, de bezzeg, ha egy ilyen jöttment pap idevetődik, annak azt is elhiszik, hogy a bikaborjú háromszor körülröpülte a templomtornyot.

A férjem értékelése nem az én dolgom. Ő nem tartozott a nagyhírű igehirdetők közé. Nyáron nem is volt módja gyakran prédikálni, az intézmény vezetése volt az elsőrendű feladata. A téli programok idején változott a helyzet. Akkor ő lett a mindenes, de ekkor szerény létszámú összejövetelek voltak.

Győrújbarátra kerülésünk után igehirdetései továbbra is evangelizáló jellegűek maradtak, bár az eleinte még szorgalmasan templomba járó gyülekezet erre kevésbé volt vevő. Később következtek azok az évtizedek, amikor a gyülekezet fokozatosan elmaradt az istentiszteletekről és a bibliaórákról. A végig hűségeseken kívül arra hivatkoztak még az egészen alacsony beosztásúak is, hogy számukra előnytelen a templomba járás. A férjemet ez a tény élete végéig nyomasztotta. Úgy érezte, hogy szolgálata nagyon kevés gyümölcsöt termett. De nem adta át magát ennek az érzésnek. Szilárdan hitte, hogy aki az Úr munkájában buzgólkodik, annak a fáradozása nem hiábavaló, ha most nem is látható.

Nyugdíjba vonulásakor nagyon bántódott, mert úgy gondolta, hogy többé nem prédikálhat. Nem így történt. Budapestre költözésünk után hamar beépült a Budavári gyülekezet életébe. Megszólalt az LMK-kon, és gyakorta felkérték helyettesítésekre. Egyszer egy nagyheti sorozatra is sor került. Különleges öröm volt a számára, amikor Géza fiunk meghívta egy egyhetes evangelizációra nyíregyházi gyülekezetébe. Így egészen addig volt lehetősége az evangelizációra – ritkuló ütemben – amíg testi ereje engedte.

A '90-es évek elején „Mégis-virág” címmel a *Hang* című folyóiratban cikket írt az '56-os nagybaráti találkozóról. Ismertette az *Észrevételeket*, annak az eredményét, amelyet elfűjt a forradalom leverése. A cikket így fejezte be:

„A nagy omlásban a nagybaráti találkozót eltemette a feledés homokja. E visszapillantás mégsem azért született, hogy a romokról – amolyan illetéktelen archeológusként – a homokot lesöpörjem. Sokkal inkább az Élet üzenetét szerettem volna megszólaltatni. Ezért hadd fejezzem be ezt az emlékezést az írásom elején idézett vers utolsó soraival:

*Ma eltapossák, holnap újra nyit,
Újra kibontja fénylő szirmait.*

Isten ilyen mégis-virágként helyezte el ebben a világban szeretetének evangéliumát. A történelem súlyos, sokszor véres kövekkel borított útjain a legmostohább körülmények között is mindig kivirul Isten szeretetének ez a magvetése, egészen az idők végezetéig. Jeleként annak, hogy végül is az Élet győz a Halál felett.”

A ménfőcsanakai templom szentelése 1960. június 12.
Káldy Zoltán és Laborczi Zoltán

Győri János

1914–1997

GYÖRI JÁNOS

Széll Bulcsú

Bevezetőül idézek néhány sort Sréter Ferenc evangélikus lelkész 1941. december 5-i és 15-i körleveléből:

„A kolozsvári evangelizáció változatlan részvétellel folyt, amikor szerdán éjjel édesatyám balesete miatt – melynek következtében ma elhunyt –, kénytelen voltam váratlanul elutazni. Győri János testvérünk ma hajnalban indult Kolozsvárra, hogy egynapos szünet után folytatódhassék az evangelizáció. Közben három csoportösszejöveteliünk volt... Imádkozzunk érte, hogy a derékba tört, s amúgy is nehezen indult evangelizáción is adhasson ébredést az Úr! ... Kolozsvárról írják: Az evangelizáció megszakitása után bizony nagyon keserves volt az első napon. Egyre az ige járt eszemben: »Megverem a pásztort és elszélednek a juhok.« Megtartottuk ugyan az összejöveteleket, de estére alig voltunk többen övennél.

Aztán jött Győri János s nem tudtuk eltitkolni sem előtte a csalódás keserűségét... És este lett... János beszélni kezdett. És akkor egyszerre olyan nagy rémület fogott el, hogy reszketve fogóztam a padba, mert megéreztem, hogy János nem egyedül áll az asztalnál. Nem én egyedül éreztem így: a teremben döbbsent és várakozó csend és mozdulatlanság volt. Pedig nem beszélt félelmes dolgokat: a kegyelem és feloldozás édes üzenetét hirdette szelíd, biztató hangon. Alig néhányan mentek el az utóösszejövetel előtt. Azon pedig kihirdette János, hogy akik az evangelizáción fogadták el Jézust, és kívánják a személy szerint nekik szóló feloldozást, álljanak fel és mondják meg a nevüket. És felálltak sorra a mi híveink, remegve s halkán mondták a nevüket, mint konfirmáló kicsi, fehér ruhás lányok, vagy oltár előtt remegő menyasszonyok; csak néztem őket mint koldus a templom sarkában. Rettenetesen, kétségbeesetten szégyelltem magamat, s mégis olyan boldog voltam, hogy alig bírtam. Aztán vasárnap ott álltunk, térdeltünk az oltár előtt és hallottuk: »Menjetek el békességgel.« – s mentünk a morzsa-szedésre. És ott is felálltak a mieink, küszködve, akadozva, vagy nekirohanva mondták, vallották, sírták el az örömeiket, félelmüket, hálájukat. Aztán a »régieket« is szólani engedte János; elmondtam én is egyet-mást... Nagyon szerettem őket. És mindenkit. És azután imádkozhattunk is mind-

nyájan. A Lélek sorra járt, mindenkire ráhajolt, és teljessé lett az Úr győzelme.”

Erről a valakiről szeretnék beszélni, akinek egész életében töretlen ügye volt az evangelizáció, akit megáldott az Úr bőségesen. Aki példa lehet az Úr mai szolgálói számára is.

SZOLGÁLAT

Győri János 1914-ben született Gyulán. Általános iskoláit Békéscsabán végezte. Gimnáziumba is itt járt. A teológiát 1933-tól 1937-ig végezte a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Hittudományi Karán, Sopronban. Ezután Vadosfa-Kisfaludon lett házitánító. Komolyan végezte a lelkeszi szolgálatot, de kitűnő vizsgái és komoly tudása mellett is tudta és érezte, hogy valami még hiányzik az életéből: a személyes kapcsolat Jézus Krisztussal. Amikor egy társa Finnországból örömmel írt arról, hogy ő ott találkozott az élő Jézussal, fölbred a vágy benne is a kiutazásra. 1939 nyarán ösztöndíjasként el is jutott oda, de a finn-orosz háború kitörése miatt haza kellett jönnie. Ezalatt a három hónap alatt nemcsak kitűnően megtanult finnül, hanem megtörtént élete várva-várt legnagyobb eseménye: Jézus betért a szívébe és új életet nyert. Ezt a következőképpen említi egyszer: „*1939 nyarán, finnországi tanulmányutam idején találok meg egész életemet megváltoztatón az Úr Jézussal*”. Ahogy többször is elmondta nekünk, hadd folytassam kissé részletesebben: A tengerparton egy kis házban kaptak szállást egy konferencián. Hajnalban az ApCsel 13,26–41-et olvasta, melyből ezek a mondatok különösen is személyesen szóltak hozzá:

„Ezáltal hirdettetik nektek a bűnöknek bocsánata; és mindenekből, amikből a Mózes törvénye által meg nem igazítottatok, ezáltal mindenki, aki hisz, megigazul. Olyan dolgot cselekszem a ti időtökben, amelyet nem hinnétek, ha valaki elmondaná nektek.”

Az Úr személyes szólítását hallotta meg ezen az igén keresztül, kiment kora hajnalban egymagában a tengerpartra és ujjongó örömmel kiáltotta: „*Jézus él, az Ővé vagyok, elfogadott...*” Egész életére nagy élmény maradt ez a találkozás és nemcsak a vágy maradt benne, hogy másokat is erre a végtelen örömré, Jézushoz vezessen, hanem az egyik lelkes által neki hirdetett személyes bűnbocsánat nyomán ő maga is példát kapott a hasonló módon történő szolgálatra.

Hazatérve Magyarországra, igen rövid ideig Hódmezővásárhelyen volt segédlelkész, majd püspöke a Deák térre rendelte. 1943-ban meg-nősült. Felesége, Gáncs Mária, akinek az édesapja Gáncs Aladár, az ak-kori ébredés egyik vezető alakja volt. Ugyanolyan jellegű szolgálatot vég-zett Győri János is. Nyolc gyermekük született, akik közül egy kiskorában meghalt, a többieket hitben és szeretetben fölnevelték. Mind az Úr átadott életű gyermekeivé lettek és házastársukkal együtt az Urat szolgálják. 1942 tavaszától lelkész lett Nagytarcsán. Gyülekezeti munkáján túl végezte az országos evangelizáció szolgálatát is, és helyben is sok konferenciát rendeztek. Amikor 1957-ben Ordass püspököt az állam és a neki asszisztáló egyházi vezetés elmozdította hivatalából, kiírták az új püspökválasztást. Ő és még egy lelkész (Zászkalicky Pál esperes) nem szavazott, mondván, hogy nekik van törvényes püspökük Ordass Lajos személyében. Mikor Káldy külső nyomásra püspök lett, nagyon sokat ártott Győri Jánosnak, aki hiába mondta, hogy nem személyesen ellene irányult az, hogy Nagytarcsa és Fót nem szavazott, csak a meglévő, törvényes és tisztelt püspököt tá-mogatták. Az új püspök haragja mégis ellene fordult, és 1962-ben úgy tűnt, hogy állását veszíti. A család bizonytalanságba került, de végül az Úr min-dent a javukra fordított. Győri Jánosra jellemző, hogy sem akkor, és soha később sem mondott egyetlen rossz szót a püspökre, sőt keresztyéni szere-tettel hordozta imában az ő életét is. Töretlenül szolgált kedves gyüle-kezetében 1980-ig, amikor nyugdíjba vonult. Az Úr 1997. január 21-én szólította haza hűségese szolgáját.

Az eddigiekből is kitűnik, hogy Győri János valóban és igazán e-vangelizációs lelkész volt.

Középiskolás korom vége felé mint fiatal hívő mentem el Nagytar-csára, egy ifjúsági órára. A komoly lelki hozzáállás, testvéri közösség meg-ragadott, elkezdtem oda járni, s közben megismertem a gyülekezetet és lelkipásztort is. Az lelkesített föl, hogy „van ilyen gyülekezet is az evan-gélikus egyházban?!”. Igazi keresztyén közösség, Jézus Krisztus személyes követésével, a bűntől szabadulás fontosságával, a Biblia személyes komo-lyan vételével. Ez kellett nekem, és így rendszeres látogatója lettem a gyü-lekezet mindenféle alkalmának. Közben megismertem az ifjúsági kör egyik vezetőjét, Győri János Éva leányát, aki később a feleségem is lett.

Győri János egyből bevont a szolgálatokba: ifjúsági óra, reggeli áhí-tatok, istentiszteleti ígehirdetés volt a feladatom, és én ezt nagy örömmel vállaltam. Közben megismertem, hogy gyakorlatban hogyan éli hitét, ho-gyan vezeti a gyülekezetet, mit tanít személyesen és a szószékről egyaránt.

Lelkészi szolgálatomat döntően befolyásolta az az öt év, amit mint egy öt éves szuplikációt, vagy mai fogalmakkal „mentorált” időt élhettem át. A gyakorlati teológiában is nagyon sokat jelentett a nagytarcsai gyülekezet és annak igazán, szeretettel pástorolt közössége. Talán szabad azt mondanom, hogy többet tanultam ott, mint az egész teológián, hiszen a hívő szolgálatban és a családban is érdekeltté lévén, nagyon sok időt töltöttem ott. Győri János nagyon jó „mentorom” volt.

Evangelizációs hetek, csendesnapok. A klasszikus evangelizáció

Úgy tudom, az evangélikus egyházban Sréter Ferenc indította el az evangelizáció szolgálatát. A Baráti Mozgalom révén ez kiterjedt egész egyházunkra és hatalmas tömegeket – és sok szívet – mozgatott meg. Ebbe a szolgálatba állt be teljes szívvel Győri János is. Egész hetes szolgálatokat végzett az ország minden területén. Az alkalmaknak volt egy „vezéréneke”, amit mindig énekeltek, és az üzenethez kapcsolódott. Az ige, melynek alapján a szolgálat folyt, általában egy bibliai történet volt, kisebb részekre fölosztva. A szolgálat elején a bűnről és bűnökről, a vége felé inkább a kegyelemről beszélt. De lényeges vonása volt szolgálatának, hogy a kegyelem vonala sosem maradt el belőle. A hét végén életátadásra, megtérésre hívás történt, melyre sokan válaszoltak. Jellemző Győri János látása:

„Nem csináltam semmi különöst. Ugyanúgy hirdettem az Igét, mint máskor, és mint mások, s egyszer csak mégis történt valami. Isten Lelke elkezdett munkálkodni az igehirdetésben és a hallgatókban és megnyílt a szívük a nagyon személyessé lett üzenet nyomán.”

Személyes hitre segítség, bűnbánatra vezetés, bűnbocsánat hirdetése.

Az evangelizációs hét során egész nap látogatta az embereket és ott is a Megváltóról beszélt, Jézushoz hívott.

Az alkalmak során a megtérőkkel folytatott lelki beszélgetésben először is megállapította, hogy valóban mit értett meg az illető, hol tart lelkileg. Célja volt, hogy eljusson a bűnlátásra, bűnbánatra, s ezután hirdette csak a bűnbocsánat evangéliumát Jézus Krisztus nevében, kézzrátéttel, az egyik finn ébredési mozgalom szokása szerint. Mindenesetre,

mindenképpen segíteni akarta a megtérő lelket abban, hogy bizonyossá legyen az elnyert bűnbocsánat és az új élet felől, afelől, hogy Jézus elfogadta őt.

Egyszer Fóton végzett evangelizációs szolgálatot másokkal együtt. Bizonyságtétele után egy kifestett szemű asszony kacéran odajött hozzá és azt mondta:

– *Hát tudja, ha én el akarok kárhozni, hát elkárhozom, mit szól hozzá!* – Erre Győri János komoly, felemelt hangon, szigorúan így felelt:

– *Tudja meg, asszonyom, hogy akkor valóban el is fog kárhozni.* – Majd nyugovóra tért. Éjjel kettő körül kopogtak az ajtaján. Amikor kinyitotta, az előbbi asszony állt előtte, szeme kisírva, és azt mondta:

– *Tisztelendő úr, segítsen, a bűneim utolértek és nyomasztanak. Jaj, mi lesz velem, elkárhozom!* – Ekkor a lelkipásztor néhány szó után hirdette neki személyesen, kézrátétellel Jézus szavait, a feloldozó ígétet...

Utógondozás. „Ne az ördögnek szülessenek meg...”

Nagyon fontosnak tartotta az utógondozást is. A megtérteket, hívőket a távoli helyeken és saját gyülekezetében is igyekezett személyesen számon tartani, tanítani, bízni, pásztorolni. Külön alkalmakat is szervezett számukra, az úgynevezett „szoros közösségben”. Más gyülekezetekben végzett szolgálatai végén a helyi lelkipásztor lelkére kötötte, hogy tartsa számon személyesen a megtérteket és tartson evangelizációs alkalmakat is. Azt mondta:

„*Mert ha nem foglalkoznak velük, visszasüllyedhetnek. Vigyázzunk, hogy a megtérő lelkek ne az ördögnek szülessenek meg, aki ott van a-zonnal és megkezdí a maga ellenmunkáját.*”

Ide tartozik a testvéri szolgáló közösség is. Az evangelizációs lelkészek komolyan összetartottak, egymást bátorították, erősítették, bűnvalló és bűnbocsánatot hirdető közösségben éltek. Volt, hogy együtt is szolgáltak, de a távolból is számon tartották egymást és igyekeztek találkozni, amikor csak lehetőség nyílt rá. Nagy erő van az összetartó közösségben. Vajon mai lelkészeink érzik és munkálják-e ezt?

Könyvecskék

Néhány evangelizációs sorozata könyv formában is megjelent. Nem evangelizációs, tanító jellegű fő műve – mert erős tanítói szolgálatot is végzett – az „*Ecce Homo*” volt. Ezek közül az alábbiakat ismerem: *Az ércbíró, Szombat vagy vasárnap*. Ezekben nem csupán a kor komoly evangelizációs üzeneteit, módját lehet látni, hanem azt az ívet is, melynek nyomán egy több napos szolgálat üzenetét elmondta.

Mindennel evangelizált és tanított. Ezen a területen ezermester volt. Amikor betiltották az evangelizációt, akkor színdarabokkal, hangjátékokkal, ígés táblákkal is tanított. Még az ébredési időkben kitett például egy falitáblát a kocsmába ezzel a fölírással: „*Hol töltöd az örökkévalóságot?*” Amikor később le kellett vennie Almási boltosnak a táblát a falról, a templom kapuján, majd előterében helyezte el. A gyülekezetben sok versmondás, szólóének, bizonyágtétel hangzott el, amelyek mind az Úrhoz hívtak és róla tettek bizonyágot. A helyi énekkarról is azt vallotta, hogy fontos a minél művészebb ének, de a legelső szempont mégis az, hogy hívó üzenetet hordozzon. Csak így van létjogosultsága egy egyházi énekkarnak és minden szolgálatnak.

Lelkipásztori beszélgetés mindig, mindenütt

Az evangelizációs időkben, de azután is, minden beszélgetésben fő témája volt a hit, a Krisztushoz való viszonyunk, az Úr üzenete. Sokan jöttek hozzá lelkipásztori beszélgetésre, de ő is állandóan járta a községet. Az úton is kész volt leszállni biciklijéről és ott helyben beszélgetni, imádkozni bárkivel. De ezt nem erőltetett módon tette. Benne volt szíve szeretete drága népe iránt és a vágy, hogy minél többeket megnyerjen Krisztusnak. Bárcsak a mi szolgálatunkat, szavainkat is ez a buzgó vágy hatná át...

A legkisebbet is a legnagyobb komolysággal vette. Személyeket és kérdéseiket. Szolgálatát az is hitelessé tette, hogy megélte, amit tanított. De az is, hogy egyformán bánt a legkisebbel és a legnagyobbval is. Még Káldy Zoltánt fölkeresve is, aki neki sokat ártott, vele és érte imádkozott a püspöki hivatalban több ízben is. De ugyanúgy rendszeresen fölkereste a félreállított Ordass Lajos püspököt is, hogy gyülekezete köszöntését hozza és imádkozzon vele. Ugyanilyen komolyan, szeretettel gondozta lelkileg az egyszerű embereket is. Jellemző példája ennek egy

tordasi evangelizációs hét. Az egyik hívő fiatalban az az emlék maradt meg róla, hogy valahol benyitott egy házba, és ott találta Győri Jánost egy paraszt nénivel ahogy letérdelve imádkoztak, valódi lelki közösségben (P. T. közlése).

Az evangelizáció betiltása után

Megmaradt evangelizációs lelkületű pásztornak. Fontos maradt számára, hogy az emberek személyes, élő Krisztus-hitre jussanak és a napi helyzetekben is pásztorolta nagyon szeretett gyülekezetét. Amikor betiltották az evangelizációt, saját gyülekezetében, Nagytarcsán akkor is tovább evangelizált, ahogy lehetett. És ha egy-egy gyülekezetbe ezután eljuthatott, ott is elhangzott a Krisztushoz hívó szó. Amikor én Lucfalvára kerültem lelkipásztornak, hamarosan meghívtuk egy egyhetes vendégszolgálatra, nem törődve a hivatalos tiltással. Ő boldogan vállalta a szolgálatot. Szűkebb családjával együtt azt mondta, hogy az ott töltött idő alatt ugyanazt élte át, mint saját gyülekezetében az ébredési időkben. Volt egy idős hívő, Bujtár Pali bácsi, aki boldogan mondta el neki és nekünk is, hogy huszonöt évig imádkozott azért, hogy ez a lelkipásztor Lucfalván is szolgáljon. Hallott Győri Jánosról a régi ébredések idején, és nagyon szerette volna ide is hívni, de nem lehetett. Ő mégis hűségesen imádkozott, és az ima meghallgattatásra talált, huszonöt év múlva. Hála legyen érte az imádságokat meghallgató Istennek, aki meghallgatja kéréseinket, *„feljebb, mint ahogy kérjük vagy elgondoljuk a bennünk munkálkodó erő szerint.”* És legyen hála az Úrnak a hűséges imádkozókért is.

Igehirdetésének mindig kétféle üzenete volt: a még meg nem tértek Krisztushoz hívása és a hívők tanítása, pásztorolása. Így mindenki megkapta a neki megfelelő lelki táplálékot. Az eredeti nyelveket tanulmányozva a héber és görög Biblia alapján készült, így mindig meglepően új üzeneteket tudott előhozni szolgálata során. Igehirdetése kicsit több ideig tartott talán, mint általában akkor megszokott volt, de olyan mély üzenetet hordozott, hogy még tovább is hallgattuk volna. Mert „nem az az igehirdetés hosszú, amely sokáig tart, hanem amelyik unalmas, mert nincs benne igazán üzenet”.

Igehirdetéseit már abban az időben magnóra vette és elvitte vasárnap délután vagy a hét során azokhoz, akik betegség vagy más okok miatt nem tudtak délelőtt templomba jönni. Kis csapat gyűlt így egybe az otthonokban, énekeltek, imádkoztak és meghallgatták az igehirdetést.

Lehetőség szerint nem maradt senki ige nélkül. S ha nyitott volt a szíve, mint a többségé: áldás nélkül sem.

Gyülekezetében minden reggel volt istentisztelet. A paraszti munka háttérbe szorulásával, amikor már sokan „bejártak” dolgozni, kevesebben vettek részt ezen, de akkor is mindig hűséggel megtartotta. S azt mondta: *„én épültem a legtöbbit, amíg készültem, amikor elmondtam, s hogy istentiszteleten lehettem, és az Urat dicsőíthettem.”* Sok gondja volt az állami és egyházi vezetéssel, mert ezt az alkalmat is be akarták szüntetteni vele. Csodáltam hűségét, amikor a legkisebb alkalmon is odaadással szolgált, annak ellenére, hogy a helyzet olyan volt, mint amikor egy orvosnak műtenie kell, de semmit nem adnak kézre, sőt a szikét szüntelenül kilöki a kezéből. Ő mégis végezte rendületlenül a szolgálatát, mert fölülről való megbízás alapján tette. Egyszer az ötvenes évek elején behívták a tanácsházára, s számon kérték, hogy mer május elsején istentiszteletet tartani. (Azért volt istentisztelet, mert minden nap tartott.) A kérdőre vonásra így felelt: *„Én ünnepeltem, mert május elsején is tartottam istentiszteletet. De a maguk emberei nem jöttek el rá.”* Erre a tanácsi vezetők haragja az ő dolgozóik ellen fordult, Győri János pedig elmehetett. Azt mondta később: amilyen szorongva mentem le a hivatalba, oly boldogan, könnyű léptekkel jöttem haza, hogy az Úr megsegített és megadta, hogy mit mondjak.

Sokféle bibliaórát tartott. Ezek közül az egyiken elkezdte végigmagyarázni a Bibliát, sorra az elejétől. Azt mondta, hogy mindenféle üzenetre sort kell keríteni, mindenre van tanítás a Bibliában, és az összefüggéseket is jó látni az egyes könyveken és fejezeteken belül is. A mi időnkben az ifjúságra később jött be. Kérte, hogy néhány mondatban mondjuk el, miről volt szó, majd hozzáfűzte saját gondolatait. Így szabadok is voltunk, de mégis mélyebb üzeneteket is kaptunk a Bibliából. Az alkalmak után személyes beszélgetésre is mód nyílt.

Konfirmációi előkészítő órái is nagyon mélyek voltak. A „vizsga” után valamikor személyes gyónás következett, személyes föloldozással, amely megrendítő gyümölcsöket is hozott a konfirmandusok életében.

Szemléltető táblák és szemléltető élet.

Saját maga szemléltető táblákat készített, mozgó, világító képekkel és figurákkal, az egyházi esztendő minden szakaszának bemutatására. Ezek nagyon megragadták kicsik és nagyok képzeletét az akkori, még „reklá-

mok” nélküli világban és az Úrhoz vonzó hatásuk is volt. Belépett az ember a templom előterébe és már szembe is találta magát az evangélium üzenetével. – De a legnagyobb szemléltetés a saját élete volt. Ahogy igazi, pozitív értelemben lelkipásztori módon viselkedett, beszélt, járt-kelt mindenütt. Még ellenségei előtt is az Úrnak szerzett tekintélyt és tiszteletet. Bárhol az úton kész volt az Úr dolgairól beszélni, szükség esetén arra terelni a szót, mert a legfontosabb számára az emberek lelki helyzete és üdvössége volt. Jöttek is hozzá mindenféle kérdéssel: lelki-ekkel, testi bajokkal, eldöntendő helyzetben, munka, vásárlás, erkölcs kérdéseiben. Ő szeretettel, komolyan válaszolt, mindig az Úr Igéjével megalapozva feleletét. Kétkezi segítséget is nyújtott, ha kellett. Ma csak azt becsülik meg, aki nem „csak lelkipásztor”, hanem mellette terapeuta, életmód tanácsadó, pszichológus, jogász, házaspárgondozó, gyermekszakértő. Ő mindez és még sok más is volt egy személyben, ráadásul útmutatása mindig bibliai alapokon nyugodott és ezért tökéletesen bevált. A gyógyulás, megoldás, segítség mindig a léleknél kezdődik, vallotta, és hirdette, hogy Krisztus a megoldás. Ez azóta is így van. Ha a tudományt és ismereteket a Lélek megszenteli, akkor azok százszoros értékre emelkednek és sokszorosán segítenek.

Győri János, minden szolgálata közepette is, élete végéig és élete minden helyzetében nemcsak hívő ember maradt, hanem az Úr hűséges szolgálója, mint mindenben evangelizációt végző és sokakat tanító ember. Szolgálata nyomán sokan indultak el megtérés által az üdvösség útján, és sokakat bátorítottak szavai és élete a hűséges helytállásra. Emléke, de még sokkal inkább munkájának gyümölcse legyen áldott mindenkor. Bárcsak sok ilyen lelkipásztor lenne ma is, mint ő. Ha ez a pár sor buzgóságot ébreszt csak egy olvasóban is, már elérte célját. De e nélkül, ezen kívül is azt is mondhatjuk: Győri János lelkipásztor, az Úr Jézus megváltott gyermeke elérte szolgálata célját. Élete, szerény elismertsége is azt hirdeti: egyedül Istené a dicsőség.

Kiss János

1912–1990

KISS JÁNOS

Győri János Sámuel vetített képes előadása alapján

„Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok, mely órában jön el a ti Uratok”
(Mt 24,42)

Ez volt Kiss János megtérési igéje, esküvői igéje, ez hangzott hitvesének a temetésén és kísérte végig János bácsi egész életét.

Ő maga mondta ezzel kapcsolatban, hogy olyan feszültségben élt, mint a szív, amely sohase állhat meg, mindig pumpálnia kell a vért, mozgatnia kell a vérkeringést. Ő így élt ebben az egyházban, erről tesz bizonyosságot a vele készült film is. 1988-ban készült a felvétel és elég feszélyezett volt még. Hosszan mesélt Pógyor Istvánról, majd kérte tőlem, hogy töröljem le, és én ezt becsülettel meg is tettem – sajnos –, mert most az is nagyszerű anyag lehetne a KIE-munkához.

János bácsi hagyatéka két helyen található meg. András fiánál van az egyik része, egy bizonyos bőrkötéses, Beregszász visszafoglalásával kapcsolatos könyv is.

Többször találtam az irattárában „meghagyás” jelzésű iratot, ami arra vonatkozott, hogy valakit behívtak katonának a háború alatt, de nem kellett bevonulnia. A meghagyásokhoz származási igazolást is kellett adni, így került a kezembe a családfája a nagyszülőkig visszamenően.

Idősebb Kiss József – az édesapja – 1885-ben született, édesanyját Fajcsik Juliannának hívták. Mindketten evangélikusok voltak. A nyíregyházi anyakönyvben az ő születésének bejegyzése 548-as sorszámmal történt, egy Fábry nevű lelkész keresztelte, aki segédlelkész lehetett akkor.

Később a zsidóüldözések miatt is kellett származási lapokat leadni, hogy valaki bizonyítsa, hogy tiszta keresztyén. Egy ilyen is akadt az iratok között.

A szülőházi már nem tudtunk fényképeket készíteni. Egy kis parasztházban született és lakott a Pacsirta utca 13-ban. 1932-ben végzett a Nyíregyházi Általános Tanítóképzőben. Végig kitüntetésekkel végezte tanulmányait, így került a Nyíregyházát körülvevő bokrrendszerbe, a Bálint bokorba és környékére. Ennek a munkájának egyik jelentős része volt, hogy részt vett a leventeképzésben.

SZOLGÁLATOK

A Bálint-bokorban töltött tíz év alatt, 1932 és 1942 között tanító, tanító-egyesületi titkár, belmissziói munkás, kántor, igehirdető, cserkészvezető, leventeoktató, népművelő, gazdaszövetségi jegyző, vöröskeresztes aktivista és helyi KIE-vezető is volt. A Bálint-bokor Luther Márton Kör Ifjúsági Egyesületében énekkari munkát és bibliakör vezetéset is végzett már ekkor. Iskolán kívüli népművelő munkára kapott megbízatás 1937-ben. A vöröskeresztes munkába is bekapcsolódott. 1937. január 1-jétől vezette a Bálint-bokori népiskola ifjúsági vöröskeresztes csoportját. Ahol a tanyasi nép, az ifjúság fölemeléséről volt szó, ott minden munkában benne volt, mindent elvállalt.

Az igehirdetői és a kántori munkáról azt írják, hogy ezeket díjtalanul végezte. 1933. szeptember 1-jétől a Nyíregyházi Luther Márton Kör elnöke. Nyíregyháza Megyei Város Testnevelési és Nép gondozó Kirendeltsége írta: „*Kis János tanító, Bálint-bokori leventeoktató 1936. évi augusztus hó 1-jétől szeptember hó 1-jéig a levente átképző tanfolyamot igen jó eredménnyel elvégezte*”. A Gazdaszövetség jegyzőjévé is választották.

Ezek az igazolások jobbára mind 1937. május elsején keletkeztek, úgy néznek ki, mintha előre gyártott okmányok lennének. Valószínű, hogy a katonaság miatt lehetett ezekre szükség.

Konferenciák rendezője is volt a Bálint-bokorban és a Sípos-bokorban 1935-ben, erről szól az egyik igazolás. Olyan iratok is szerepelnek, amelyekben a presbitérium megköszöni például a nyíregyházi templom 150 éves jubileuma kapcsán tartott emlékünnepe ly megszervezését.

1936–37-ben egy belmissziói munkaprogramkönyv szerkesztője lett. Ismertem őt, és úgy láttam, mintha az íróasztalán rendetlenség lett volna, de ahogy néztem az iratait, kiderült, hogy mindig mindent mapázott. Megdöbbenő dolgok maradtak meg nála. Más már biztosan eldobta volna, de ő megőrzött bizonyos okmányokat.

Jól tudott konferenciákat szervezni. Bele kellene lapozni a vendégkönyvekbe, a KIE-ből, a Fóti Kántorképzőből nála maradt iratokba, ahol a tanfolyamok és konferenciák programjai szerepelnek leírva nagyon pontosan. Sokszor kézírással, vagy gépírással. János bácsi iratait nézve nagyon sok a tintával, kézzel írott, viszont amikor kint volt a fron-

ton, a lövészárokban, akkor írógéppel írt. Valami kis tábori géppel és annak egy másolatát küldhette haza.

Az 1936–37-es évre Belmissziói Munkaprogram könyvet szerkesztett. Belmissziói munkájának elismeréseként idézek egy „Tekintetes Kiss János tanító úrnak” helyben címzett levélből:

„...a tantestület részére beérkezett kérdőívekből örömmel győződünk meg, hogy tanító úr milyen eredményesen vette ki részét a belmissziós munkában. Minden ezen buzgó munkásságért köszönetünket és elismerésünket fejezzük ki. Arra kérjük, hogy lelkesedését megtartva hasonló buzgósággal munkálkodjék továbbra is egyházunk javára.”

Dr. Geduly Henrik írta alá, aki püspök és igazgató lelkész volt akkor Nyíregyházán. 1935. február 21-én kelt ez az elismerés.

Nagyon szeretett a gyerekekkel foglalkozni, Fóton is láttuk ezt. Azokat a képeket, amiket ő használt, én is mint gyerek hallottam tőle. Fantasztikusan lekötött és megtartott minket.

Egy régi képen a három testvérével hordják a vizet, elől János bácsi. Egy másikon a gyerekek előtt csúzlít próbálgat. Nem madárkákra lőnek, hanem a sátán van ott oldalt a bokor mögött, őt lövik le.

Ha kellett, még szakácskodott is. A képek is igazolják, amit elmesélt a KIE-táborról, a cserkésztáborokról, hogy jöhettek akár esperesek, nagy egyházi emberek, őket is beosztotta WC-pucolásra, vagy akármire. Fóton is hallottuk, hogy ez így megy. A cserkészmunkával kapcsolatos írásai: *Cserkész tábortűz, Tábori beszámoló, A magyar cserkész tábor naplója, A nyíregyházi 971-es számú Tisza cserkészcsapat 1929/30. évi jelentése.* Cserkészmunkával kapcsolatos elismerései közül megmaradt egy kivonat a nyíregyházi ágostai hitvallású evangélikus iskolaszék 1933. október 13-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből:

„Az igazgató bejelenti, hogy cserkészapród csapatunk részére zászló avatott fel. Az iskolaszék örömmel veszi tudomásul az iskolánk cserkészétet illető jelentést. Vitéz Tas Gyula parancsnok, valamint Kiss János segédtisztnek a cserkészcsapat kiképzése és a zászlóavató ünnepély megrendezése körüli buzgóságukért elismerését fejezi ki.”

Finnországban is járt, ami 1937-ben lehetett. Erről is van egy jegyzőkönyvi kivonat, ugyanis folyamodványt terjesztett be a presbitériumnak Nyíregyházán, hogy támogassák finnországi útját, és 100 pengő összeget utaltak át neki erre. Odaírták az összeget a jutalmazás rovatba.

Finnországi útjáról komoly beszámolót írt, pár szót érdemes ebből is kiragadni:

„Hónapok óta tart az egyrészt szégyenletes, másrészt felemelő, dicső küzdelem, amellyel északi testvérnépünk, Suominak, a béke és a csend országának közel 4 milliós népe élet-halál harcát vívja a 180 milliós Szovjetunióval, a sátán, a vörös szellem lelketlen képviselőinek tömegével szemben. Szent háború folyik északon stb.”

Kiemeli és elemzi az ottani iskolás életet. Megfigyeltem János bácsinál, ahogy mesélt például a KIE-táborban a csónakba szállásról, egyből jellemezte a gyerekeket, nézte a lelküket, hogy mi sugárzik az arcukon. *„Megdöbbenek, de bizalommal belépnek a csónakba.”*

Gyönyörűen tudott fali összeállításokat, kollázsokat, fotó-összeállításokat készíteni. Ő írta rá szép mives betűkkel a címeteket. Volt érzéke a természet és emberek leírásához is.

„A finn ifjúság nagy része egyetemet végez. A szegény egyetemi hallgatók nagy része nyáron nehéz fizikai munkát végezve keresi meg kenyerét. Jellegzetes és nagyon-nagy érték, hogy 58 népiskolájuk van. Ezekben az iskolákban tanul a finn falusi ifjúság nagy része, ezek általános műveltséget nyújtanak. A népiskolák a gyakorlati élet számára nevelnek értékes és jól képzett honpolgárokat. Beszélgettem Otavában a népiskola hallgatóival. Egyszerű tanyasi, falusi ifjak és lányok voltak. Arcukról tiszta értelem, szemükből kiegyensúlyozott, emelkedett lelkiség sugárzott. Nem szégyellik egyszerű származásukat. Egy lányt megkérdeztem, hogy mihez fog kezdeni, ha befejezi a tanulmányait? Férjhez megyünk, és mindnyájan jó anyák és háziasszonyok leszünk. –mondta.”

Az összefoglalást kézzel írta a gépelt sorok alá:

„Ezek után összefoglalom, amit a finn lélekről mondtam: Istennel él, imádkozik, dolgozik. A becsület útján jár, lelkét naponként műveli, csendes, nyugodt, megfontolt és szerény. A magyar föltámadásért velünk együtt fohászkodik.”

A Szabolcs Vármegyei Tanító Egyesület titkárának választotta 1941-ben, de nemsokára, 1943. szeptember 7-én egy levelet írt a Szabolcs Vármegyei Tanító Egyesületnek, hogy a titkári tisztségről lemond, mert KIE nemzeti titkárrá választották meg. Érdekes, hogy ezt miképpen fogalmazta meg:

„A KIE Nemzeti Szövetsége meghívott országos titkárának. A meghívást elfogadva Budapestre távoztam, így le kell mondanom arról a megbízatról, amelyet mint a Szabolcs Vármegyei Általános Tanító Egyesület titkára töltöttem be. E megtisztelő megbízatást nem tisztségnek tekintetem, hanem minden igyekezetemmel arra törekedtem, hogy szolgáljam azt a közösséget, amelyet a Szabolcs vármegyei tanítóság egysége jelent. Mint tanító akarok továbbra is szolgálni a magyar ifjúság vezetésével. Eltávozásomkor kérem a Szabolcs Vármegyei Általános Tanítóegyesület tagjait, hogy legyenek erősek az Úrban és az Ő hatalmas erejében. Sohasem éreztük ennyire időszerűnek az evangélium üzenetét, mely szerint nem test és vér ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek, hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.”

Igei idézetekkel támasztotta alá hitvallását akkor is, nem egyszerűen protokollárisan mondott le.

A nyíregyházi KIE-ben 1932–33-tól vett részt, az országosban pedig 1942-től szerepel. Szívügye volt a dunavecsei KIE-tábor. Erről a filmben hallottunk. Az alapos munkával előkészített programok ellenére sok izgalmas napot éltek át. Elmesélt egy esetet, amit nem tettünk bele a filmbe, egy kisfiú megfulladt ott a Duna holtágában. Máskor hatalmas vihar támadt, halálos áldozatok is lehettek volna. Rázuhant egy fa az egyik faházra és összetörte, de szerencsére nem sérültek meg a gyerekek.

A frontról azt írta, hogy ő biztosan hazajön, mert vár rá Dunavecse. Testvéreivel látható egy képen Dunavecscén, 1943-ban. Mind a három testvére tanító volt, ami ritka dolog egy családban. Ráadásul apjuk egész másnak szánta őket.

Egy példa arra, hogy mennyire gyermeki volt János bácsi: az ember mondott neki valamit az autóról, vagy a motorról és tátott szájjal hallgatott minket. Persze aztán mi is őt. Valamit meséltem neki arról, hogyan kell a Zsiguliba tankolni, hogy ne fogyasszon sokat, meg a leg egyszerűbb benzinnel, hogy olcsóbb legyen, és két hónap múlva visszamondta nekem, mint tanácsot, hogy én is úgy tankoljak. Megjegyzett mindent és kapható volt minden ilyesmire.

Van egy olyan fotó az albumában, ahol a katonaságnál kapott periszkópot otthon az udvaron családja körében próbálgatja. Megmaradt egy bizonyítvány: Dunavecsei Hajós Igazolvány. Emlékszem a képre, hogyan feszített a kormány mellett. Fantasztikusan átélte, hogy most ő a

hajóskapitány. Még megvan az igazolás, amely Kiss Jánosnak engedélyezi, hogy nyersolajas és benzinmotoros hajókat a Dunának ezen a szakaszán vezessen. Egy fogadalomtételt kellett elmondania:

„Én, Kiss János, becsültemre fogadom, hogy szolgálati kötelezettségeimet mindenkor híven, pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. A gondja-imra bízott hajót gondosan, körültekintően és elővigyázatosan vezetem és minden olyan veszélyt, kárt, vagy szerencsétlenséget, amelybe a rajta lévő személyekkel és árukkal juthatna, a legjobb tudásom szerint és minden erőmmel elhárítom. A vízen veszélybe jutott embertársaimnak segítségére megyek. Stb.”

Jellemző, hogy ezt megőrizte. Ilyen ember volt, nagyon fontosnak tartotta ezeket, annak ellenére, hogy tragédia történt az egyik KIE-táborban.

A nyíregyházi ifjúsági munka az egyházi élet tükrében.

Jellemző a képpel indította egyik előadását:

„...a tükör egy kellemetlen, őszinte tárgy, mindig az igazi arcunkat látjuk meg benne. Van olyan tükör is, amely torzított arcot mutat, az ilyen tükröt legszívesebben eldobja az ember, és nem néz bele többet, mert nem szereti látni benne magát kapcsolatban a torz vonásokat.”

Azzal folytatta a gondolatmenetet, hogy az egyház torz. Nem merünk szembesülni azzal: mi van az ifjúsággal. Itt fiatalokhoz szólt, leírta, hogy mennyire fontos belenézni egy ilyen tükörbe. *„Nézzünk tehát bele: hogy áll ifjú testvérem az életedben ez a kérdés.”* Két előadás hangzott el előttünk. Az első az ifjú ember és Krisztus kapcsolatával foglalkozott. Megkedvelt-e téged Krisztus? Tehát jellemző gondolatmenet, képek, amelyekkel ez az evangelizáció működött. Azt hiszem, hogy nem idejétmúlt ez és fontos dolog így, ilyen személyesen megszólítani az embereket.

Szívügye volt a tanyai ifjúsági munka.

„Azért, mert nem figyelünk oda, a tanyák ifjúsága jelenleg nagyon el van hanyagolva, azért olyan sok a szerencsétlen verekedés, bűnözés.” Érdekes színfolt erről a korról: *„...az összejövetelek idejét úgy állapít-*

suk meg, hogy ne vonja el a legkisebb időre sem az ifjúságot a házi munkától, mert így a szülők az egyesület munkáját ellenezni fogják.”

Érdekesek a vallásos jellegű előadásai, ilyen címeket találunk: „Gondolatok újév hajnalán”, „Luther Márton előadás”, „Hetedik parancsolat”, „Az imádkozásról”, vagy „Paulik János nyíregyházi lelkész hetven éves jubileumáról” – ahol ő köszöntötte az idős lelkészt. A tanítói és a missziói munkában nem csupán a missziói parancsra hivatkozik:

„A mai fiatalság válaszüton áll, sok-sok hívó szó hangzik felé a különböző társadalmi és politikai egyesületek, jó és rossz barátságok, mind kíváncsimmal lépnek fel az ifjúsággal szemben. Mindenki akar valamit az ifjúságtól, az egyik a pénzét, a másik az idejét, harmadik az erejét, negyedik a türelmességét, ötödik a jellemét, becsületességét kéri.

Az ifjú sokszor hallgat e hívó szavakra és rálép a bukás útjára, mert magára marad, és amikor az Egyház lép mellé és kéri tőle a legdrágább kincsét, a szívét, az ifjú már nem tehet eleget ennek a kérésnek, mert azt már elveszítette. Mindenhol azt hangsúlyozza, hogy vérzik a szíve a tanyasi ifjakért. Nyíregyházán 4000 evangélikus fiatal van, és hol vannak ezek az alkalmakról?”

Irodalmi előadásai közül megdöbbenett az egyik dolgozata, melyben az elszakított magyarság irodalmáról írt. Ezt a pályázatot 1931 tavaszán hirdette meg a Magyar Nemzeti Szövetség Nyíregyházi Fiókja. A felvidéki és az erdélyi irodalmat ajánlotta az olvasóközönség figyelmébe: „Igaz lélekkel ismerjük meg tehát ezért az elszakított magyarság sorsirodalmát.” S ő, mint egykor Tinódi Lantos Sebestyén deák, városról-városra járva, rendíthetetlenül hirdette a magyar feltámadást.

„Lehetünk szétvágva harminckét országba, de ha egy hittel hordjuk a mézet a közös méhesbe, magától visszajön minden. Csak a méhes álljon fenséges hitben, szegény magyarokat segítse az Isten.” „Dicsérő oklevéllel jutalmazták e munkámat.” – írta alá saját kezűleg.

Történelmi előadások is születtek a beregszászi és munkácsi bevonulásról. Megmaradt egy kép abból az albumból, amit ő maga bőrbbe kötött, belsején akkor divatos magyaros mintákkal. Megemlékezik a ruszin testvéréről is. Idéz későbbiekben egy köszöntőt az egyik ottani újság íróitól, mely szerint nem igaz az, hogy az egymás mellett élő sok-sok kisebbség egymással ellentétben volna. Valaki más hozta ezt ránk.

Ismeretterjesztő előadásokat tartott, a dossziében benne is volt eredetileg mind a tizenhárom anyaga, egy mára már hiányzik, a nyolcas számú. A címe: A kommunizmus hazája. Nem tudom, hogy ő tüntethette-e el, esetleg véletlenül. A kilencedik egy vetített képes előadás a dunántúli körútról.

Érdekesség ez a kézirat 1930-ból, melynek jeligéje „Feltámadunk” volt.

„Dolgozz és keress! Takarékoskodjunk azért teljes szívvel és lélekkel, filléreinket, melyek a felépítendő nagy Magyarország sejtjeit képezik, rakjuk össze, gyűjtsünk, dolgozzunk, mindez hazafias cselekedet, mely erőssé és boldoggá teszi leigázott, és megcsonkított hazánkat. A takarékosági szellemtől megerősödött magyar lelkek rövidesen megszabadítják csonka hazánkat a lesújtó bilincsektől. Kérem a Jóistent, hogy ez minél hamarabb következzen be.”

A Magyar Élet Pártja vármegyei elnöke kinevezte őt 1939. április 15-én a nyíregyházi Felsőöskút-bokor szervezetének körzeti titkárává. Egyéb megbízatásokat is vállalt a nyíregyházi kaszinóban, vagy a Társadalmi és Sportegyesületben.

Kiss János karpaszományos tűzértiszt is volt. Egy meghagyásból tudjuk, hogy 1938-ban, 1939-ben, 1940-ben és 1944-ben volt katona. Ezek közül a legkeményebb az 1944-es év lehetett, amiről hazaírt levelei tanúskodnak. Harci tudósításokat találtam az igazolvány mellett, s egy igazolást, hogy hordhatja a felvidék visszacsatolásának emlékére alapított emlékérmét.

Ez a szüleinek írott levele 1944. március 25-én kelt, mikor a front felé mentek:

„Ma éjjel igen érdekes álmom volt. Nyíregyházán jártam, s azt álmodtam, hogy a nagy gyakorlótéren találkoztam apukával. Apuka engem nem keresett. Egymásra néztünk, Apuka haja hófehér volt, olyan nyugtalan volt a tekintete. Egy pillanatig tartott csak a találkozás, utána felébredtem. ... Utunk célja bizonytalan. Egy biztos, amikor ezeket a sorokat olvassátok, már valahol északon vagyok, túl a határon. Nem az a fontos hol, hanem, hogy közel hozzátok, akiket annyira szeretek, hogy talán most szakadna meg a szívem, ha nem lennék biztos abban, hogy valahol ismét találkozunk. Mikor? Eljön annak is az ideje. Hiszen hányan járták meg előttem is ezt az utat és hányan jöttek vissza jó egészségben. Én e-

zek közé fogok tartozni. Imádkozzatok ezért minden nap, minden reggel, minden este. Úgy érzem, hogy nagymama lelke is körülöttem van, és vigyázni fog rám. Én nagyon nyugodt vagyok, mert érzem, hogy nekem vissza kell mennem. Engem nem csak a családom vár, de visszavár sok ezer ifjú is, akiknek odaszenteltem életemet, erőmet és minden tehetségemet. Vár Dunavecse és várnak a konferenciák, vagy vár esetleg egy tanterem mosolygó szemű kisgyerekekkel.”

Hazatérése után a nagytarcsai népfőiskola miatt ebbe a munkába újból bekapcsolódott, de ezeket az iskolákat, akár csak a konferenciákat és az evangelizációkat is, megszüntették. 1959-től indult a kántorképzés.

Dr. Reök Iván egyetemes felügyelő beszélhetett Kiss Jánossal, mert ezzel reagál:

„Felügyelő Úr! Alulírott Kiss János ifjúsági titkár, a Pest Megyei Evangélikus Felső Egyházmegye 1946. évi közgyűlésétől megbízást kaptam arra, hogy evangelizációs szolgálatot végezzek. Tisztelettel kérem, hogy ennek alapján az egyetemes egyház részéről is hivatalos megbízatással és igazolvánnyal ellátni szíveskedjék, mivel ez időkben egyre inkább szükség van erre.” Kötelességemmel és megbízatásommal tisztában vagyok. Azt is kinyilvánítom, hogy Felügyelő Úr ez irányú személyes felvilágosítását is megértettem és tudomásul vettem. Ezeknek alapján tisztában vagyok az-
zal, hogy minden meggondolatlan, vagy nem evangéliumi kijelentésemért egyedül és személyesen vagyok felelős.”

Ez 1949-ben íródott. Aztán értesítették, hogy megválasztották és visszaigazolta, hogy elfogadja ezt a mandátumot.

Fóti kántor és fényképész is volt. Zászkaliczky Pál testvérünkötől halottam, hogy kántorkodott, majd utána az esküvőn fotózott. Sőt, a lagziba is elhívták és ott is készített fényképeket. Éjszaka előhívta, és reggel, amikor ment a templomba orgonálni, már vitte magával a képeket. Ott voltak, akik még visszamentek valamiért, azoknak máris mutatta a fényképeket és rendelték is. Ez neki egy kis segítség volt, mellékes kereset. Megtaláltuk raktáron a régi nagytírógépét és az egykori írógépét is.

A fóti munkáról még több filmanyag is áll a rendelkezésünkre. Nem nézték tevékenységét jó szemmel, mert itt valójában ifjúsági konferenciák is zajlottak. Egy évvel nyugdíjaztatása előtt Káldy püspök köszöntötte a hetvenéves Kiss Jánost. 1982. október 4-én, a Puskin utcában méltatta Káldy püspök:

– *Átadom ezt a virágot, szeretettel köszöntünk és hálánk jeléül kis ajándék még a 70. születésnapodra, borítékban 1000 forint.*

Erre Friedrichné, a püspöki titkár beszólt:

– *Hozhatom a kávé?*

Kiss János:

– *Egy pár szót szeretnék szólni!*

Káldy:

– *De röviden, mert megy az idő!*

Kiss János, akár egy diplomata, mindig ki tudott egyezni emberekkel, anélkül, hogy gerinctelenné vált volna. Figyeljük meg válaszát:

„Kedves testvéreim! A hetvenéves ember, amikor az életét mérlegre teszi, nem kíváncsi a mérlegre. A mai reggeli ige beszél a csöpp vízről a vödörben, beszél a porszemről a mérleg serpenyőjén. Ennyiben tudom összefoglalni, mi voltam ebben a munkában, hogy Isten ezt a vízcseppet és ezt a porszemet hogyan fogadta el. Ma is töretlen jókedvem van, nem vagyok megfáradva és ez a munka nemhogy lenyomott, hanem felemelt.”

Ez az első biztonyságtétele, a második pedig:

„Kedves testvéreim! Harmincöt évvel ezelőtt, amikor Fóton az első vendégkönyvet megnyitottuk, akkor ott ült a hátsó sorban Káldy Zoltán pécsi lelkész testvérem. Olyan különös találkozás volt ez, mert a folyosón arra kért engem, hogy azt a tüzet, azt a hitet, lángolást őrizd meg, ezt mondta. És én jelentem, hogy megőriztem. Köszönöm ezt a biztatást. Befejezésül csak azt, hogy mi ott a Mandák otthonban sohase szoktunk senkinek semmit megköszönni. Jó, hogy ez most nem a Mandák otthonban történik. Mindig azt hirdetjük az embereknek, hogy adjanak hálát az Istennek, hogy oda beléphetnek és szolgálhatnak, és hogy Isten elfogadja a szolgálatukat. Így köszönöm meg püspök úrnak ezt az ünneplést.”

Nyugdíjas évek.

A teológusokat továbbra is tanította, tehát 1983-ban nem ment nyugdíjba. Évente 20–25 szolgálatot végzett „Fótot viselt” lelkészeknél, gyülekezetekben. Mi kétszer hívtuk meg Ősagárdra és jött is. Általában fölkereste a volt kántorképzősöket, a faluban végigjártuk őket. Egy jelentésből kiderül, hogy hány órát tartott abban az évben és hány teológusnak. Ebből heti négy órát díjtanul végzett el.

A 75 éves Kiss János köszöntésére a Teológián dr. Fabiny Tibor ünnepi köszöntőt mondott, a teológia énekkara is szolgált. Fabiny professzor több dolgot is kiemelt, fontosnak látta, hogy az egyházzene megszerettetésével János bácsi Krisztust akarta megszerettetni. Fegyelmet is tudott tartani, s olyan missziói tűz lobogott benne, ami magával sodort. Közben odaszólt a teológusoknak, hogy nem jártok reggeli és esti áhítatra, de Kiss János bácsihoz elmentek és estig gyakoroltok vele.

A 75 éves Kiss János ott a fiatal teológusok előtt így vallott:

„Hadd tegyek közöttetek bizonytságot arról, hogy az életemnek nagy alapigéje a Mt 24,42: Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok, mely órában jön el a ti Uratok.”

Elmondta, hogy tizennyolc éves korában jutott hitre, jelszava pedig: ifjakat ifjak által Krisztushoz vezetni. A későbbiekben arról is beszélt, hogy Nyíregyházán tíz év alatt bejárt minden tanyát, minden tanyabokrot, minden házban megfordult. Isten adott neki ehhez erőt. A rábízott bokortanyákon mindenkit felkeresett és meglátogatott. Azután elkerült a KIE-be. Több mint háromszáz evangélikus és református templomban szolgált. Dunavecsén vezette a KIE-táborokat.

„Fóton 38 év alatt 40.000 emberrel találkoztam. Hitébresztő konferenciákon előbb is kapcsoltba kerültem később a Teológiára került, híres emberekkel, mint pl. Fabiny Tiborral. Dr. Fabiny Tibor szinte Pál apostoli mozzanattal indult a szolgálatba – a Váci börtönön keresztül –, amikor a tőlem kapott János evangéliuma című füzeteket osztogatta az utcákon, és mire kiért az állomásra Frenkl Róberttel, már ott várta a rendőrség és lefoglalták, hogy amerikai röpcédulákat osztogat. Talán két napba is került, míg kiszabadult.”

János bácsi nem ment nyugdíjba. *„Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok mely órában jön vissza a ti Uratok!”* Erre vigyázott, készen volt.

Nagyon megható volt, amikor egy poros, nagy köteget átvettem az unokájától, melyből először a személyes levelezés került elő. Kinyitottam, s kirepült egy A3-as nagyságú lap. Nézem, mi ez: „Győri család”. Johanna rajzolta neki. A gyerekeket annyira lekötötte, hogy leveleztek vele, rajzokat küldtek neki. Én erről nem is tudtam.

Hadd bocsássam közre ezt a levelet, engedélyt kaptam rá.

„Drága János bácsi! Mindent-mindent nagyon köszönök. Soha nem fogom, és nem is tudom elfelejteni a csodálatos fóti tanfolyamokat, az előadásokat, a meghitt áhítatokat. Ott, Fóton éltem át életemben először, hogy milyen nyomorult bűnös ember vagyok és azt a csodálatos örömet, hogy Jézus értem is meghalt, nekem is megbocsát. Akkor, ott Fóton sírtam először úgy igazán, ahogyan még soha. Köszönöm János bácsi mindenkori segítő, bátorító és soha nem szűnő szeretetét, amellyel vezetett engem és mindenkit, aki ott megfordult a Mandák otthonban. Még egyszer kívánok minden jót...stb.”

Johanna lányom, aki akkor 8–9 éves kislány volt, lerajzolta neki a családkat és János bácsit, aki ott ül az asztalnál és valószínűleg prédikál, mert lent látjuk a kígyót, a sátánt, amit egy villám éppen agyoncsap, és azt mondja az ördög, hogy most már végem. Az van ideírva: az Úr Jézus szeret téged mindörökké, ámen.

Fót, külmisziói konferencia
1952. augusztus

Urbán Ernő

1908–1943

A KATONA, A HARCOS, A SÁFÁR JÉZUS KRISZTUS JÓ VITÉZEI

Reuss András

1. URBÁN ERNŐ

Sopronban, a családi sírhelyen ott szerepel a neve. Nem ismerjük azonban halálának sem helyét, sem időpontját. Hármuk közül a legrövidebb életút neki adatott.¹

Három évvel szigorlata után, 1934-ben – huszonhat évesen – jelent meg első írása és 1943-ban – mielőtt betöltötte volna a harmincötödik évét – már Don melletti eltűnése után, az utolsó. Teológiai munkássága tehát ez a kilenc év. A *Keresztyén Igazságnak* indulásától kezdve munkatársa volt. Itt harmincnyolc tanulmánya, cikke, és negyvenhat könyvismertetése jelent meg. Valamivel később kezdett írni a *Lelkipásztornak*, de egyre többet, tehát nem a *Keresztyén Igazság* „rovására”, hanem azon felül, összesen tizen-nyolc cikket, a jelentősebb részét Túróczy Zoltán szerkesztősége idején.

Még csak huszonkilenc éves volt (1937), amikor Sztéhlo Gáborral együtt kiadta páratlan tömörségű konfirmációi kátéját,² és Scholz Lászlóval együtt programadó igehirdetési kötetét.³

A számszerű adatok beszédesek, de nem fejezik ki érdemi súlyát és tartalmi jelentőségét.

A Baráti Mozgalom 1931-es indulását Urbán Ernő olyan határvonalként értékelte, amely előtt az ébredési mozgalom és az evangelizáció egyesületi-közösségi alapon működött, utána viszont megérett a helyzet, hogy egyházi és gyülekezeti tevékenység legyen.⁴ Ennek egyik munkása

1 Egy 2008 őszen elmondott előadás szövegének felhasználásával.

2 Két különböző című kiadásban, azonos szöveggel jelent meg: *Istené vagyok! Az egyház tanítása kérdésekben és feleletekben*. Összeállította Sztéhlo Gábor és Urbán Ernő, Harangszó Könyvtár, Győr, 1937, Széchenyi Könyvnyomda, 32. o. – *Krisztus a királyunk!* Összeállította Sztéhlo Gábor és Urbán Ernő, Harangszó Könyvtár, Győr, 1937, Széchenyi Könyvnyomda, 32. o.

3 *Krisztus hatalmában*. Scholz László és Urbán Ernő igehirdetése, Budapest, 1937, 163. o.

4 Urbán Ernő: Az evangelizáció kérdéseiről, *Evangelikus Szakkönyvtár* 4. szám. Győr, 1941, 10. old.

volt Gáncs Aladár, aki tanulmányaival teológiai vizsgálatot és értékelést az egyetemes egyház ébredési mozgalmait, valamint számos kérdést tisztázott. Urbán Ernő jelentős mértékben ezt a teológiai háttér munkát végezte, amikor az ébredési mozgalomnak ebben a fázisában bekapcsolódott.

Az evangélium ügye iránti elkötelezettség fűtötte tudományos igényű tanulmányait, és a teológia nélkülözhetetlenségéről való meggyőződés hatotta át, amikor az egyház ügyéről, misszióról, evangelizációról szólt. Írása, „Az evangelizáció kérdéseiről”⁵ fakó címe ellenére is veretes teológiai tanulmány, melyre a ma megnyíló lehetőségek kapcsán is érdemes lenne figyelni. Meghatározta benne az evangelizáció fogalmát, mert számos vita – így a Zulauf–Dezséry-vita is – abból fakadt, hogy mást értettek a szavakon. Elhatárolta az evangelizációt a belmisszió és a misszió fogalmától, ugyanakkor tisztázta viszonyát a gyülekezeten kívüli és a gyülekezetben folytatott igehirdetési tevékenységgel. Érdekes megkülönböztetése az úgynevezett úttörő és az arató evangelizáció, ahol az első a gyülekezeten kívüli, a második az egyházon belüli szolgálat. Miközben az evangelizáció jellemző vonásának tartotta, hogy formai kötöttségektől mentes, szükségesnek mondta a határozott gondolatmenetet és a tervszerű felépítést az ébresztő igehirdetésben is,⁶ és elmarasztalta a szűkkeblű, egyoldalú, elgépített, kaptafa módjára, receptszerűen végzett evangelizációs gyakorlatot.⁷ A tartalomra nézve megállapítja:

„Az az evangelizáció kaphat helyet egyházunkban, amely valóban Krisztushoz, az élő győzedelmes Úrhoz vezeti az embereket. A bibliai Krisztus igaz megismerését szolgálta a reformáció központi tanítása: a hit által, merő kegyelemből való megigazítás hirdetése. Minden igehirdetést, akár prédikációt, vallástanítást, bibliaóra, előadás-sorozat, lekipásztori beszélgetést, akár úttörő vagy arató evangelizációt, ehhez a mértékhez kell mérni.”⁸

Fontosnak tartotta, hogy az igehirdetés ne csak azt a sorrendet ismerje, hogy először a törvénnyel összetörni és bűnére ébresztetni az embert, u-

5 Urbán Ernő: Az evangelizáció kérdéseiről, *Evangelikus Szakkönyvtár* 4. szám. Győr, 1941, 21. o. Különlenyomat a *Lekipásztor* 1941. évi 10. és 11. számából (1940–41/10, 478–487. old.; 1940–41/11, 526–535. old.).

6 I. m. 18. old.

7 I. m. 14. old.

8 I. m. 17–18. old. Kiemelés az eredetiben.

tána pedig az evangéliummal megkínálni, hanem azt is, hogy elsősorban örömhírként kell hirdetni az evangéliumot, a bűnbocsánat csodáját, és ennek nyomán szembesíteni a bűnnel, mint ami ellenkezik az Istentől kapott ajándékkal.

Miközben

„...az evangelizáció az evangéliumot újszerűen, meglepően, vonzóan, megragadóan hirdeti [...] az élet ritmusában nyomon kell követnie az állandónak, a maradandónak, a mindig ugyanegynek. Aki csak az újszerűséget, eredetiséget hajhássza, az szenzáció-éhségében visszaél az evangéliummal. Aki csak a megszokotthoz, régihez ragaszkodik, az belerozdásodik szinte észrevétlenül az óember életformájába és letöri az evangélium mindenkori támadó életét.”⁹

Bármily szokatlan is egyházunkban:

„A belső élet külső kifejező és megnyilvánuló formáit is meg kell keresni, gyakorolni, különben formátlan, elmosódott, ereje vesztett lesz a mégolyan eleven hit is.”¹⁰

Bátorítása ma is aktuális:

„Senki sincsen, aki eleve alkalmatlan a szolgálatra. Senki sincsen, aki eleve alkalmas rá. Arra van szükségünk, hogy ki-k közlünk számot veszen önmagával. Magától senki sem jó igehirdető, senki sem evangélista. Isten azonban bárkit azzá tehet. Hiszen a Szentlélek kegyelmi ajándékairól van szó! Kérhetjük és elvehetjük ezeket felülről!”¹¹

Közös kötetet jelentetett meg 1937-ben – ekkor 29 éves volt – a 26 éves Scholz Lászlóval, aki később így emlékezett vissza a közös munkára:

„Nem én állítom, Sólyom Jenő professzor mondotta egyszer később egy lelkeszkonferencián a magyar evangélikus igehirdetés-történetről tartott előadásában, hogy kötetünk különös jelentőségű volt a maga idején. Ketten, fiatalon merészkedtünk annak az új hangú – legalábbis úgy véltük – kötetnek közös megjelentetésére. Az inspirátor Urbán Ernő volt. Ő fogalmazta meg az Utószóban az okot s a célt is: »A reformáció üzenete: az evangélium teljes híradása. Ez csorbult meg, sőt kallódott el az idők

9 I. m. 19. old.

10 I. m. 19. old.

11 I. m. 20–21. old.

folyamán. Újra felfedezni és újra megszólaltatni ezt az üzenetet: ez volt szándékunk.» A továbbiakban alázatosan megvallja, mennyi hiányzik még honi igehirdetésünkéből, »a reformátori keresztyénség új énekéből.« Kéri az olvasók tanácsát, bírálatát, útbaigazítását. [...] Jó lutheri hagyományt követve erősen Íráshoz kötöttek ezek a prédikációk. De nem abban az értelemben, hogy mit mondott az ő- vagy újszövetségi szakasz írásba foglalása idején, hanem hogy miképpen szólít meg ma! Szinte minden beszédben hangsúlyos ez a »most«. Az ige ugyanis mindig »új«, Isten az élő szóval hangzó ige által életünkben »megismétli szabadítását«. Felráz, ébreszt. Ítélete által kapunk kegyelmet. Amikor egy bibliai szöveget parafrázisszerűen közöl, Urbán Ernő ott sem állhatja meg, hogy közbe ne iktasson egy-egy figyelmeztetőt, mely rögtön szól a hallgatóhoz.

Az ige mérlegén magától értetődően elégtelennek bizonyul a harmincas évek, világháború előtti időszak szokványos »vallásossága« is. Főlemeli hangját a »kegyesség káprázata« ellen. A külsőséges egyházhoz-tartozást, ugyanakkor a mammonba vetett hamis biztonságérzetet, sőt vele együtt a hamis hazafiságot leplezi le Isten kemény megtérésre hívó szava. Engedelmes missziót kíván Isten e világban egyházától. Magunk megüresítésére van szükség, annak a belátására, hogy teljes bűnösség terhel bennünket, csak mint koldusok állhatunk Isten színe elé. Egyedül ebben az állapotban találhatva nyílik meg előttünk az evangélium. Vagyis egyedül hit által, minden bizodalunkat Istenbe vetve.

Az evangélium pedig mi volna más, mint Krisztus, a Győző. A solus Christus reformátori felismerése végigvonul Urbán Ernő egész igehirdetői munkásságán. Természetesen jelen van a lutheri »theologia crucis«, a Kereszt teológiája, de mindig úgy, hogy a győző Krisztus orcája világlik. A kereszten győzött Krisztus. Feltámadása ennek bizonyossága. Az evangélium hirdetője éppen ezért »Krisztus hatalmában« él és szolgál. Nem tagadja sokféle gyengeségét, föl-fölmerülő kételkedését, válságokba jutását – erről nem egy helyütt bőven s őszintén szól Urbán Ernő –, de az erős Krisztus rajtunk, gyöngé tanítványain keresztül is diadalmaskodik!

Etikai jellegű intelmek, buzdítások persze nem hiányozhatnak az igemagyarázat s annak alkalmazása során. Helyes teológiával azonban ezek mindig »Isten irgalmasságára« (Róm 12,1) alapozódnak, nem pedig az ember teljesítőképességére. Az újjászületett keresztyén emberek-

hez is csak így szólhat az intés: legyetek, amik vagytok! Krisztus megváltó tette mindig elől jár.”¹²

Doktori értekezése, a „Krisztus keresztye” nagy gondosságról tanúskodó, bőséges anyagot felvonultató, szerteágazóan érvelő munka. Más írásokban is megfogalmazott szándéka szerint „*olyan magyar nyelven és olyan egyszerűséggel*” kívánt írni a szerző, „*hogy minden gondolkodó és elmélyedő ember, teológus és gyülekezeti tag egyaránt, haszonnal forgathassa*”, de ennek ellenére sem könnyű olvasmány.¹³ Korabeli ismeretetője szerint is „*egy-két túlzástól eltekintve, a magyar teológiai nyelv kialakulását jelentősen segítette előbbre*”.¹⁴

Urbán Ernő tanulmányainak tematikus gazdagságára különösen Groó Gyula hívta fel a figyelmet.¹⁵ Politikai, társadalmi és teológiai kérdésekkel egyaránt foglalkozott, fiatal korához mérten imponáló bölcsességgel, széles látóhatárral és határozottsággal.

„A magyar katona nacionalizmusa” címen tartott előadása,¹⁶ de a *Keresztyén Igazság* és a *Lelkipásztor* oldalain megjelent több írása is, legalábbis címében, olyan fordulatot tartalmaz, amely a harmincas-negyvenes évek fordulójára jellemző. Aki ezen kívül még azt is tudja, hogy Urbán Ernő honvéddelkész volt, s a második világháború áldozata, talán értetlenül kérdezi, hogyan sodorhatta magával a kinyilatkoztatás igaz tartalmára annyira ügyelő teológust a nacionalizmus. Aki azonban veszi a fáradságot és elolvassa ezeket az írásokat, meglepetéssel tapasztalhatja, hogy a címek ugyan valóban abba a korba illőek, de a tartalmuk a teológiai eszmélés és az evangelizáció jegyeit hordozzák. Szól a magyarság erényeiről, de bűneiről is, sőt erről még hosszabban, hogy azután ilyen következtetést is kimondjon:

12 Diakonia. *Evangelikus Szemle* XIV. évf. (1992) 4. szám, 62-63. old. Kiemelések az eredetiben.

13 Urbán Ernő: Krisztus keresztye. Anselmus tanítása Jézus Krisztus váltságszerző haláláról, Teológiai doktori értekezés, *Keresztyén Igazság* Budapest-Sopron, 1941, 296-297. old.

14.- nd – [Wiczián Dezső?], Urbán Ernő: Krisztus keresztye. Anselmus tanítása Jézus Krisztus váltságszerző haláláról (Könyvismertetés), *Keresztyén Igazság* 1941, 168. old.

15 *Lelkipásztor* (58) 1983/1, 46-51. old.

16 Urbán Ernő: *A magyar katona nacionalizmusa*. Kézirat helyett. Előadása a m. kir. Honvédség Protestáns Egyházi Szervezetének értekezletén, Budapesten, 1938. június hó 16-án, Protestáns Tábori Püspökség: Budapest, 1938, 48. old.

„Az igazi magyar nacionalizmus kiindulása: bűnbánat ... A magyar nacionalizmus önmagunkkal vívott harc, állandó önnevelés. Lelki világnak kell gyökeresen megváltoznia ahhoz, hogy a külső viszonyok megváltozzanak”.¹⁷

A magyarság védelme: „*parasztágunk lelki és gazdasági megerősítése, fejlődésének, felemelkedésének biztosítása*”.¹⁸ „*A fenyegető orosz veszedelem*” áll az egyik oldalon, a másikon pedig a németiség „*szellemi és gazdasági túlhatalma*”, „*amely agyonnyomással fenyegeti a kis népeket*”.¹⁹ Nyelveket kell tanulni, különösen a környező népeket.²⁰ A nacionalizmusról szólni Urbán Ernő számára végső soron evangelizációt jelent, mert „*a Krisztus-nélküli nacionalizmus halálos betegség*”.²¹

Tárgyilagos, szakszerű hangon szól, nem az evangelizáló igehirdető hangján, mégis megújulásra buzdító és a krisztushit felé sürgető.

Urbán Ernő a magyar evangélikus teológia és egyház nagy ígérete volt. Teológiai munkásságával párbeszédet akart kezdeményezni.

„...meggyőződése, hogy nemcsak az egyház tanítóinak és gyülekezeti lelkipásztorainak, hanem az egyház élő és öntudatos tagjainak is szükségük van arra, hogy letelepedjenek az egyetemes keresztyén anyaszentegyház nagy biznyságtévőinek és keresztyén gondolkodóinak lábához. Az egyházi élet elevensége el sem képzelhető a »szentek« közötti beszélgetés nélkül.”²²

Anselmushoz is azért akart vezetni, „*...mert olyan eszméltető és meggondolkoztató tanítómesterre akadtunk benne, aki az ige élő forrásából merített és ehhez akar elkaulozolni minket is...*”²³ s érdemes vele beszélgetni.

17 I. m. 13kk.

18 I. m. 16. old.

19 I. m. 19. old.

20 I. m. 20. old.

21 I. m. 25. old.

22 Krisztus keresztye, 297. old.

23 Uo.

Id. Fabiny Tibor igét hirdet női bibliakörben
az 1950-es évek elején

Fiatalférfiak bibliaköre

Scholz Zoltán

1911–2005

2. SCHOLZ LÁSZLÓ

Csendes természetű, halk szavú – így él azok emlékezetében, akik találkozhattak vele. Igaz-e, nem tudom, de jellemző az egyházi szóbeszéd, miszerint amikor nagyon megelégtelte már egyik fia viselkedését, így szólt rá: „*kisfiam, minősíthetetlen a magaviseleted*”.¹ Jellemző egész életére ez a lelkület és ez a stílus. Hiszen a pontosan és szépen megfogalmazott gondolatok embere volt. Egész életében az vezérelte, amit prédikációs kötetében programként is megfogalmazott.

*„Ha nem küzdünk nagy elszántsággal mondatról-mondatra a kifejezésért, henyévé lesz a fogalmazásunk. A henyesség pedig mind a tanítás pontosságát megöli, mind a gyülekezetszerűség szempontját megrontja. Ráfér a ráspoly, nagyon ráfér egyházi nyelvezetünkre! [...] Magyar nyelvünk egyházi művelése ma is legnagyobb nemzeti szolgálataink közé tartozik.”*²

Azonban nem öncélnak tekintette a nyelvi kifejezést, hanem az igehirdetés objektív teológiai, dogmatikai kötöttsége és a gyülekezetszerűsége mellett érvényesítendő szempontnak. Ezt a szelíd, költői vénájú, inkább talán visszahúzódo természetű embert Isten súlyos küzdelmek harcosává tette.

A fasori evangélikus gimnáziumban – 1921 és 1929 között – kapott életre szóló indításokat Scholz László, aki Budapesten, 1911. május 29-én született. Hatott rá az iskola légköre, amelyben már a tizenöt éveseket is felnőttként kezelték. Az önképzőkörben itt szépirodalommal is foglalkozott, ez volt az a hely, ahol elkezdett verset és novellát írogatni. Az idők folyamán megjelent néhány verseskötete is. Az énekeskönyvben szereplő énekeit a gyülekezetek szívesen éneklék. Nyugdíjasként talán minden nap írt egy-egy négysoros verset, így azoknak száma a hatezeret is meghaladja. Latin- és magyartanárával, Rempert Elekkel, már fiatal fasori hitoktatóként együtt költöttek egy

1 Veperdiné Scholz Mária: Mit jelentett ebben a családban felnőni? In: *Emlékezzünk régiekről. Scholz László visszaemlékezése életútjára*, Budapest, 2005, Evangélikus Missziói Központ, 40. old.

2 Scholz: *Ínségeknek szabadítója*, 1942, V-VI.

verset, felváltva írva mindig két-két sort. Nyolc éven át volt hitoktatója Bereczky Sándor, aki a lelkészi pályára buzdította.

„Nem éreztem különleges elhívást, ezt be kell vallanom, de végül engedtem a biztatásnak. Ma már úgy gondolom, Isten akarata volt ez” – vallotta visszatekintve.³

Itt tanult meg gyorsítani, ami lehetővé tette, hogy gondolatait rövid idő alatt rögzítse, s az alapos készülés is kevés időt igényeljen. Sopronban 1929 és 1933 között kitüntetéssel elvégezte teológiai tanulmányait. Amint maga ismételten elmondta, szerény körülmények között élő szülők gyermekeként született. Megállapítható, hogy tanulmányai végeztével 1933. december 24-én Raffay Sándor püspök olyan kiváló felkészültségű, az evangélium ügye iránt egyértelműen elkötelezett fiatal lelkészt avatott fel, aki nemcsak odaadóan, hanem igényesen is akarta végezni szolgálatát.

Berlinben – 1935–1936-ban – még doktori tervek is szöttek, Luther és az igehirdetés témával szándékozott értekezést írni. Noha tehetsége és képzettsége megvolt hozzá, a terv megvalósításához rövid volt a két félévnyi ösztöndíjas idő. Itthon pedig nyolcévnyi Deák téri (1933–1941) segédlelkészi,⁴ közben kétévi (1938–1940) fasori hittan tanári tevékenység, majd a zuglói gyülekezet megszervezésére és a templom építésére kapott megbízás (1941-től) minden idejét és energiáját igényelte. Igehirdetői szolgálatát azonban teológiai tudatossággal végezte. Bizonyosságai ennek megjelent prédikációs kötetei, az első éppen Urbán Ernővel közösen,⁵ majd szinte min-

3 *Nem voltam egyedül I.*, Budapest, 1995, 217. old.

4 Nagy Gyula szerint (*Evangélikus Naptár*, 2006, 194. old.) Raffay Sándor püspök Scholz Lászlót Urbán Ernővel együtt hívta meg a Deák téri gyülekezetbe segédlelkész szolgálatra. Gy. Urbán Eszter (Diakonia. *Evangélikus Szemle* XIV. évf., (1992) 4. sz. 55–58. old.) szerint Urbán Ernő 1933. szeptember 1-jével Mezőberényből Pestszentlőrincre, majd 1934. február 15-ével Budavárba került. 1934. október 1-jén katonalelkészi pályázatot adott be és november 1-jével megkezdte az egyéves próbaszolgálatot. Scholz és Urbán tehát valóban szolgáltak Budapesten, de nem a Deák téren, és egyidejűleg csak egészen rövid ideig.

5 *Krisztus hatalmában. Scholz László és Urbán Ernő igehirdetése*, Budapest, 1937, 163 old. Ez a kötet Scholz Lászlótól 15, Urbán Ernőtől 10 prédikációt tartalmaz, összesen tehát 25 igehirdetést. Visszaemlékezve Scholz László „vagy 100 prédikációt” említ (*Emlékezzünk régiokról*, 2005, 14. old.). Ez a szám tehát nem a közösen kiadott kötetre vonatkozik, hanem feltehetően a különböző kötetekben megjelent valamennyi prédikációs együttes számát jelöli.

den évben egy-egy újabb kötet vagy füzet.⁶ Határozott szándéka volt – akár kimondta ezt, akár nem –, hogy a hazai evangélikus igehirdetés megújulását mozdítsa elő tartalmi és nyelvi szempontból egyaránt.

„A reformáció üzenete: az evangélium teljes híradása. Ez csorbult meg, sőt kallódott el az idők folyamán. Újra felfedezni és újra megszólaltatni ezt az üzenetet: ez volt szándékunk” – vallotta együtt Urbán Ernővel.⁷

Reformáció és ébredés. Ez a két fogalom összetartozik Scholz László teológiájában és szolgálatában, és mindkettő az evangéliummal kapcsolatos. Akkor is, ha csak az egyiket mondja ki. S akkor is, ha evangéliumot mond, és sem a reformációt, sem az ébredést nem említi. Nem véletlen, hogy kiadja Gáncs Aladár írásainak válogatását.⁸

Nem valamilyen külföldi kegyességi irányzatot akart Magyarországon meghonosítani, hanem reformátori módon az evangéliummal ébresztetni. Nagyon tudatos vállalkozása volt ezért, hogy 1948 nyarán belekezdett Pál apostol teljes római levelének prédikálásába. Törekvéséről az igehirdetések közlésének megkezdésekor így vallott:

„Mire igyekeztem? Arra, hogy igehirdetés formájába öntsem a Római levél érc tartalmát. Vagyis két szándék viaskodott bennem szakadatlan. Az egyik az, hogy prédikációvá könnyítsem a levél súlyos teológiáját, emészthetővé tegyem a kemény eledelt, folyamatossá az éles fordulatokkal bővülő gondolatmenetet, sőt szemléltetőbbé a sokszázados fogalmakat. Nem kommentárt kívántam írni, hanem igét hirdetni. Ugyanakkor azonban a másik szándék is kérlelhetetlenül pórázon tartott: valóban Pál apostolt követni, csakugyan a Római levelet magyarázni. S ha arra nem vállalkozhattam is, hogy minden mondatát számba vegyem, arra nagyon igyekeztem, hogy legalább minden gondolatát tolmácsoljam. Néha a két szándék összeütközött.

6 Vö. *Nem voltam egyedül I.*, (1995), 216. old., valamint: Scholz László: *Az evangélium Pál szerint. A római levél a szószéken*, Budapest, 1998, Evangélikus Hittudományi Egyetem – Budapest–Zuglói Evangélikus Gyülekezet – Teológiai Irodalmi Egyesület, 147. old. (Megjelent még: *Lekipásztor*, XXIV. évf. 1949. július–augusztus, 1951. július–augusztus, 1998. július.)

7 *Krisztus hatalmában* (1937), 163. old.

8 Gáncs Aladár: *Szerkenj föl, aki aluszol*. Hátramaradt kéziratából kiválogatta és egybe-szerkesztette Scholz László, Budapest, 1939, A Magyarhoni Evangélikus Misszióegyesület kiadása, 216 old.

*Ilyenkor Pál apostolt hagytam diadalmaskodni. Inkább legyen nehézkes, mint hamis az üzenet.*⁹

A kollégákkal való együttműködést, a lelkesi fraternitást és a teológia tudatos művelését, amelyeket budapesti, majd országos MELE-elnökként fontos feladatnak tekintett,¹⁰ már korábban is gyakorolta. Különböző gyülekezetekben végzett szolgálatai mellett részt vett a lelkésztovábbképzésben és a lelkészevangelizációban is. Az igehirdetésekkel együtt sorra jelentek meg teológiai tanulmányai, amelyeknek a *Lelkipásztor*, a *Kereszttyén Igazság* korábbi és legújabb évfolyamai, valamint a háború után a szerkesztésében megjelenő *Evangélikus Theologia*¹¹ 1947-ben és 1948-ban megjelent – ma már nem emlegetett, nem ismert – tíz száma adott helyet. A tiszteletbeli doktori címet méltán ítélte oda 1991-ben az Evangélikus Teológiai Akadémia.

Már ebben az időben is harcos volt, hiszen a reformatori teológia újjáélesztését és ezzel a gyülekezetek ébresztését értetlenség is, ellenkezés is fogadta.¹² Küzdött azért, sikert nem látva, hogy az iskolák államosításának és Ordass Lajos letartóztatásának idején megőrizze a lelkesi kar egységét. Az 1956 nyarán zajló egyik lelkészkonferencián már így szólította meg a jelenlevőket a farizeus és a vámszedő példázata alapján: mi farizeusok és írástudók, mi vámosok és bűnösök, mi bűnösök.¹³ Majd 1956. december 13-án elhangzottak drámai szavai:

9 Scholz László: *Az evangélium Pál szerint. A római levél a szószéken*, Budapest, 1998, Evangélikus Hittudományi Egyetem – Budapest-Zuglói Evangélikus Gyülekezet – Teológiai Irodalmi Egyesület, 5–6. old. Vö. Szathmáry Sándor: *A Római levél Scholz László szerint, Lelkipásztor*, LXXIII. évf. (1998) 10. sz. 380–382. old.

10 Scholz László: 40 évvel ezelőtt feloszlott Lelkészegyesületünkéről, *Lelkipásztor*, LXV. évf. (1990) 5. sz. 160–162. old.

11 Nincs nyoma annak, hogy Scholz László szerkesztője lett volna a *Lelkipásztornak*. Nagy Gyula (*Evangélikus Naptár*, 2006, 195. old.) állítása megalapozatlan.

12 Nevek említése nélkül érzékeltetnek ebből valamit Gaudy László: *A két nemzedék igehirdetése napjainkban*. Előadás a MELE 1939. május 4-én tartott konferenciáján. I: *Evangélikus Élet*, VII. évf. 19. sz. 1939. május 13. 5–7. old. II: *Evangélikus Élet*, VII. évf. 20. sz., 1939. május 20. 4–6. old. III: *Evangélikus Élet*, VII. évf. 21. sz. 1939. május 27. 8–9. old. Keken András: *Veszendő értékek*. I. *Evangélikus Élet*, X. évf. 9. sz., 1942. február 28. 3–5. old. II. *Evangélikus Élet*, X. évf. 10. sz. 1942. március 7. 2–3. old.

13 Fabiny Tamás: *Sem magasság, sem mélység.... Keken András életregénye*, 1992, 271–272. old.

„Legelőbb is bűnbánatot kell tennünk. Mi magyar evangélikus lelkészek az elmúlt esztendőben nem vállaltuk Jézus Krisztus keresztjét! Meg kell vallanunk ezt Isten előtt, önmagunk előtt, egyházunk előtt, a világ evangélikus keresztyénsége előtt. Nagy többségünkben nem vállaltuk a keresztet.”¹⁴

Ezeket a szavakat és a folytatást idézve, nem szoktak tekintettel lenni arra, hogy amikor Scholz László többes szám első személyt használt, akkor magára is értette a mondottakat.¹⁵ Ennek az úgynevezett „Bánom-beszédnek” megrázó szavai nem álltak meg a bűnbánat lelkiismeretet felrázó hirdetésénél:

„Nekünk magyar evangélikus lelkészeknek meg kell békülnünk egymással, Krisztus bocsánatát kell hirdetniünk a megtérő bűnösöknek, akkor is, ha a mi soraink közül valók azok. Az egyház tulajdon Urával, Jézus Krisztussal jutna ellentétbe, ha a feloldozás és bűnbocsánat szolgálatát elhárítaná magától vagy akár csak korlátozná is.”¹⁶

Előrelátóan tette hozzá még:

„Nem szabad, hogy lelkészi közösségünk egységét és Krisztus-szolgálatunkat a politika szakassza szét! Mondjuk ki bátran, hogy mi a napi politikában részt venni nem kívánunk és nem fogunk. [...] Azokat a politikai elveket, amiket esetleg mi képviselnénk, képviselik mihelytünk sokan mások és sokkal kiválóbban, mint mi. De az evangéliumot helyettünk mások nem fogják hirdetni. Ezt csak mi adjuk a világnak. Olvadjunk fel teljesen ebben a szolgálatban és higgyük hittel, hogy így adunk legtöbbet hazánknak is, az emberiségnek is!”¹⁷

Az Ordass Lajos püspök iránti lojalitás és tisztelet kifejezésén túl, bizonyára ezek a szavak is hozzájárultak ahhoz, hogy már 1959 szeptemberében – hatgyermekes családjával – el kellett hagynia Zuglót, ahol közel húsz évig szolgált, új gyülekezetet szervezett, szeretetotthont, lelkészlakást és templomot épített. Az újabb időszak, huszonegy év, a hatvani

14 Scholz László: Egyházunk mai helyzete és lelkészi feladataink. Előterjesztés a magyarországi evangélikus lelkészek értekezletén, Budapesten, 1956. december 13-án, *Keresztyén Igazság*, Új folyam, (1989) 4. sz. december, 29–37. old., itt a 29. old.

15 *Nem voltam egyedül I.*, (1995), 229. old.

16 Scholz László: *Egyházunk mai helyzete és lelkészi feladataink*, 31. old.

17 I. m. 32. old.

gyülekezetben végzett szolgálatot jelentette. „*Ugyanúgy prédikáltam ott is, mint a Deák téren, és ugyanolyan jó viszonyban voltam a gyülekezet-tel, mint Budapesten.*”¹⁸ Kelenföldön tartott visszaemlékezésében azonban még hozzátette, „*de a fájdalom azért ott volt a szívemben.*”¹⁹ Azok pedig, akik ismerték és hallották őt, elmondhatják: fájdalommal, de közben humorral is, Isten iránt hálatelt szívvel és töretlen, bizakodó hittel, szolgálva élte napjait nyugdíjasként is 2005. április 21-én bekövetkezett haláláig. Amit Istennek ez a szelíd lelkű embere 1948-ban a Római le-
vélről prédikálva vallott, az ő harcos életének mottója, nekünk pedig éb-
redés ösztönzője is lehetne:

„*»...hanem a gonoszt jóval győzd meg.« A keresztyén ember győzelmé-
hez nem elegendő a megtorlástól való óvakodás, de szükséges hozzá az
ellenség iránt való jótétemény. Ebben nyilatkozik meg a keresztyén em-
ber teljes szabadsága. Nemcsak a bosszú természetes ösztönétől szabad,
de belső szabadsága van arra is, hogy újat kezdjen ellenfelével. Ha el-
lensége fegyverét használja, akkor rabja néki, sőt máris legyőzetett. De
ha annak fegyverét, a gonoszságot fel nem veszi, hanem valami merőben
újjal: a jóság cselekedeteivel veszi föl a harcot az erőszak ellen, akkor
győzelmet arat. Tűzet tűzzel oltani – nem lehet. Erőszakra erőszak –
csak még nagyobb erőszakot eredményez. Jóval kell meggyőzni a go-
noszt.*

*Mesebeszéd az, hogy a keresztyén szelidségben nincs erő. Nagyobb
ereje van, mint a bosszúnak, a kardnak és az erőszaknak együttvéve.
Bosszúval, karddal, erőszakkal ugyan már sok embert meghódítottak, lei-
gáztak, de még egyetlenegyét sem térítettek meg az Istenhez. A keresztyén
embernek pedig ez a célja, hogy mindenk Istenhez térjenek és az ő egykori
ellenségeivel együtt dicsőíthesse az Isten végtelen irgalmát s bocsánatát. A
keresztyén ember nem azzal a titkos vággyal hagyja Istenre az ítéletet, hogy
majd az Isten ő helyette ellenségén méltó bosszút áll. A keresztyén ember,
mikor Istenre hagyja az ítéletet, egyúttal könyörög Istenhez ellenségének
megtéréseért és jót tesz vele, hogy a jótétemény parazsa bűnbánatra indítsa.*

*Rajta hát! Ellenségeskedéssel telve a világ, vagyis telve a jócse-
lekvés szent alkalmával is. Ismertessenek fel a világban a keresztyének!
Kik azok? Akik jóval győzik meg a gonoszt!*”²⁰

18 *Nem voltam egyedül I.*, 1995, 232. old.

19 Scholz László: *Emlékezzünk régiokról*, 2005, 29. old.

20 Scholz László: *Az evangélium Pál szerint*, 1998, 115. old.

Scholz László, Danhauser László, id. Phrőle Károly, Viczián Dezső,
Túróczy Zoltán, Veőreős Imre, Deák János

Balikó Zoltán

1917–2005

3. BALIKÓ ZOLTÁN

A pécsi önkormányzat egyik helyiségében a közelmúltban helyezték el Luther-kabátos portréját. Ez a szokatlan gesztus akár egy sajátos életút egyenes folytatásának is tekinthető. Elmondható ez annak ellenére, hogy élete során sok olyan helyzetben kellett helytállnia, amire ő egyáltalán nem számított. Balikó Zoltán lelkészként, Isten ígéjének megszólaltatójaként volt jelen számos olyan helyen, ahol és ahogyan nem várták tőle.

Ötödik gyermekként Kőszegen született 1917. augusztus 7-én, középiskoláit Rákospalotán, majd a Fasori Evangélikus Gimnáziumban végezte. Eredetileg arra gondolt, hogy közgazdász lesz vagy újságíró, de súlyos betegségből felépülve a lelkészi hivatást választotta. Sopronban végezte teológiai tanulmányait 1936 és 1940 között jeles eredménnyel. Kovács Sándor püspök avatta lelkésszé 1940-ben, és hamarosan megbízta az érdi gyülekezet megszervezésével, de már 1942-ben, az elsők között a Don-kanyarba vonuló soproni gyalogezreddel tábori lelkészként frontszolgálatra vezényelték. Az apától, Balikó Lajos protestáns tábori főesperestől távol állt minden olyan gondolat, hogy akár fiának, akár vejének, Urbán Ernőnek felmentést törekedjék szerezni. A veszteségek és a váltás késlekedő érkezése miatt hamarosan számos nem lelkészi feladat is hárult rá. Mélyen megrendítette, hogy szinte a szeme előtt érte fejlődés ugyanazon a frontszakaszon szolgáló bátyját, de az ellenséges tűz miatt nem tudott a segítségére sietni. A fivér halála miatt szabadságot kapott, mihelyt lehetett. A frontszolgálatra készülő sógorát, Urbán Ernőt biztatta, a fronton nyugalom van, most nyugodtan mehet.

Rövid hazai szolgálat után, 1943 őszétől a Németország területén tartózkodó kisebb-nagyobb magyar egységekhez rendelték Regensburgba. Szálasira nem volt hajlandó felesküdni, Budapestre rendelték, de a minisztérium már Kőszegen tartózkodott. Egy jóakarója azzal tussolta el az ügyet, hogy az 1945 elején nyugatra telepített kőszegi Hunyadi Mátyás Honvéd Középiskolai Nevelőintézet lelkészévé és mindenek tanárává nevezte ki.¹ Még tartott a háború és német felügyelet alatt voltak, amikor

¹ Kazinczy László: *Sorakozó!... Akiket az Isten szeretett. Egy katonaiskola története a II. világháború végén*, Nagykanizsa, 2005, Kanizsai Nyomda Nyomdaipari, Kereskedelmi és Kiadói Kft., 142. old.

Balikó Zoltán a genfi nemzetközi konvenciónak a hadifoglyokra vonatkozó előírásait ismertette meg velük. Az amerikaiak megérkezéskor azonnal sikerült elintéznie, hogy a katonaiskolásokat az ő gondjaira bízott árvaház tagjainak tekintsék. A „*kesehajú, vörös arcú férfi*”, aki pap is, „*árvaházi felügyelő*” is volt – amint az egykori gyerekek emlékeit felidéztek –, kalandokkal teli, nem veszélytelen, s már-már regénybe kíváncsozó módokon gondoskodott a hetvenhárom, még tulajdonképpen gyerekszámú veendő 10–16 éves, szülei után vágyakozó növendékének nemcsak pásztorlásáról, de mindennapi ellátásáról is egészen 1946. márciusi hazatérésükig, mivel az intézet tisztjeit hadifogolyként elkülönítették tőlük.² Balikó Zoltán, amint a visszaemlékezésekből kitűnik, úgy vallott a hitről, hogy a különböző felekezetekhez tartozó fiataloknak a közöset hangsúlyozta.³ A beszélgetéseket pedig úgy vezette, hogy abban szabadon vettek részt a gyerekek, de mindig eljutottak ahhoz, amit ő akart elmondani.⁴ A vasporos katonai fegyelemben és drillben nevelődött csapatból példaadásával, gondoskodásával és szavával közösséget formált, amely nem nélkülözte a fegyelmet.⁵

A háború után először Monoron szolgált. Az utolsó órákban Jány Gusztáv mellett volt a siralomházban, majd 1949 és 1958 között a diósgyőr–vasgyári gyülekezet lelkésze. A város akkor a szocialista nehézipar egyik fellegvára volt. Az a hír járja Balikóról, hogy amikor valami állami ellenőrféle látta, hogy gyerekekkel foglalkozik, és kifogásolta, hogy hittanórát tart, azzal válaszolt, hogy ez nem hittan, hanem katekézis.⁶ Prédikációiban pedig olykor ugyancsak érdes szavakat is használt. Amikor egy református lelkészt köszöntött annak beiktatásán és azt tanácsolta, ne csak a fő utcák polgári házaiba kopogtasson be, hanem keresse fel az egyszerű munkásokat is otthonaikban, akkor Péter János református püspök követelésére Dezséry László és Vető Lajos püspök 1956 tavaszán felfüggesztette lelkészi állásából.⁷ Még a szép parókiát is el kellett hagynia – a

2 Vö. I.m.

3 I. m. 36. old.

4 I. m. 95. old.

5 I. m. 142. old.

6 Gyurkáné Urbán Eszter közlése.

7 Ittész János révén jutott el hozzám id. Zászkaliczky Pálnak ez a közlése. Az előadás felolvasásának alkalmával dr. Balikó Zoltán említette, hogy egy miskolci lelkész gyűlésén valamelyik evangélikus püspök (talán Vető Lajos) hosszadalmas előadása közben Balikó hirtelen felállt, és hangos megjegyzéssel („nem hallgatom tovább ezt a

háború végén még Németországban rájuk bízott két rokonfiú⁸ mellett közben megszületett három saját gyermekükkel együtt. A nagy család ellátása nem engedett meg semmiféle halogatást:

*„Kegyelemből építőiparba segéd munkásként felvéve, 10–10 órán át cementzsák-papíron térdelve aljzatbetont csömöszöltem, 4–5 köbmétert feldolgozva éhbérért stb. stb.”⁹ Ki tudta akkor azt, hogy őszre kivirágzik népünk forradalma és engem a megszeppent püspökök szeptember 30-án – az utolsó »jogérvényes« napon!!! – visszahívtak tökéletes igazolással”.*¹⁰

Az átélteket pedig így foglalta össze:

*„Sorsomnak egyik nehéz szakaszára úgy tekintek vissza naponta, mint drága ajándékra. Többet kaptam és tanultam, mint amennyit elvettek tőlem és csak 1956 ősze adott vissza.”*¹¹

Ezután még esperesnek is megválasztották.

A pécsi gyülekezetet 1958-ban hívta meg lelkészéül Káldy Zoltán után, az ő javaslatára. Nagy lendülettel, szeretettel és bölcsen vette át a szolgálatot, építette tovább a gyülekezetet, gondozta a szórványokat, vezette a szeretetotthont. A gyülekezetbe rendelt segédlelkészeket katonásan irányította, nem a formaságokra, mint inkább a dolgok lényegére és céljára tekintve, egy kicsit talán a kőszegi cögerekkel kipróbált mintát alkalmazva. A legtöbbjükkel az évek során baráti-kollegiális viszony jött létre. Számos alkalommal szolgált egykori káplánjainak gyülekezetében, még élete utolsó éveiben is.

A segédlelkészeken kívül nyilván a pécsi gyülekezet tagjai, idősek és fiatalok tudnának sok-sok példát és emléket felidézni abból, ahogyan az ígét hirdette és szolgált. Amint pécsiek adták ki igehirdetéseinek egy kö-

sz...házit”), az ajtót bevágva eltávozott. A következő napon megérkezett a retorzió: elmozdítás a lelkési állásból.

8 Kazinczy: *Sorakozó!*..., 2005, 103. old.

9 Gyurkáné Urbán Eszter úgy tudja, hogy sztahanovista is lett.

10 Balikó Zoltán: Levél Botta Istvánnak, a Keresztyén Igazság főszerkesztőjének. *Keresztyén Igazság*, Új folyam, (1993) 18. szám, nyár, 30. old. Id. Zászkaliczky Pál közlése szerint (Ittész János révén) a püspöki hivatalba behívott gyülekezeti felügyelővel együtt elhatározták, hogy egyetlen szót sem szólnak, s így is történt. Meghallgatták a püspök(ök)et és szó nélkül átvették a felfüggesztés visszavonását.

11 Balikó Zoltán: Levél Botta Istvánnak ..., in: i. m. 31. old.

tetét is.¹² Nem egyszer a napi postával érkezett folyóiratba állva beleolvasva vitt témát ifjúsági vagy felnőtt bibliaórára.

Felkészültsége és tájékozottsága alapján neki is minden adottsága megvolt arra, hogy Urbán Ernőhöz és Scholz Lászlóhoz hasonlóan az ő nevével is tanulmányokat kapcsoljunk össze. Megjelent írásainak jegyzéke még összeállításra vár. Valószínűleg sokkal terjedelmesebb lesz, mint gondolnánk, s nem csak kész prédikációkból és ígehirdetési előkészítőkből állna. Felkérésre lett Cserhádi Sándorral együtt társszerzője a betegek részére készült könyvecskének.¹³

Amikor pedig végül elkészült bibliai kommentárjával, alcímében nyomatékosan adta tudtul munkájának célját: *„Az Efezusi levél gyakorlati magyarázata lelkészársaim és bibliaolvasó testvéreim számára.”*¹⁴ Hiányzik belőle a tudományos apparátus, de nem nélkülözi a teológiai éleslátást. Hadd érzékeltesse ezt néhány idézet:

*„Ne azon igyekezzünk, hogy elmosódjék a határ egyház és világ között. Ne akarjunk olyanok lenni, mint a többi ember. Ne abban lássuk modern misszióinkat, hogy társaságunk hosszú este után sem érzékelt, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ez nem győzelem, hanem fájó vereség. Ne elégedjünk meg a második, legjobb megoldással. Törekedjünk arra, hogy Istennek örökkévaló szeretete fiúságunkat annyira betöltse, amennyire mennyei Atyánk előtt kedves.”*¹⁵

Az Ef 1,7 kifejezését, „az ő vére által”, így értelmezi:

*„Nyilván nem a vérről van szó, mint valami mitikus anyagról. Sokkal inkább az erőszakos halállal kioltott élet kifolyt véréből. Tehát a »Krisztus vére« pontosan annyi, mint a »kereszt«, csak szemléletesebb kifejezésben.”*¹⁶

Foglalkozik – az Ef 1,7 kapcsán – a bölcsesség és az értelem két egymáshoz közeli értelmű szavával, és így következtet:

12 Isten iskolájában. Balikó Zoltán evangélikus lelkész pécsi ígehirdetéseiből, Pécs, 1999, Luther Rózsa Alapítvány, 776. old.

13 *A megrepedt nádat nem töri el...*, Budapest, 1981, Evangélikus Sajtóosztály.

14 *Az Efezusi levél gyakorlati magyarázata lelkészársaim és bibliaolvasó testvéreim számára.* Budapest, 1985, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 182. old.

15 I. m. 43. old.

16 I. m. 45–46. old.

„Milyen nagyszerű, hogy mi keresztyének mindkettőt Krisztustól ajándékba kapjuk, tudva és megtapasztalva, hogy aki tájékozott a kinyilatkoztatás dolgaiban, az igazodik el legjobban a hétköznapi világában is!”¹⁷

A gondolkodás és életvitel összefüggéséről pedig Ef 4,17k kapcsán: „Mert rosszul gondolkodtak, rosszul is éltek. *A tiszta látás és a helyes életvitel összetartozik.*”¹⁸

A levél záró imádságához lélegzetelállító értelmezést fűz:

„Azok a Krisztuséi, akik harcukat elejétől imádságban kezdték, így folytatják, tudva az »ekklészia« nagy titkát, hogy mindenki annyit kap, amennyit kér. Ami győzelem, mindig meghallgatott imádság, ami vereség, mindig el nem mondott imádság.”¹⁹

Nem elméleti ember volt, nem az íróasztal teológusa, hanem prédikátor és misszionárius, akit fiatalkori betegsége, szívszorítóan drámai és tragikus háborús élményei, tüdőműtete és az utána kapott teljes erőbedobással eltölthetett aktív évek minden pillanatban emlékeztették, hogy véges a kapott idő. Ezt nem csupán elméletileg tudta, hanem ennek megfelelően, a számadásra tekintően élt.

Amikor egyik kollégája bűnbánattal megvallotta előtte titkos belügyi kapcsolatait, Balikó Zoltán nemcsak azt kérdezte tőle, hogy ártott-e valakinek, hanem azt is, szólt-e Isten ígéjéről előttük.

Amikor harmadik kiadásban megjelent még egészen fiatal lelkesként készített fordítása az imádkozásról, az az irat, amelyben Luther a wittenbergi borbélynak az Úrtól tanult imádságot magyarázta,²⁰ Balikó Zoltán megajándékozta vele a maga borbélyát Péccsett.

Amikor 1993-ban megjelent egy lista azokról, akiket az evangélikus egyház rehabilitálni akar, megismételte korábbi tiltakozását:

17 I. m. 51. old. Kiemelés az eredetiben.

18 I. m. 127. old. Kiemelés az eredetiben.

19 I. m. 153. old. Kiemelés az eredetiben.

20 Luther Márton: *Így imádkozzál! Egyszerű útmutató az imádkozásra* [1535], 2. kiad. Fordította Balikó Zoltán, Győr, 1944, Keresztyén Igazság, 36. old. /A „Keresztyén Igazság” füzetei./ 3. kiadás, in: Luther Márton: *Hogyan szemléljük Krisztus szenvedését? Így imádkozzál!* [1519; 1535] Fordította Véghelyi Antal, Balikó Zoltán. Budapest, 1997, Magyarországi Luther Szövetség, 19–46. old. /Magyar Luther Füzetek, 6./

„...a rehabilitáció nem keresztyén fogalom, hanem tipikusan szekuláris, politikai kifejezés rendszerváltások idején gyakorolva... szerintem – s itt megeresztettem a hangomat! – ha bárki az egyházban szenved, mert ostoba volt, lusta volt, megszegte az írott és íratlan erkölcsi törvényeket stb. stb., akkor méltó a sorsára, lássa be vétkét, tartson bünbánatot s ha kegyelmet kap, kezdjen alázatosan és szerényen új életet, de semmiféle rehabilitációról szó sem lehet pusztán azért, mert változott a kormány vagy az államforma stb. Ha pedig valaki az egyházban vétklenül, gonosz emberek gyűlölködése etc. miatt szenvedett hátrányt, anyagi veszteséget, akár börtönt vagy talán még halált is ... az tartsa ezt Isten drága ajándékának, hogy méltatta őt erre a »szent« s ezért nagyon is gyümölcsöző szenvedésre, felvehetett egy kis szálkát naponta az ő keresztyéből. Az ilyen embernek eszébe se jut, hogy fordulat után joga van bármiféle kárpótlásra, legyen az előléptetés, dekorálás, tiszteletbeli tudományos honoratio vagy még hozzá egy marék pénz ... »²¹

Az 1990-es nyugdíjba vonulás után még sokáig szolgált mint lelkes pécsi gyülekezetében, mint önkormányzati képviselő Pécs városában, mint meghívott igehirdető szerte az országban, és számos hozzá forduló tanácsolt, vigasztalt, ébresztgetett Isten igéjével, egészen 2005. december 15-én bekövetkezett haláláig.

Élete utolsó éveiben, fiatal koráról egy interjúban mondta:

„Szenvedélyesen olvastam éveken át éjszakába nyúlóan az akkor standard teológiai műveket. Ma, amikor szolgálatra készülök, azért imádkozom, hogy az Úr őrizzen meg a tudálékos és nagyképzű fecsegéstől, amelyből csak az derülne ki, hogy mennyire olvasott vagyok... Amikor kisebb bátyám hősi halála után három hétre szabadságoltak, és megérkeztem kora ősszel Budapestre, a tömegben egyszerre élém állt Sólyom Jenő, és megkérdezte tőlem: Mondd, Zoltán: mi maradt számodra a teológiából? Csak kettő – csattant fogalmazás nélküli válaszom. Az, hogy van bűnbocsánat és hogy van feltámadás. Ezt ma is így hiszem, tanítom. »²²

21 Balikó Zoltán: Levél Botta Istvánnak, a Keresztyén Igazság főszerkesztőjének, *Keresztyén Igazság*, Új folyam, (1993) 18. szám, nyár, 30. old.

22 <http://209.85.129.132/search?q=cache:BZEBhFXOPc8J:www.onlinehittan.hu/h-5-17.htm+balik%C3%B3&cd=24&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a> (letöltve: 2009. június 4.)

A hamis sáfár példázatának (Lk 16,1–9) igehirdetési előkészítőjét pedig, amely talán az utolsó megjelent írása volt, ezekkel a mondatokkal fejezte be:

*„Sáfár vagy! Akkor légy valóban sáfár! Vállald a megbízatás áldott ter-
hét, szeresd sáfári munkádat, légy naprakész az Úr előtt, hűségeddel,
mint aki tudja és nem felejt: »nem az enyém!« ... de nem is a »miénk«
... hanem bizony egyedül az Úré minden!”²³*

²³ *Lelkipásztor* (73) 1998/7–8, 315. old.

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánlás – Gáncs Péter püspök	5
Előszó – Fabiny Tibor	7
<i>Gáncs Aladár</i> – Győri Tamás	11
<i>Túróczy Zoltán</i> – Fabiny Tibor	29
<i>Sréter Ferenc</i> – Zsarnai Krisztián	69
<i>Legid. Zászkaliczky Pál</i> – id. Zászkaliczky Pál	79
<i>Csepregi Béla</i> – Fehér Károly	97
<i>Danhauser László</i> – Kerekes Titusz	105
<i>Józsa Márton</i> – Fabiny Tamás	115
<i>Laborczi Zoltán</i> – Fabiny Tibor – Laborczi Zoltánné	125
<i>Győri János</i> – Széll Bulcsú	143
<i>Kiss János</i> – Győri János Sámuel	153
<i>Urbán Ernő</i> – Reuss András	167
<i>Scholz Zoltán</i> – Reuss András	175
<i>Balikó Zoltán</i> – Reuss András	183

EBBE program 2008 őszén

„Serkenj fel, aki aluszol!
A magyar evangélikus ébredés kiemelkedő egyéniségei a 20.
században”

1. Szeptember 9. SRÉTER Ferenc

Előadó: Zsarnai Krisztián beosztott lelkész, Nyíregyháza
Az előadáson jelen lesz Sréter Ferenc Amerikában élő fia is.

2. Október 9. GÁNCZ Aladár

Előadó: Győri Tamás József iskolalelkész (Budapest–Fasor)

3. November 13. ZÁSZKALICZKY Pál

Előadó: Zászkaliczky Pál ny. lelkész

4. December 11. CSEPREGI Béla

Előadó: Fehér Károly ny. lelkész

EBBE program 2009 tavaszán

A magyar evangélikus ébredés kiemelkedő egyéniségei a 20.
században –II.”

1. Január 8. TÚRÓCZY Zoltán

Előadó: Dr. Fabiny Tibor

2. Február 12. JÓZSA Márton és LABORCZI Zoltán

Előadók: Dr. Fabiny Tamás és Dr. Fabiny Tibor

3. Március 12. DANHAUSER László

Előadó: Kerekes Titusz

4. Április 16. GYŐRI János

Előadó: Széll Bulcsú

5. Május 14. KIS János

Előadó: Győri János Sámuel

6. Június 11. BALIKÓ Zoltán, SCHOLZ László, URBÁN Ernő

Előadó: Dr. Reuss András